

Tidning för Hitis skärgård

Artonde årgången

Rafhit

2020

I kölvattnet efter Arvid Mörne

**Reportage från:
Biskopsö, Bolax, Hangö, Hitis,
Högsåra, Jurmo, Kasnäs, Kimito,
Rosala, Stubbnäs, Vänö och Åland**

I detta nummer

- 4 I kölvattnet efter Arvid Mörne
- 8 Arvid Mörne och Jurmo
- 10 Utan skärgård ingen turism på Kimitoön
- 12 Hangö är slussen till Åbolands skärgård
- 14 Besök på Åland: det är som att vara utrikes
- 16 Kompisar från Fredrikshamn strandade i Hitis
- 18 Drängen är guld värd i fritidsstuga
- 20 En självklarhet att skärgården behåller sin svenskhet
- 21 Visst lyckas det om viljan finns
- 23 Kontakt genom kampsport och musik
- 25 Dannebrogen vajar på Flakholmen
- 27 Accepterad trots att oddsen var obefintliga
- 29 Finskan ett måste i skärgården?
- 31 Svenska lätt att lära sig för en tyskspråkig
- 33 Finska seniorer en bra kundkrets
- 34 Gäster från Sverige tilltalar oss på engelska
- 35 Man tog seden dit man kom
- 36 Folk vet inte att vår skärgård är en svenskbygd
- 39 Butiken i Kasnäs ingår i en större helhet
- 38 Turismnäringens utveckling i skärgårdsområdet Stockholm - Åland - Åboland från slutet av 1800-talet till 2000-talet
- 41 "Appelbärgarna" Rosaläs första sommargäster. Del II Barnen och barnbarnen
- 44 Butiken på Stenbacken i Hitis
- 46 Motorer intresserade mer än fisket
- 48 "Bref och brefkort" från Hitis och Rosala
- 50 Trevlig träffpunkt i matens tecken
- 52 Med snö kom Coronaflyktningarna till Bolax
- 55 Mångformighet, ett nyckelord för lyckad naturvård
- 58 Enmansorkestern som publiken inte vill vara utan
- 58 Anteckningar från ytterskärgården i april 2020
- 62 Händelsekalender
- 63 Information
- 64 Bland fåglar och fyrar

När skärgårdsbon blir bemött som utlänning i sin hembygd

Årets tema kretsar kring författaren **Arvid Mörnes** engagemang för svenskbygden längs kusterna och skärgården för hundra år sedan. För honom var det livsviktigt att vår svenska skärgård var kulturellt och språkligt anknutet till Åland och därifrån vidare till Sverige. Han uppmärksammade att det var samma folk och samma språk som talade på båda sidorna om Östersjön även om många i Sverige inte var på det klara om detta. På den punkten har inte något förändrats. Frågan är om det längre finns fullgoda skäl att göra denna betraktelse med tanke på de förändringar som skärgården har genomgått.

Vi har fått lära oss vikten av att vårda om vår demokrati och den rättsstat som skyddar oss medborgare. Gör man inte det kan aktörer med själviska avsikter manipulera, fabricera nyheter och ställa till med missnöje i avsikt att nagga demokratin i kanterna. Vad man lätt missar är att även vår nordiska gemenskap skall vårdas och ombesörjas. Finland blev medlem i den nordiska gemenskapen trots motstånd från Danmark och Norge. Sverige såg till att vi med vår gemensamma historia och samma språk i det tvåspråkiga Finland blev medlem. Det var ett lyft för Finland och än i dag har Finland mer nytta än de skandinaviska länderna av att tillhöra Norden. I omvärlden betraktas nämligen Norden som en helhet.

Dessvärre framstår Finland som det avvikande fallet i Norden medan de skandinaviska länderna utgör kärnan. Finland använder Sverige och de övriga nordiska länderna som referens men det motsatta gäller sällan. Finland avviker genom sitt språk och sitt perifera läge i nordost. Inte konstigt att Finland blir ofta betraktad som en del av östra Europa. Kunskaperna i att tala och läsa på svenska har försämrats i Finland och någon större motivation att förbättra de dåliga kunskaperna har inte uppenbarats sig. Regionalt

har bilden varit annorlunda såsom i vår sydvästra skärgård. Med kommersialiseringen av turismen och det omfattande fritidsboendet ges en bild av flera företagare att vår skärgård är helfinsk. I annonser och skyltningar ingår allt oftare följande ord: *Ranta, Meri, Mökki och Saaristo*. Inte nog med detta, flera näringsutövare struntar i att betjäna kunderna på det dominerande språket i skärgården. Det kan inte vara förmycket begärt att personalen säger tack och varsågod när folk i turistbranschen vid Medelhavet klarar av det.

Denna utveckling har varit snabb och genomgripande. Vid förra sekelskiftet fanns det en butik vid affärsstråket Alexandersgatan i Helsingfors där man fick betjäning på finska, i dag får man leta efter att få använda svenska i en butik om det överhuvudtaget är möjligt. En skärgårdsbo som besöker ett kafé eller restaurang i sin närmiljö kan bli bemött på finska och om inget svar ges övergår språket till engelska. Skärgårdsbon blir då bemött som en utlänning i sin hembygd. Dessbättre finns det ljusglimtar i mängden. Det får man punktvist uppleva när man nalkas Dalsbruk och Kasnäs. Avsikten är väl inte att inplantera samma affärsideologi som realiserats i Savolax i vår skärgård. Den skall vara unik, annorlunda och vårdas med omsorg beträffande natur och miljö. Lika viktigt är att vårda det lokala språket och kulturen som förenar oss på ett personligt plan med Sverige och övriga Norden. Vårt exempel från Åland i denna tidning visar med tydlighet att folk i Finland förväntar sig att skärgården är svensk. Trendighet på engelska är inget genuint alternativ, eftersom de flesta företagen i världen upprepar sig enligt liknande mönster. Låt världens vackraste skärgård få sprudla på sina egna villkor.

Jan Sundberg

RöHit

Tidning för Hitis skärgård 2020

Chefredaktör: Jan Sundberg

Ombrytning och layout: Bernt Örså

Pärmbild: Bernt Örså

Baksida: Bernt Örså

Redaktörer: Olof och Gun Biström

Agneta Andersson

Kjell J Wennström

Stig-Björn Nyberg

Helen Wiberg

Camilla Lindberg

Johan-Gustav Knuts

Carina Wolff-Brandt

Erik Bonsdorff

Heidi von Wright

Tina Örså

Tryckeri: Mariehamns Tryckeri AB

Ansvarig utgivare: Rosala Byråd r.f.

I kölvattnet efter Arvid Mörne

Det är ungefär etthundra år sedan författaren Arvid Mörne rörde sig i trakterna kring Gullkrona fjärd. Han hade en passion för det svenska och särskilt hur språket och kulturen var kopplad till Sverige. Han färdades i skärgården för att göra observationer och få uppslag för sitt författarskap. Hur ser vår skärgård ut idag hundra år senare beträffande språk och kultur? Vi skall följa Mörne i kölvattnet efter hans båt.

Först några ord om Arvid Mörne. Han föddes 1876 från en högborgerlig familj men blev som vuxen socialist. Genom det var han avskydd i de borgerliga kretsarna och inte var han heller populär bland folk i arbetarklassen, eftersom han tillhörde eliten och motsatte sig de rödas radikaliserings som bidrog till inbördeskriget.

Här kan det vara på sin plats att förtydliga. En person ansågs vara socialist om hen var för åtta timmars arbetsdag eller för att klasskillnaderna skulle utjämnas med olika offentliga medel. Uppfattningarna avviker inte väsentligt från vad Förenta staternas president **Donald Trump** står för idag, det vill säga att den som försvarar allemansrätten är kommunist eller att offentlig hälsovård som omfattar alla är samma som fördärlig socialism.

Hans passion för det svenska och sociala förde honom till skärgården och kusten där han särskilt omhulade folk och deras umbäranden i motsats till eliten i städerna. Det mesta han skrev var poesi, många med skärgårdsmotiv såsom den kända dikten *Bäcklandets vackra Maja*. Här refereras närmast till hans reflektioner i romanform där *Den svenska jorden* med motiv från den nyländska kusten och skärgården står som motiv och *Inför havets anlete* som handlar om livet vid Gullkrona fjärd och då särskilt Vrakö som anses vara Borstö. Boken är filmatiserad där

vrakplundradottern Henrika och ödet kring den jämnåriga Renata står för intrigen. Även en faktabublikation finns titulerad *Sverige och det svenska Finland*.

Han bodde sedan 1911 i Grankulla och levde där till sin död 1946. Grankulla var på den tiden en samlingspunkt för finlandssvenska författare som bodde där eller vistades där i perioder.

Vad kan dras för paralleller till läget nu förutom att han och RoHit har rört sig i samma vatten och gjort observationer. Han var hemma från helt finska trakter men har en passion för det svenska och nordiska. Det folkliga har en viktig roll i skrivandet, den permanenta bostaden fanns i Grankulla. Författarskapet finns där men här tar jämförelsen slut. Mörne var en litterär författare, RoHit är en skärgårdstidning med kvalitativa ambitioner.

"Den åboländska skärgården bebos av främmande folk"

Arvid Mörne grämer sig över att man i Sverige hyser en fullständig okunskap om det svenska språket och kulturen som frodas i skärgården och kustbygderna. Endast ålänningarna har lyckats med att upplysa svenskarna om att språket och kulturen är densamma som i Sverige. Detta konstaterade han 1918 när ålänningarna kämpade för att få ansluta sig till Sverige, varvid Finland och Sverige hamnade i en djup konflikt. Ingen vare sig i Finland eller Sverige kunde undgå att frågan i allra högsta grad handlade om det svenska fortbeståndet på Åland. Men i övrigt målar han ingen upplyftande bild för ungefär hundra år sedan:

Hur mången sverigesvensk har icke färdats genom det väldiga skärgårdsriket från Ålands hav till mynningen av Aura å eller över Hangö till Helsingfors! Han har kallat

dessa tusende öar "de finska skären". Språkets makt över tanken har sedan århundraden tillbaka invigt svenskarna i Sverige vanföreställningen att dessa vida nejder varit finska, att människorna i de mötande skötbåtarna talat finska, att vikbottnarnas förbiskymtande byar bebotts av främmande folk. Så har det städse varit, så är det, och så skall det måhända förbli till tidernas ände.

När Mörne gjorde sina observationer var det uttryckligen så att Åland och Åboland flöt ihop språkligt och kulturellt. Språket var nästan i sin helhet svensk och bosättningen på öar, holmar och skär var flerfaldt större än nu. Man kan verkligen tala om en levande skärgård, låt vara att överflödet lyste med sin frånvaro. Trots detta färdades folk från Sverige i okunskap om detta och betraktade skärgårdsborna som främlingar tills de kom i samspråk med dem.

Visserligen poängterar han att det finns enstaka upplysta i Sverige som känner till förhållandena i Finland och de skall ha ett erkännande för det stöd de ger oss finlandssvenskar. Den stora massan måste däremot upplysas om vår existens. Det ankommer även Finlandssvenskar att lyfta fram den finska kulturen i Sverige i avsikt att bistå finnarna. Den svenska skärgården i Finland och kustlandskapet hade vunnit på att få en lösning likt den på Åland. Så blev det inte men han ser att framtiden för det svenska i Finland sist och slutligen ligger i händerna hos folket i Sverige.

Hur ser läget ut idag?

Som nämndes har befolkningen krympt rejält i skärgården under de hundra år som gått. Fritidshuset fanns knappast alls och viss turism förekom i form av seglatser och utfärder. Läget är det motsatta nu, det vill säga att fritidsbostäderna är fler och turisterna mångfaldt fler än skärgårdsborna. Enligt befintlig statistik var de fast boende på öar och holmar i Kimitoö kommun ungefär 400 personer i Pargas var skärgårdsbefolkningen över tretusen. I Raseborg bor det ungefär 270 personer i skärgården, i Hangö är antalet under tio (Skärgårdsprogrammet 2017-2019). Till skärgårdsbosättning räknas de som bor på öar och holmar utan fast vägförbindelse. Frågan om vem som bor i skärgården kan vara besvärlig att bestämma eftersom ett större antal är skrivna där än de som verkligheten bor där. Det finns vissa ekonomiska och andra fördelar med att vara skriven där.

Språkförhållandena bland de fast bosatta är till övervägande del svensk. Däremot minskar befolkningen kontinuerligt. Detta gäller såväl män som kvinnor. Trenden är liknande för den betydligt mindre finska befolkningen i Åbolands skärgård. Den svenska befolkningen uppgår till 69 procent, den finska till 27 procent och övriga 4 procent (Sundblom och Liljeroth 2018, 52-55). Den rejäla ökningen står kategorin övriga som består av folk med andra språk än svenska och finska. Den finska befolkningen ser ut att vara rörligare vilket syns i att in och utflyttningen är livligare än den svenska. Därtill har den svenska befolkningen föga överraskande bott betydligt längre på orten, förmodligen även födda där. Någon rejäl förändring i de språkliga förhållandena har inte skett i denna del av skärgården under de senaste decennierna. Förmodligen var ändå det svenska inslaget

större för hundra år sedan och detta gäller framförallt i numerär.

På Kimitoön fanns det 2356 fritidsbostäder 2011 och de fritidsboende uppskattades till 9424. Det vill säga att fritidsfolket överstiger de fast bosatta hela 23 gånger i antal. I Pargas sju gånger och i Raseborg 34 gånger. När detta är sagt är det bäst att backa ett tag. Alla fritidsboende bor inte på öar och holmar utan fast vägförbindelse även om flertalet gör det i Pargas och en betydande del på Kimitoön och i Raseborg. Även ett flertal av fritidsboende är hemma i samma kommun där fritidsbostaden är belägen. I varje händelse överstiger fritidsfolket rejält i antal de fasta bosatta på hela Kimitoön och i Pargas kommun. Därtill tillkommer turister i tusental som kommer på snabbbesök, en del övernattar i stugor och båtar för en natt eller flera. Tiotusentals turister väller in i Iniö, Houtskär, Korpo och Nagu genom skärgårdens ringvägar (Åberg 2016, 12-31), skärgården på Kimitoön är inte mycket sämre vad gäller tillströmningen av turister.

I en insändare i Åbo Underrättelser frågade sig skribenten om skärgården bytt språk från svenska till finska under sommarsäsongen. Tidningen lät göra en sammanställning från befintlig statistik om stugägarnas modersmål. Föga förvånande visade det sig att 53 procent på Kimitoön och 58 procent i Pargas hade finska som modersmål (ÅU 5.9.2018). De svenska stugägarna som förut var helt dominerande i den glest bebyggda skärgården är nu i en minoritet. Förändringen har varit snabb och skett med den omfattande försäljningen av fritidstomter med början på 1960-talet när skärgården fick ett marknadsvärde. Den svenska jorden som Arvid Mörne ville värna om varnade uttryckligen för om vad sker om inte jorden bevaras i svenska händer. Han menade att de finska massornas anstormning mot svensks folkets urgamla boplatser riskerar att tränga undan den svenska nationaliteten (Mörne 1918, 15-17). Därtill menade han att den yttersta grunden till Finlandssvenskarnas olycka låg i kapitalismens herravälde (Mörne 1915, 99-102). Mörnes farhågor för drygt hundra år sedan har visat sig vara befogade. När därtill uppskattningsvis 90 procent av turisterna som gästar skärgården är från Finland och nästan alla är finnar är det givet att det syns och hörs i skärgården. Frågan är vad det har för konsekvenser annat än ekonomiska.

Banden västerut riskerar förtunnas

En av Mörnes stora bekymmer var okunskapen i Sverige om det svenska i Finland och särskilt gällde det den sydvästra skärgården som svenskarna uppfattade vara finsk. Sedan dess har folkets utbildningsnivå genomgått en förhöjning, kommunikationerna har avsevärt förbättrats, levnadsstandarden har stigit och folk rör sig mer än någonsin trots det verkar det inte ha skett någon förbättring i det vad Mörne efterlyste, snarare det motsatta. Okunskapen är emellertid inte något som enbart ligger aktörerna i skärgården till last, budskapet förmedlas på många nivåer, även i kulturkretsar. Här återger jag några plock ur samlingen för att belysa fenomenet.

Publicisten **Staffan Bruun** konstaterade nyligen att när han väl hade presenterat sina böcker för en svensk publik får han likaväl frågan om böckerna är översatta från finska.

Som känt har i Finland gjorts filmer om predikanten **Maria Åkerblom** och konstnären **Helen Schjerfbeck** på finska. Det finns de som inte bryr sig och anser att de kan filmas på vilket språk som helst. I själva verket förmedlas en bild där Schjerfbeck och Tove Jansson framstår som enspråkiga finnar. Dessbättre kommer en film om Jansson på svenska men när Muminmuséet i Tammerfors kom till hamnade Janssons originalutgåvor i högen av böcker översatta till olika språk. Styrelseordförande för Svenska folkskolans vänner (SFV) **Wivian Nygård-Fagerudd** gjorde ett par aktuella observationer i Stockholm nyligen som illustrerar det jag talar om att språket och kulturen spelar en väsentlig roll. Förresten det är SFV som utlyser Arvid Mörne- tävlingen i poesi och utdelar priser för de bästa dikterna. Vår återkommande poet på bakuppslaget **Heidi von Wright** hör till dem som vunnit första priset i tävlingen.

Tillbaka till styrelseordförande Wivian Nygård-Fagerudd och hennes observationer från Millesgården i Stockholm. Där presenterades Helen Schjerfbeck i kortfilm samt bilder som föreställdes hennes konstverk medan en röst som föreställde konstnären läste högt ur hennes brev på finska textad till svenska. Wivian undrade med all orsak hur detta kan komma sig, svaret var att översättning kostar. Hennes svar var att Schjerfbecks brev lästes i översättning till finska. Utställaren fattade tydligen inget och svaret var att Ateneum i Helsingfors har gjort filmen och skickat dem till Millesgården (Nygård-Fagerudd 2020, 11). Vid ett annat tillfälle i Sverige umgicks hon med svenska kolleger inom det kulturella som därtill var intresserade av det finlandssvenska. Efter att ha hört om livet längs vår svenskspråkiga kust kom frågan: skulle ni tala finska med varandra om inte jag var närvarande?

Kulturinstitutioner såsom Ateneum kunde man förvänta sig något mera av, men kanske det inte är slarv utan ett medvetet val att förmedla en sådan bild av Finland. Om statliga myndigheter mera som regel än undantag glömmet det svenska i relationerna till omvärlden är det inte bättre inom företagsvärlden. I en ledare i ÅU diskuteras hur företag i Åbo helt medvetet valt att överge svenskan som ett språk. Enligt författaren kan listan på företag som lämnat svenskan göras lång. När lönsamheten styr verksamheten blir svenskan lätt en kostnad istället för möjlighet till nya intäkter (Simola 21.1.2020). Allt detta har skett utan ljudliga protester. Åbo framstår gärna som porten västerut med nära kontakter till Stockholmsregionen. Ord och handling stämmer inte överens. Snarare har man i Åbo valt med sitt handlande att bli porten österut. Visst har det betydelse om man inte förstår vad som sägs på TV eller inte förstår något som skrivs i tidningar och andra medier. Hur annars skall man kunna sälja sina produkter till grannlandet om man inte vet vad som händer där och inte heller kan diskutera med

konsumenterna.

I en undersökning som gjordes på uppdrag av Finsk-Norska handelsföreningen NOFI visade det sig att det största handelshindret mellan Finland och Norge var språket och bristande kontaktnät. Uppfattningarna är ömsesidiga och därtill uppfattar norrmännen att den finska affärskulturen skiljer sig från deras (NOFI 2015, 15). Liknande problem har uppmärksammats av den Finsk-Svenska handelskammaren i Stockholm. I en ledare i Hufvudstadsbladet konstaterade ledarskribenten att det råder en brist på kulturell och utbildningsmässig mångfald i finska företag. Resultatet är enkelspråkighet. I Finland skapas sällan konsumentframgångar. Forskning och utveckling går delvis till spillo. För att sälja gäller det att känna sin målgrupp i minsta detalj. Det ingrodda ingenjörssynsättet är en osynlig hand som styr över våra branscher (Fagerholm 30.1.2019). Inga upplyftande ord att säga om den finska företagsvärlden även om det finns lysande undantag bland små och medelstora företag i Österbotten och företag på Åland som med framgång säljer sina produkter till Finland på finska. Ålänningarna tycks kunna konsten att göra framgångsrika affärer på finska (chips eller sipsi; oolannin; och ainoa suomalainen Eckerö line), finska små och medelstora företag tycks inte kunna göra det motsvarande på den skandinaviska marknaden.

Läget i skärgården

Visst kan det finska folket en hel del men på den skandinaviska marknaden känner man sig ofta vilsen förutom de stora företagen som kan anställa kunnigt folk eller anlita aktörer i respektive nordiskt land. Turistentreprenörerna i skärgården är överlag små med begränsade resurser. Som det framkommit i intervjuerna i denna tidning finns det grovt taget två kategorier av företagare som sysslar med turism i skärgården. Dels finns det

företagare som är ute efter att häva in pengar där det finns att få i skärgården, någon anknytning till skärgårdslivet har de inte. Dels har vi lokala entreprenörer som verkar på ett hållbart sätt och deras utkomst är helt eller delvis beroende av inkomster från turistbranschen. Det är den senare kategorin som kommunerna och deras turistbyråer helst ser att de har en framtid.

Här kommer Arvid Mörnes vakande öga in igen. Flertalet av de externa aktörerna har föredragit att enbart satsa på de finska turisterna. Marknadsföringen om skärgården och betjäningen går enbart på finska. Någon hänsyn till den lokala kulturen och språket görs inte. Även lokala entreprenörer anställer säsongsarbetskraft utan att ge instruktioner om att man kan väl säga ett tack och varsågod på svenska. Det klarar man av i Spanien och Grekland, rimligtvis kan man göra det i Åbolands skärgård. Detta är långt ifrån en självklarhet. Finska ungdomar som jobbar på Åland söker sig till landskapet

för att lära sig språket och samtidigt hjälper de till med att betjäna finnar som har uppenbara språksvårigheter. Detta var läget förr här i skärgården, vart har den praxis försvunnit?

Som det nu ser ut utstrålar skärgården en blandning av svenskt och finskt. Någon tvåspråkighet kan man inte tala om där man överallt kan få betjäning på landets officiella språk. På flera ställen är språket enbart finska. Det ger signaler om att de kulturella banden västerut punktvis har brutits genom att man talar olika språk och riktar marknadsföringen österut och negligerar det som kommer västerifrån. Språk är inte neutralt, det är ett maktmedel. Med detta maktmedel kan man framgångsrikt markera sig mot det åländska och det svenska. I förlängningen även mot den stora tysktalande marknaden. Tyskan och svenskan har många likheter och tyskspråkiga kan med lätthet orientera sig med svensk skyltning när de rör sig på våra vägar och längs våra sjöleder.

I östra Finland nära den ryska gränsen är företagarna måna om att skylta på ryska och gör sitt bästa att betjäna på ryska för alla som kommer över gränsen för att handla och turista. I vår skärgård sköter de kommunala myndigheterna om att svenskan är synlig medan man inom företagsvärlden inte närmelsevis respekterar kommunens tvåspråkighet. Vissa gör det och de är främst lokala entreprenörer, andra struntar blankt i det. En regel tycks vara att ju mer kommersiella och trendiga man strävar att vara desto mindre bryr man sig om det lokala språket. Snarare ger man skenet av att språk och kultur är den samma som i resten av landet.

Arvid Mörne var en patriot

Mörne bekymrade sig om att man i Sverige har dålig kunskap om det finlandssvenska och i vissa fall ingen kunskap alls. På den punkten har som redan konstaterats inte mycket hänt till det bättre. Däremot bekymrade han sig över den skärgård som har förlorat sin svenska befolkning helt eller delvis. Han diskuterade vad som hänt i Pyttis och i kustområden kring Björneborg som var svensk men där endast ortnamnen vittnat om en förgången svenskbygd. Beträffande Åbolands skärgård och dess befolkning var något som inte bekymrade honom. Det var bristen i den svenska synligheten som inte når fram till Sverige som han uppehöll sig kring.

Det patriotiska i detta var att han såg det svenska i Finland som ett gagn för hela landet. Kort sagt vill han landet väl. En detalj i detta sammanhang är att han engagerade sig mot ålänningarnas återförening med Sverige. Utan Åland skulle det svenska i Finland ytterligare försvagas, resonerade han. Med denna markering stod hans syn i öppen konflikt med Sveriges som gjorde territoriella anspråk på Åland med stöd av ålänningarna själva. Alla politiska partier och grupperingar i Finland var på samma linje som Mörne förutom det socialdemokratiska Finlands Svenska Arbetarförbund som stödde ålänningarna.

Visst är det i högsta grad en fråga om patriotism i att föra fram språket och kulturen för att upprätthålla banden till det övriga Norden. Finland har mer nytta av att tillhöra Norden än något annat nordiskt land. Det var vår svenska historia och tvåspråkighet som förde oss till

den nordiska gemenskapen. Inget upprätthålls för evigt utan omskötsel. Här kommer den finska schizofrenismen fram i förhållande till de skandinaviska länderna. Under den ryska tiden ville man järnhårt hålla fast vid det svenska arvet beträffande lagstiftning och rättsordning men det svenska språket ville man inte veta av. Under självständighetstidens första år var förhållandet spänt till Sverige som ändå ställde massivt upp för Finland under och efter kriget. Idag tar man för givet att vara en del av Norden utan att befatta sig med deras språk och kultur. I de skandinaviska länderna uppfattas Finland vara avvikande, frågan är hur avvikande kan man vara innan det får menliga effekter.

Dessvärre har våra kuster och vår skärgård blivit utsatta för detta fenomen. Skärgården har genom utflyttning och den drastiska förändringen i näringsstrukturen förlorat motståndskraft och blivit känslig för det snabba språkliga förändringstrycket. Mörne funderade om man kunde få folk att flytta från Sverige till våra kuster, dessvärre har trafiken varit den motsatta. Däremot finns det en hel del fritidsfolk från Sverige som har sommarstuga i skärgården. Utan en svensk betjäning av det lokala näringslivet hade det varit svårt att vistas här. Turismen från övriga Norden och framförallt de tyskspråkiga länderna kan uppenbarligen ge mervärde. För att det skall lyckas måste det språkliga och kulturella lyftas fram i marknadsföringen. En ljusglimt finns: Muminvärlden i Nådendal har blivit mer svenskt än vad den var när muminrollen invaderade ön Kailo 1993.

Text: Jan Sundberg

Foto: Ur Rosala Byaråds arkiv

Referenser:

Fagerholm, Torsten, Ledare. Hufvudstadsbladet 30.12.2019
Mörne, Arvid (1921), Inför havets anlete. Stockholm: Albert Bonniers Förlag
Mörne, Arvid (1918), Sverige och det svenska Finland. Helsingfors: Söderströms & Co Förlagsaktiebolag
Mörne, Arvid (1915), Den svenska jorden. Borgå: Holger Schildts Förlag
NOFI, Norsk-Finska Handelsföreningen. The NOFI Business Climate Survey 2015
Nygård-Fagerudd, Wivan (2020), Språk spelar roll. SFV magasinet nr 1
Simola, Tom, Ledare. Åbo underrättelser 21.1.2020
Skärgårdsprogrammet 2017-2019. Helsingfors: Jord- och skogsbruksministeriet 2017
Sundblom, Dan och Liljeroth, Pia (2018), Morgondagens skärgårdsbo. Åbo: Migrationsinstitutet
Åberg, Matilda (2016), Besöksnäringen i skärgården. Skärgård nr 2
ÅU, Åbo Underrättelser 5.9.2018. Så har språkförhållandena utvecklats i Åboland

Arvid Mörne och Jurmo

”Kring altarskranket i brinnande bön/ knäböja gamla och unga. /För brisen vaggas tåtel och ljun/ kring korsens ensliga klunga. /Över de bruna hedarna/ lärksången klingar. /Strandbränningen bubblar och solen skiner/ på måsarnas vita vingar”.

Fullmånen lyser i ensamt majestät över Jurmo. Hyresstugor och sommarhus ligger nedsläckta och tomma. Det är coronavirustider. Nu när vi helst inte ska resa eller umgås passar många på att läsa skönlitteratur. Själv fördjupar jag mig än en gång i de dikter skrivna av Arvid Mörne (1876 – 1946) som är inspirerade av Jurmo och av sägner om Jurmos historia.

Citatet ovan ingår i dikten *Söndagsmorgon*, den andra delen av Arvid Mörnes dikt *Från Jurmo* (Ny tid 1903). Platsen är Jurmo kyrka och kyrkan nämns även i diktens inledning, *Septemberratt*: ”- - - Då glänste hennes bild på stävens höjd. /Nu göms den i en vrå av hedens kyrka. /Men jag, som glömt att bedja och att dyrka, /jag flyktar dit och står av andakt böjd”.

Till kyrkans inventarier hör en eksulptur med motivet Anna själv tredje (Jesusbarnet, Maria och hennes mor Anna). I dikten tolkar Mörne Annagruppen som en galjonsbild från ett strandat – och antydningvis plundrat – fartyg. Vem vet, kanske skulpturen har varit galjonsbild i ett avlägset förflutet? Den sägs vara ihålig och är tidsbestämd till omkring 1440.

I *Plundrare*, ”en dikt över sägenmotiv från Åland och Jurmo” (Skärgårdens vår 1913) är det inte längre fråga om antydningar. Dikten är en lång och hemska berättelse om ”de askgrå skärens bonde”, som tillsammans med sina underhuggare plundrar vraket av en fregatt. Bondens sista onda gärning är att vråka överbord skeppets enda

överlevande, en tioårig flicka.

När det blir vår och ”oxeln står i blom” kommer kungens män till skäret. På bron står bonden, ”- - - bidande sin dom. /För mord och rån till död på stegel”. Beviset för hans brott återfinns i stugan: Ett silverradband som har burits av den mördade flickan. Men bonden menar att också kungen och hans män, liksom örnen i skyn, är rövare och plundrare. ”Man dräpe mig! Men niding är jag icke”, slutar han sitt försvarstal.

Även romanen *Inför havets anlete* (1921) har vrakplundring som ett ledande tema. När det gäller skärgården är Arvid Mörne ändå framförallt en stor skildrare av natur och landskap.

Jag hittade Mörnes författarskap när jag sökte material till min bok *Jurmo by – närmast havet* (2008). Han skrev också reportage från Jurmo: *Landskap och folktyper* (Finsk Tidskrift 1902) och *Jurmo och Utö. En utskärsskildring* (Tidskriften Euterpe 1904).

”Ögon, klara som havsvatten”

I *Landskap och folktyper* skriver Arvid Mörne om ljunghedarna på Jurmo, ”som fyller hela ön med sin tystnad, sitt dunkel, sin andakt” och om Jurmoborna: ”ett kraftfullt, dugligt, redbart och rättänkande folk, som älskar sin ö med en kärlek som söker motstycke”. En person verkar ha berört Mörne speciellt mycket:

...”Det var den gamle husbonden på ett litet hemman på Jurmo. - - - Hans ansikte var som en samling räfflor i en skrovlig brun klipphäll. - - - Man kunde vara viss på att gubben talade sanning, då han såg en i ansiktet med sina goda och ärliga ögon, klara som havsvatten, men

med något av genomskådande skärpa i pupillerna”.

Namnet avslöjas inte men jag förstod att det var **Abraham Abrahamsson** (1826 – 1916), husbonde i Lassfolks och ansedd som stamfar i tre av byns fyra stomhemman. Mörne skriver:

”Han hade mycket att omförmåla, ty han kände i grunden sin ös traditioner, sådana han hört dem omtalas av gammalt folk i sin ungdom. Sitt eget liv skildrade han vackert och väl. Han var en vild salskytt och strömmingsfiskare i sin ungdom - - - Han hade ögon som örnen – kunde se både långt och snabbt - - - och hela skärgården kände han. Grund hade han upptäckt och torskställen, där de stora torskarna finns, sådana ställen som ingen numera har reda på, hade hans farbror lärt honom hitta. Det var gubbens bekymmer att hinna meddela hela denna vidlyftiga kunskap åt äldsta sonen, innan den lades i graven med honom.

Fartyg hade han bärgat. En skonert lastad med spannmål och brännvin körde på, emedan kaptenen var full och regerade ombord om natten som en galning. Man måste ut och bärga. Natten var mörk. Havsvågen gick djup i brotten på båda sidor om den smala passagen, där man kunde ta sig fram. Några ville vända. Men gubben, då i sin krafts dagar, bad dem betänka vilket ansvar som låg på dem, om de lämnade de nödställda stackarna åt deras öde. Om de kunde stå till svars för det? Varpå de rodde in bland bränningarna och slog sig igenom.

Att han skulle ställas till svars för allt i sitt liv, stort som smått, var den tanke kring vilken hans reflexioner kretsade. I överensstämmelse med den maximen hade gubben klarat sitt livs enda problem: Då hans hustru dog, gällde det för honom att ta en annan. - - - Och han hade gjort sitt val. Men han trodde sig förmärka, att den utvalda icke handskades ömt nog med barnen, och han anade att hon hänsynslöst skulle gynna sina egna barn, om hon fick några. Det fick inte ske. Gubben reste till prästen och anförtrödde honom sina bekymmer. Han kom lugnad igen. Prästen hade klappat honom på axeln och sagt, att det han tänkte var klokt och rätt.

Sitt beslut behövde han aldrig ångra. Ju mer han tänkte på saken, dess mer kom han underfund med ”att ingen var som hon”. Ingen annan än dottern, som nu växer upp och allt mer börjar likna henne; går alldeles som hon, talar och skrattar som hon”.

Natten efter samtalet med Abraham Abrahamsson står Arvid Mörne vid kyrkogården försjunknen i tankar:

”Heden ligger tyst och mörk. Runt omkring dånar havet mot de långa reven. Detta landskap kunde kanske skrämja, men jag känner mig lugn som aldrig förr, då jag betraktar de enkla korsen. Jag tänker på alla dessa goda och starka människor, vilkas liv varit stormslitet som strandrågens, men dock lugnt på djupet, och vilkas vila nu är så full av ro på denna havsombusade ö”.

Texten andas skärgårdsromantik och respekt för skärgårdsbon. Sådant låg i tiden när Arvid Mörne kom till Jurmo. Han var ung och jag tänker mig honom som en empatisk, lyhörd lyssnare. Mötet med Abrahamsson

resulterade i ett tidsdokument som är enastående i sitt slag. Tack vare det vet vi något om hur en gammal Jurmobo tänkte och kände, vad man oroade sig för och vad som var viktigt i livet.

Likt och olikt

Fiskarsamhället i början av 1900-talet och dagens Jurmo är skilda världar på många sätt. Förr fiskades det varje dag då vädret var gynnsamt. Sommartid gav fjällfisket en väsentlig del av årets inkomster. Då hade inte många främlingar ärende till byn, egentligen bara fiskuppköpare, olika hantverksspecialister och prästerskapet. Den årliga gudstjänsten var sommarens stora händelse och kyrkan var alltid fullsatt.

Den tiden var det ytterst sällsynt att ”herrska” som Arvid Mörne kom på besök. Begreppet innefattade de flesta som man inte kunde identifiera som skärgårdsbor. Herrskap träffade man oftast under höstens fiskmarknad i Åbo.

Efter första världskriget minskade lönsamheten för fiskerinäringen. Fiskarbyarna började avfolkas och näringslivet genomgick en förvandling. Från och med 1960 – talet etablerades yttre skärgården som utflyktsmål och semesterparadis.

Vad finns egentligen kvar av den ö som Arvid Mörne skriver om? Jag går upp på Jurmos högsta punkt Kapellbacken och ser mig omkring. Utsikten är magnifik i alla väderstreck. Havet dånar som förr. De långa stenreven finns kvar. Ljungheden finns – om än naggad i kanterna av väldiga enrisbuskage och tallskogen som planterades på 1930-talet.

Människorna och deras liv då, vad finns kvar? Vi är varken strömmingsfiskare eller salskyttar och torsken tog slut för snart fyrtio år sedan. Våra liv verkar odramatiska jämfört med Abraham Abrahamssons. Goda och starka är vi knappast heller utan bara vanliga människor.

Den största förändringen är att vi utskärbor är så få. Trots förbindelsebåtstrafik, elström, naturskyddsprogram, EU-pengar, skärgårdsprojekt, happenings och påhitt. En hel kultur är mer eller mindre borta. När jag räknar efter kommer jag till att över tjugo öar och ösamhällen mellan Jurmo och närmaste fastland har blivit sommarställen eller avfolkade på ungefär fyrtio år.

Besökarna är i stället väldigt många fler än i början på 1900-talet. Vilket de naturligtvis måste vara om familjer ska ha möjlighet att leva av turismen. Snart kan landskapsvård bli en födkrok, men för tillfället verkar det saknas ekonomiskt vettiga alternativ. Näringslivet blir igen sårbart och det märks då Coronapandemin begränsar allt resande.

Något har gått förlorat på vägen till skärgården som antingen skyddsobjekt eller en upplevelse att konsumera. Kanske det vänliga umgänget och den ömsesidiga respekten?

Text: Agneta Andersson

Foto: Bernt Örså

Utan skärgård ingen turism på Kimitoön

Frågan om turismen är helt och hållet kopplad till skärgården kan givetvis diskuteras. Motargument är lätta att hitta. Men det går ändå inte att undgå faktumet att det råder en stark koppling till skärgården när turister skall lockas till kommunen.

När Kimitoöns kommun marknadsför sig är det hav och saltstänk som först dyker upp på skärmen. Givetvis är det skärgården med Bengtskärs fyr, Örö fort, Vikingacentret, Kasnäs bad, Högsåra och andra sevärdheter i anknytning till vatten såsom Dalsbruk och Söderlångvik som skall locka turister till kommunen. Det verkar inte heller vara någon tillfällighet att kommunens turismchef är sekreterare i skärgårdsnämnden. Utskärsdelegationen som är ett samarbetsorgan för Pargas och Kimitoön har av den senare lagts på is och där deltar han inte mera. Skärgårdsnämnden bevakar frågor med direkt anknytning till skärgården såsom kommunikationer, näringar och miljö. Turismen är bara en del av denna helhet, men det är viktigt för turismchefen att ha samlad kunskap om skärgården. Utan denna kunskap vore det svårt att tillförlitligt marknadsföra skärgårdskommunen där administrationen sitter långt uppe på landbacken. Verksamheten försiggår i kommunens södra delar på ett betryggat avstånd från det administrativa centret.

För att få en klarare bild av vad Visit Kimitoön sysslar med har jag bokat en träff med turismchef **Benjamin Donner** som råkar befinna sig i Mässhallen i Helsingfors

för att rigga upp en monter om cykelturism i sydvästra Finland. Då i slutet av februari svävade en optimism i Mässhallen om den kommande säsongen, Coronaviruset var något avlägset man inte behövde bekymra sig om.

Turismen räddar inte skärgården

–Den inhemska turismen har ökat och den hämtar pengar till företagare och genom skattemedel till kommunen. Den stora utmaningen är att utvidga turismen över årstider och att få fram nya aktiviteter. Det går inte att förverkliga utan ett brett samarbete. Våra samarbetspartners är Esbo i öster och längs kusten västerut ända upp till Björneborg.

–Visit Finland visar inget intresse för Sverige eller övriga Norden. Det är tysktalande Europa och Asien med Kina i spetsen som intresserar dem. Vi inbjuder resebyråer från Tyskland, Schweiz och Österrike. Dessvärre har vi inte resurser att marknadsföra oss direkt till potentiella kunder på kontinenten, vi förlitar oss på nationella resebyråer.

–Jag känner personligen många ledande tjänstemän i turistbranschen i Tyskland. Tyskarna gillar cykelrutter. Staten har gett stort stöd till turismen i Lappland och insjö Finland i kombination med EU stöd sedan länge, medan stöden varit väldigt små i skärgården. Skärgården saknar ett varumärke som kunde säljas ute i Europa.

–Vi har ett gott samarbete med Pargas och delar på kostnader samt arbetsinsatser. Här på mässan är det min

tur att stå till tjänst även för Pargas. Varken i Pargas eller Kimitoön marknadsför vi oss på tyska. Visit Kimitoön har en hemsida på fem språk: svenska, finska, engelska, ryska och mandarin kinesiska.

–Turismen räddar inte skärgården men är ett viktigt ben att stå på och ger också tillskott i kassan för dem som tyr sig till mångsyssleri. Folk är intresserade av det genuina. Någon massturism vill vi inte ha och vi lyfter gärna fram det svenska för finska turister. För att lyckas stöder vi lokala företagare. Vi diskuterar en hel del med dem även om strategin inte är nedskriven har vi en handlingsplan, (https://www.visitkimitoon.fi/files/Handlingsplan_turism-_och_besksnrning_2014-2020_Kimitons_kommun.pdf). I många fall finns det ett bra samförstånd mellan oss och företagarna, ibland kanske vi rusar på snabbare åt något håll än företagen är beredda på.

Mycket kan ännu göras

–I kommunen finns det möjligheter att utveckla rutter i naturen. Att sådant lönar sig vet jag från 'mitt andra liv', jag är ägare till fyrtio kajaker i mitt företag som finns i Åbo. Ungefär 95 procent av mina kunder är internationella. Knappt någon vet att man kan paddla i skärgården. Vi ordnar övernattningar på holmar som leds av guider. Bättre paddlingsvatten än här lär det inte finnas i hela världen.

I vattnen kring Hitis och Rosala finns det rejält fler än ettusen holmar och skär som ger ett fint skydd vid blåst och som därtill erbjuder de mest vackra skärgårdsvyerna man kan tänka sig. Konstigt att ingen satsat i större skala på att ordna guidade kanotkonvojer mellan kobbar och skär.

–En del stugbyar börjar bli slitna, många besökare söker fräscha och moderna stugor med rinnande vatten, varmt och kallt. Därtill borde sjöleden mot Åland utvecklas för cykel- och andra turister. Det går att ta båten från Hangö till Hitis, Kasnäs, Högsåra, Örö och därifrån västerut. Företagarna längs leden är nöjda då vi kunde räkna till mellan två- och tretusen cyklist, varav ungefär hälften kom från andra länder.

–Turismen är en av de näringar som sysselsätter många

skärgårdsbor och är en viktigt inkomst för många. Turismen kan inte ensam rädda skärgården men gjord på ett hållbart sätt är den utan tvekan en mycket viktig del för skärgårdens fortlevnad. Coronakrisen kommer att medföra stora förändringar för turismen, men precis hurdana de är kan man inte ännu säga. Jag hoppas och tror att inrikes- och närturismen kommer att få ett rejält lyft.

Skärgården kan minsann inte leva på enbart turismen och den får inte heller bli en plåga som många upplever det i Venedig och Barcelona. När detta skrivs är turisterna som bortblåsta från de populära turistorterna i Europa. De ekonomiska konsekvenserna är förödande. Genom att skärgårdsborna är vana att stå på flera ben borde rimligtvis turistbortfallet medföra mindre ekonomisk skada. Många av de företag som helt satsar på turism har drabbats tungt av Coronan, och risken är stor att alla inte klarar sig igenom krisen.

Text: Jan Sundberg

Foto: Ur Benjamin Donners fotoarkiv

Personporträtt:

Född: 1973

Bor: Åbo

Familj: två barn och sambo

Favoritträtt: en god fisksoppa och med skärgårdsbröd

Favoritdryck: ett gott Chardonnay till ovanstående

Favoritläsning: Anthony Doerr, Gabriel Garcia Marquez eller kanske Tarjei Vesaas

Karaktärisera dig själv: naturälskare med skärgårdshavet som favoritstillhåll

Hangö är slussen till Åbolands skärgård

Att Hangö ligger strategiskt till mellan öst och väst har man fått erfara under historiens förlopp. Den som besitter militär styrka på udden behärskar inloppet till Finskaviken. Även i fredstid ligger Hangö strategiskt till. Därifrån öppnas hela den åboländska skärgården, vilket dragit till sig lokala företagare samt aktörer från annan ort i turistbranschen. En brist på semesterfirare existerar nämligen inte där i normalfall.

För att få reda på hur turistnäringen fungerar i Hangö har jag bestämt träff med stadens turismchef **Jon Lindström**. Samtalet utspelas inte på hans kontor i Hangö, eller i Tenala där han bor utan på altanen där jag bor i Rosala. Till saken hör att han med sin familj ville besöka Örö för att få en bild av denna turistattraktion som har många kopplingar till Hangö (se RoHit 2016). Färden blev av med redaktionens båt Glada Laxen som samtidigt bjöd på de vackraste skärgårds vyerna mellan öarna Bodö, Bötesö och en snudd vid Busö. Det är den vägen som Rosalaborna färdas till Örö och nu fick turismschefen med följe smaka på denna godbit.

När turistandet är avklarat och tolvtummararen (fortets skräckinjagade pjäs) inspekterad sker återfärden. Efter att sällskapet väl debarkerat båten i Rosala är det dags för en diskussion om turistnäringen i Hangö. Där vi sitter på altanen i Rosala är det inte långt till Hangö. Jag påpekar för Jon att i klart väder ser man med blotta ögat Russarö fyr och i mörker blinkar fyren klart ända

hit till husknuten. Fyren på Bengtskär syns dessvärre inte längre på grund av att trädbeståndet på holmarna skymmer utsikten. Med denna närhet till Hangö som synligt exempel kom samtalet igång om turistnäringen i staden.

–Vi i Hangö har ett tätt samarbete med turistnäringen på Kimitoön. Kustrutten för cyklister sammankopplar Hangö, Raseborg, Salo och Kimitoön. Dessutom upprätthålls ett femstadsnätverk som träffas varje år enligt olika teman. Tillsvidare är det näringsliv och hållbar tillväxt som är på dagordningen men som plötsligt överskuggats av Coronaviruset och dess effekter. I nätverket ingår förutom Hangö, Raseborg, Kimitoön, Pargas och Mariehamn. Traditionen att samarbeta brett över kommungränser är relativt ny och detta gäller särskilt samarbetet västerut.

Helt korrekt är detta ändå inte. Ännu på 1950-talet var det naturligt att tidningen Hangö bevakade Hitis skärgård. Småningom tog det slut och idag finns knappast något kvar av denna gränsöverskridande bevakning. Endast RoHit gör ett undantag med att vägra låta landskapsgränserna barrikadera våra hjärnor.

–Vårt internationella varumärke kablas ut som Helsinki West där även Kimitoön är med. Pargas är inte med, de är allierade med Åbo. Alla kommuner väster om Helsingfors är inte med som exempelvis Sjundeå och Ingå. Visit Finland, som är en del av Business Finland, samordnar den internationella marknadsföringen, det vill säga turismmarknadsföring till den del det

är fråga om exportindustri. För inrikes turism- och kommunmarknadsföring finns ingen draghjälp från statligt håll.

Mest finska turister i Hangö

–Över 90 procent av turisterna i staden är från Finland. De flesta är finnar från huvudstadsregionen. Marknadsföringen sker huvudsakligen på finska genom offentliga och kommersiella kanaler.

–Turistbyrån i Hangö är ett företag som ägs i sin helhet av Hangö stad. Vi marknadsför oss på finska, svenska och engelska. Våra möten med lokala politiker och företagare på orten sker enligt principen att alla talar sitt eget språk, vilket är kutymen i Hangö.

–Vi välkomnar turister året om även om det sker en ordentlig nedtrappning efter att höstens skoltermin tar vid. Ungefär 30 000 turister kommer till stan sjövägen via Östra hamnen. Uppskattningsvis kommer mellan 200 000 och 300 000 turister/besökare till Hangö per år.

–Jag uppfattar att Hangö är en del av Åbolands skärgård. Holmarna utanför Hangö är tillgängliga för besökare eftersom där inte finns några sommarstugor. Stugbebyggelsen finns i skärgården norr om stadskärnan.

–I vår egen marknadsföring gör vi inte enbart Hangö känt utan hela den närbelägna regionen. Fyrarna Bengtskär och Russarö drar, Gustafsvärn, Gäddtarmen med inristningar, krigsmonument, bunkrar och frontmuseum, småstadsidyll, badstränder såsom Bellevuestranden, Plagen och Gunnarstrand, Tulludden för fågelskådare och naturvänner samt emigrantminnen. Det var från Hangö de flesta Amerikaemigranterna reste.

Hållbarhet framom snabba klipp

–Här i Hangö finns en del företag från annan ort som plockar russin ur kakan, det vill säga att de fungerar under en kort högsäsong, varefter de stänger och utbudet av arbetsplatser och service minskar kännbart. En jämn strömning av besökare och fritidsfirare förutsätter ett jämnt utbud av service, vilket också gynnar de lokala invånarna. Respekt för lokala språk och kulturer är också viktigt att ta hänsyn till, i all affärsverksamhet.

–Kultur och landskap får inte överexploateras. Turister vill se det genuina, inte de stora kedjornas reklamer. Vi kan inte förbjuda företag att verka på ett visst sätt men däremot föredrar vi att lyfta fram dem som följer ett hållbart koncept. Med social hållbarhet avses att det är lokala företagare som får sin utkomst året om av sin näringsverksamhet. Även långsiktighet ingår där företag satsar på att ha verksamheten öppen året om.

–Hangö har premierat företag med certifikat i hållbart miljö tänk. Nu skall certifikatet utvecklas till att gälla också social och kulturell hänsyn, inklusive språket som är en väsentlig del av kulturarvet och det lokala vardagslivet i dag.

–Det finns en stor internationell potential på den europeiska kontinenten. Speciellt den tyskspråkiga befolkningen är intressant. Det gäller att göra oss kända på tyska, något som vi har börjat satsa på.

Förra sommaren badade man i svett på kontinenten

under den olidliga hettan. Vårt svala skärgårdsklimat vore något som de resvana tyskar, österrikare och tysktalande schweizare mer än väl skulle uppskatta. De har hittat till Danmark, Norge, Sverige och alltmer till Åland. Vårt svenska språk är besläktat och de kan orientera sig med de svenska skyltningarna. Det gäller att ta vara på de kulturella banden. Hangö är en viktig export- och importhamn av gods. Godstrafiken är en viktig sysselsättare, men Hangö skulle gynnas av mera persontrafik via hamnen. Nu opererar rederiet DFDS mellan Hangö och den estniska kuststaden Paldiski.

Paldiski eller Baltischport som staden hette förut var en sovjetisk marin- och flygbas. Bland annat därifrån flög sovjetiska plan och bombade Hangö under vinterkriget. Avståndet var inte långt men fiendligheten var desto värre när Hangöbor miste livet, blev lemlästade, hus och hem blev förstörda. Striderna har bedarrat sedan länge och nu främjas handel och mänskliga kontakter. Estland är numera självständigt och hade ingen andel i krigföringen mot Finland även om landets territorium användes av Sovjet.

När detta skrivs härjar Coronaviruset och Hangö är avstängd för folk från Hitis skärgård. Hangö var senast avstängd för skärgårdsbor när staden var ockuperad under kriget. Då sköt man med kanon från Bolax, Krokö. Granholmen och Örö för att göra ett slut på hindret att besöka staden. Nu hjälper det inte att ta till det grövsta artilleriet på Örö för salvorna biter inte på Corona. Vi ser fram emot andra åtgärder för vi vill inte leva åtskilda. Hangö får lov att öppna portarna och leva upp till att vara slussen till Åboland.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 1985 i Helsingfors

Bor: i en gammal skola i Tenala (Raseborg)

Familj: två barn och sambo samt bondkatt

Favoritträtt: rökt flundra (men abborre är också gott)

Favoritdryck: friskt källvatten, cava smakar också bra

Favoritläsning: Yuval Noah Hararis böcker är ögonöppnande. Mest blir det ändå Bamsetidningar.

Karakterisera dig själv: har lätt att inspireras av en god vision men vill fatta välgrundade beslut. Slitstark men kan också vara otålig. Är som bäst i social samverkan med andra. Gillar att jobba med händerna.

Besök på Åland: det är som att vara utrikes

Den åboländska skärgården sammanhänger med den åländska trots att den ställvis skiljs åt av vidsträckta fjärdar. Det är inte naturen som gör att Åland avviker från Åboland utan det att landskapet har ett självstyre med omfattande rätt att lagstifta, inklusive ett territoriellt skydd för det svenska språket. Enspråkigt svenskt och likaväl är Åland mäkta populärt bland finska turister.

Åboland och Åland är nära grannar och har många likheter. Näringsarna i skärgården har varit liknande beträffande fiske och sjöfart. Numera är det sjöfart, turism och underhåll av fritidsfolkets fastigheter och båtar som dominerar, låt vara att sommarstugorna i Åboland är fler än vad fallet är på Åland. Däremot är skillnaden stor hur landskapet Egentliga Finland - där Åboland är en del - styrs, jämfört med Åland. Åbolänningarna får rätta sig efter vad riksdag och regering i Helsingfors beslutar, ålänningarna gör detsamma endast till en del, det mesta styrs av regering och lagting i Mariehamn. Skärgårdens röst är stark på Åland och avståndet mellan väljare och valda är kort. Lantrådet (motsvarar vår statsminister) **Veronica Thörnroos** är från Lappo i Brändö kommun. Åboland har en röst i riksdagen, **Sandra Bergqvist** från Nagu. Därtill handläggs all offentlig verksamhet på svenska, detta är inte fallet i Åboland.

För att få perspektiv på de lokala förhållandena beträffande språk och kultur har jag tagit mig till

Mariehamn för att diskutera turismnäringen på Åland. **Lotta Berner Sjölund** är verkställande direktör för Visit Åland och hon har vänligheten att ta emot mig mitt under den jäktiga högsäsongen.

Finnar uppskattar svenska skärgårdsupplevelser

–Visit Åland är en förening med 250 medlemmar. Främst är det företag, kommuner och organisationer som utgör medlemskapet, men även individer med intresse för turism är medlemmar. Medlemmarna och landskapet finansierar vår verksamhet, det största bidraget kommer från landskapsägda Penningautomatföreningen (PAF).

–Marknadsföring är inte det enda vi sysslar med. Utveckling hör till vårt arbete inklusive olika EU- projekt. Vi samarbetar gärna med Visit Finland, Visit Turku samt med turismnäringen i bland annat Kimito och Hangö.

–Skärgårdsupplevelser är något unikt som det finska Finland vill uppleva. Det svenska språket uppfattas vara en del av skärgårdsupplevelsen.

–Verksamma i turistbranschen längs kusten har inte heller något emot att vi är supersvenska. Jag har bara haft goda upplevelser av samarbetet med Visit Turku och aktörer i turistbranschen i helfinska kommuner.

–En del finländare upplever ålänningarna vara inskränkta och ekonomiskt välbeställda. När de väl tagit sig till Åland ändras uppfattningen. Deras reaktion brukar vara att det nästan är som att vara utrikes här på

Åland. Det om något är ett fint betyg för oss. Folk vill uppleva något positivt som avviker från deras hemregion. Dessbättre kan vi erbjuda ett stort utbud av sådant de inte är vana från sina hemtrakter.

–Våra stugbyar är något som brukar intressera turisterna, samtidigt som vi har en utmaning i att få den yngre generationen att ta över verksamheten. Den äldre generationen har inte alltid moderniserat husbeståndet och den digitala marknadsföringen och försäljningen är en utmaning för många. Det finns en efterfrågan på att de här rätt små aktörerna ställer upp med logi, matservice och aktiviteter. Dessvärre verkar det inte alltid lätt att leva upp till turisternas höga förväntningar.

Inget gränsöverskridande samarbete med Sverige

–Visit Finland marknadsför sig i regel inte i övriga Norden. Mycket satsas på Europa och Asien och då speciellt Kina i samarbete med Finnair. Samtidigt har Sverige lagt ned sitt kontor i Finland. Turismen har det senaste decenniet förväntats sköta sig självt i Norden.

–Tillsammans med våra åboländska samarbetspartners har vi fått till stånd ett samarbete kring det vi kallar för Finnish Archipelago. Vi på Åland skulle gärna se att konceptet utvidgas till att heta Nordic Islands där Roslagen och Stockholms skärgården även skulle ingå. Då skulle vi kunna stoltsera med att erbjuda världens största arkipelag till besökarna.

Det är förvånansvärt att Visit Åland inte har ett samarbete med Visit Sweden som är till hundra procent statsägt. Samarbetet med de åboländska turistföreningarna är betydligt tätare än med Visit Sweden.

–De har sina nationella intressen. På den internationella marknaden är vi konkurrenter till Roslagen och Gotland Svenska staten som är uppdragsgivare och finansierar styr vad Visit Sweden prioriterar i sin verksamhet.

–I Lappland har man fått i gång gränsöverskridande samarbete med EU- medel kombinerat med nationell finansiering. Här i skärgården borde vi göra samma sak.

Det överstatliga EU prioriterar regional utveckling och därtill gränsöverskridande regionalt samarbete. Upp i Lappland har EU- finansiering gett bränsle till gränsöverskridande samarbete. Längre söderut har ett intressant gränsöverskridande samarbete sett dagen ljus under devisen *Destination Kvarken*. Där har parterna i Vasa med omnejd samt Umeå med omnejd funnit varandra för att befrämja turism och kommunikation mellan syskonen Väster- och Österbotten. Mycket tyder

på att Lapplands och Kvarkens perifera läge i förhållande till Stockholm/Helsingfors ger större frihet att avvika från den nationella intressebevakningen och i stället söka samarbete i gränsande närregion med EU- stöd.

Vad händer nu?

Åland kunde under år 2019 uppvisa en statistik där totalt 189 490 personer övernattade på hotell, gästhem, stugbyar eller camping. Finland stod för den största andelen tätt följd av Sverige, Tyskland kommer som trea långt efter Finland och Sverige. Inkluderas kryssningsresenärerna uppgår antalet inresande till drygt två miljoner av vilka största delen är från Sverige. Turismens andel av Ålands näringsliv (Bruttonationalprodukt BNP) var 16,3 procent 2017.

Med coronaepidemin har turistströmmarna sinat och avbokningarna strömmar in. Frågan är då vilka konsekvenser denna konjunktursänkliga näring har och kommer att ha för den åländska ekonomin och för dem som får sin utkomst av turistnäringen?

Text: Jan Sundberg

Foto: Ur Lotta Berner Sjölund's fotoarkiv

Referenser:

Skärgårdsprogrammet 2017-2109. Jord- och skogsbruksministeriet: Helsingfors 2017
Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB).
Nationalräkenskapsdata 2017. Statistiskmeddelande 2019:2
Ålands statistik- och utredningsbyrå (ÅSUB).
Turiststatistik 2019. Statistik 2020:1

Personporträtt:

Född: i Helsingfors
Bor: i Mariehamn och på Kumlinge
Familj: man och två barn.
Favoriträtt: stekt abborre med egen nypotatis
Favoritdryck: åländsk äppelmust
Favoritläsning: nordisk historia och deckare
Karaktärisera dig själv: en optimist med stort hjärta och intresse för turism

Kompisar från Fredrikshamn strandade i Hitis

Av en ödets nyck träffade två unga damer **Afrån Fredrikshamn två Hitis pojkar på en dansrestaurang i Helsingfors. Detta är kanske inte något speciellt men de gifte sig, lärde sig svenska och blev snabbt integrerade i den åboländska skärgårdskulturen även om kompisarna aldrig blev Hitisbor på heltid.**

Fredrikshamn ligger inte långt från ryska gränsen idag, från att tidigare har varit en svensk stad som fått sitt namn efter kung Fredrik I och hamnade under rysk ockupation efter Hattarnas krig 1743. Staden har gått till historien som den plats där Sverige tvingades avstå resten av Finland med Åland, delar av Västerbotten och Lappland till Ryssland i fredsfördraget från september 1809. Staden hade förut en inte obetydlig svensk befolkning men i dag är staden helfinsk.

Någon svenska lär man inte höra särskilt ofta i staden men nog alla möjliga andra språk genom den livliga exporthamnen. Sjömännen och de krogar de frekventerade var strängt förbjudna att besöka för skolflickor i Fredrikshamn. Samma gällde även hamnen. Sjömanskrogarna Kompassi och Messi var de professionella damernas revir. Faror fanns även på lut genom den stora garnisonen som inhyste reservofficersskolan, men officerseleverna bemöttes måhända inte med lika stor restriktion som sjömännen. Av någon anledning fick inte heller officerseleverna besöka hamnen, men nog krogarna där damerna knappt noterade elevernas närvaro.

Lea Österberg (född Ekholm) och **Marjatta Holmström** (född Niemelä) hade gått ut skolan i Fredrikshamn och klarade sig undan alla de faromoment

som uppräknas här. Marjatta jobbade i Helsingfors och Lea studerade i Åbo. Kompisarna träffades i Helsingfors och gick ut på dansrestaurang och där träffade de **Cajus Österberg** och **Jörgen Holmström** från Hitis som var gamla kompisar. Tycke uppstod och det räckte inter länge innan de gifte sig, hemorten blev Helsingfors respektive Esbo men själen förankrades i Hitis. Både Cajus och Jörgen tyckte att vi skulle passa bra med Hitisgänget fastän vi var finnar berättar Lea. Vi skall bekanta oss med damerna i tur och ordning. Först ute är Lea.

I båten till Hitis bytte vi språk

–Min svenska var styv och jag kunde endast säga något smått säger Lea. Kunskapen jag hade var från skolan, i Fredrikshamn hörde man sällan svenska. Min engelska var betydligt bättre. Man kan om man vill, och jag ville, även om jag blandade svenska med engelska i början.

–Mitt första besök till Hitis var under pingsten 1974. Vi var ett större sällskap som kom med taxibåt från Kasnäs. Alla talade svenska och då sa Cajus att nu byter vi språk. Jag protesterade inte.

–Kust och hav var jag bekant med från Fredrikshamn men i övrigt var Hitis totalt nytt för mig. Cajus pappa **Hilding** försökte säga något på finska men hans mamma **Linda** skickade mig till grönsakslandet. Jag visste vad dill och persilja var för något men inte morot.

–Jag utbildade mig till fysik- och matematiklärare och fick anställning i en finsk skola, även Cajus jobb i Helsingfors gick på finska. Vårt hemspråk blev svenska och det var inte svårt. Jag gick aldrig på någon språkkurs däremot började jag läsa böcker på svenska och det gör jag fortfarande.

–Jag blev utexaminerad lärare 1976 och sedan dess har vi spenderat alla somrar här samt veckoslut och långledigheter. Det räckte inte länge innan jag blev integrerad i det sociala livet här i Hitis. I idrottsskolan har jag hjälpt till i 18 års tid och i ungdomsföreningen har jag engagerat mig med att laga mat och duka. Därtill har jag varit aktiv i flera år i Hitis roddklubb.

–I Hitis butik gör jag uppköpen på svenska och enligt samma mönster handlar jag i Kasnäs och Dalsbruk. Det händer ofta att jag talar svenska med andra finnar, vilket tyder på att jag blivit väl integrerad.

–Inställningen till språket och kulturen hänger ihop med vad man fått i bagaget hemifrån. Mamma och pappa hade inga fördomar mot det svenska. I skolan var det ingen som protesterade mot att studera svenska. Där kunde man studera latin, ryska, tyska och engelska. Jag gick på mattelinjen och studerade matematik och fysik.

–Det svenska språket har öppnat portarna till ett rikt socialt liv och en annan kultur. Genom att delta i olika sysslor inom föreningslivet lär man sig och jag blev snabbt accepterad av Cajus föräldrar. Cajus i sin tur blev accepterad av mina föräldrar för han kunde finska.

Ett gott mottagande i Hitis

–Jörgen och jag kom med taxibåt till Hitis en fredag kväll i juni 1974 berättar Marjatta. Jag hade ingen uppfattning om Hitis och jag trodde att det inte finns elektricitet här. Skärgården var bekant för mig eftersom min pappa var fiskarbonden och vi bodde på en halvö strax utanför Fredrikshamn. Min far fiskade strömming i ryssjor och sysslade en del med laxfiske. Ännu på 40-talet åkte man med båt till stan men färden var kort. Skärgårdslivet var mer än väl bekant för mig.

–Vi talade inledningsvis finska med Jörgen men vi kom småningom överens att övergå till svenska. Tröskeln var hög till en början, rädslan fanns där att säga något fel. Efter ett tag brydde jag mig inte och det började snart gå bättre.

–Mina bristfälliga kunskaper i svenska hade jag lärt mig i skolan. Svenskan var inte ett främmande element för vi hade flera släktingar i Sverige. Med min kusins styvdotter fick jag lov att tala svenska under sommarloven för att bli

Personporträtt Lea

Född: 12.3.1951
 Bor: ungefär halva tiden i Helsingfors och andra halvan i Hitis
 Familj: Cajus
 Favoritträtt: rökt flundror - om man skulle få
 Favoritdryck: alkoholfri öl
 Favoritläsning: klassiker, deckare, romaner, gillar mycket Kjell Westö
 Karakterisera dig själv: glad, social, impulsiv

förstådd. Genom släktingarna i Sverige var svenskan närvarande. Även min svensklärare i gymnasiet bidrog med sin uppmuntran.

–Jag blev genast väl mottagen här i Hitis och det gjorde mig väl till mods. Alla Jörgens släktingar och vänner tog väl emot mig och Jörgen blev även väl mottagen i Fredrikshamn.

–Genom språket öppnade sig det sociala umgänget. Om jag enbart hade hållit mig till det finska hade jag knappast trivts här. Språket öppnar för en annan kultur och det gillar jag. Jag är medlem i Hembygdens Vänner i Hitis och deltar i byns aktiviteter när vi är här ute.

–Vi har alltid firat somrarna här samt många julor och påskor. Jag känner i stort sett alla här i byn och i Hitis butik talar jag svenska och detsamma gör jag i Kasnäs och Dalsbruk.

–Nu är vi båda pensionerade från våra jobb i huvudstadsregionen. Hitis drar där Jörgen har sina rötter och det har smittat av sig på mig. Även våra barn och barnbarn vill vara här. Barnbarnen trivs i idrottsskolan och simskolan och de verkar vara på god väg att integreras här.

Vad lär vi oss av detta

Lea och Marjatta eller Jatta som hon kallas har visat att man kan om man vill lära sig Finlands andra nationalspråk som samtidigt är det kulturella kittet som binder oss till det övriga Norden. Med språket följer kulturen som i detta fall har många likheter med den finska men som avviker genom att den öppnar vyerna för våra västliga grannländer.

Skärgården skall behandlas värdsamt beträffande miljö och kultur. Miljötänket har sakta börjat slå igenom genom återkommande upplysningar och reportage i olika medier. Däremot sägs inget att sommargäster och turister skall förhålla sig ödmjukt till skärgårdsbornas språk och kultur. Undantag finns där dessa två damer från Fredrikshamn får stå som förebilder. De har förstått den lokala normen genom sina sociala känslspröt. De flesta skänker inte detta en minsta tanke, vilket inte bådor gott för skärgården.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt Jatta

Född: 1950
 Bor: Esbo
 Familj: man, två döttrar och två barnbarn
 Favoritträtt: biff och lax
 Favoritdryck: rödvin och vatten
 Favoritläsning: romaner och biografier
 Karakterisera dig själv: pålitlig och envis

Drängen är guld värd i fritidsstuga

Den manliga partnern har många benämningar, drängen är en som på danska betyder pojke. Jämställdhet i all ära i det urbana livet men ute på stugan förvandlas arbetsfördelningen ofta till det traditionella mellan könen. För det mesta utspelas detta av nödvändighet utan konflikter, samma gäller även när finsk och svensk kultur möts inom husets väggar.

Det högteknologiska arbetslivet där de flesta arbetsmomenten sker med internet kopplade datorer och telefoner har praktiskt kroppsarbete decimerats i betydande grad. Denna typ av kontorsarbete lämpar sig utmärkt för kunniga personer oberoende av kön. Trycket på att arbetsfördelningen i hemmet skall förändras mellan könen finns där och missförhållanden påtalas när sådana uppdagas.

Ute på sommarnöjet förändras denna arbetsfördelning och återgår med en gång till det traditionella när väl stugdörren öppnas efter vinterdvalan. Brygga och båt skall fixas, byggnader skall underhållas, trädgårdsjorden skall beredas, voden skall sågas och klyvas för att nämna några återkommande arbetsuppgifter. Särskilt bland något äldre årgångar förväntas det att mannen i huset tar sig an dessa uppgifter. Bland de yngre lär det oftare förekomma en hjälplöshet beträffande praktiskt arbete, vilket gör skärgårdslivet problematiskt för köpta tjänster finns sällan bakom närmaste skär.

På Ostkanten med utsikt mot Sandviken bor **Erkki Moilanen** med sin fru **Marianne Juslenius**. Erkki som är utbildad ingenjör är en praktisk man som sköter väl om båt, hus och tomten omkring till Mariannes uppenbara förnöjsamhet.

Teknik och språk är kopplade till varandra

–Jag besökte Rosala första gången 1984. Min kommande sambo Marianne hade skaffat sommarstället Ostkanten 1978 men huset var utan dräng. Bland annat av denna angelägna anledning blev vi ett par på gamla dar.

–I skolan var jag rätt bra i svenska, men det var värre med det praktiska språkbruket. Jag var elev i Vaajakoski gymnasium och där förekom ingen negativ inställning till det svenska. Senare i livet var jag tvungen att tala svenska med Mariannes mamma.

–Jag var telefoningenjör på Siemens i Helsingfors. För att sköta kontakterna behövdes kunskaper i tyska och engelska. Svenska behövde jag i kontakterna till Sverige. Teknik är i högsta grad kopplad med språk. Det gäller att vara öppen för olika språk och kulturer.

–Under de senaste tolv åren har jag varit pensionär och så har vi en chans att vara ute i Rosala mer än annars. Marianne var bekant med folk i trakten när jag flyttade in. Hon bedriver ansikts- och fotvård vilket har utvidgat bekantskapskretsen. Genom henne har jag fått en hel del bekanta.

–Jag har inte engagerat mig i föreningslivet förutom att jag betalar medlemsavgift. Däremot brukar jag delta i talko och delta i sociala umgängen här i närheten och då talar jag givetvis svenska.

–Vårt hemspråk är finska men med hennes släkt byter jag språk. Svenska är även språket när jag gör butiksbesök i Hitis. I Dalsbruk är det mer hur det råkar sig.

–Vistelsen i Rosala är något av ett språkbad för mig. För att förkovra mig läser jag regelbundet Hufvudstadsbladet och löser korsord på svenska. Visserligen kräver det ett omfattande ordförråd men när det kniper plockar jag fram lexikon.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 1.4.1943

Bor: hemma

Familj: hustru Marianne med katt och hund

Favoritträtt: fisksoppa

Favoritdryck: cappuccino, med alkohol halvtorr skumpa

Naturen ställde hinder i vägen

Till Ostkanten tog man sig förr bäst med båt. Vägen anlades för inte mer än ungefär 20 år sedan. Den rundar öns högsta punkt telegrafberget där minnesmärket över förlista sjömän står. Några steg därifrån fanns en optisk telegraf som restes under Krimkriget 1855. Föregående år var Hangö kopplad till Kronstadt med 58 stationer. Endast ett hål borrar i berget samt spår efter var masten stagats finns kvar. Från Hangö via Rosala restes telegraftorn västerut längs kusten hela vägen till Åbo och Nystad. Denna snabba form av kommunikation hade uppfunnits i Frankrike 1792 och förbättrats i Sverige och redan 1797 var Eckerö på Åland kopplad till rikets huvudstad Stockholm.

Under den ryska ockupationen av Finland var telegraftrafiken i militärens händer och alla meddelanden skickades följaktligen på ryska. Även bemanningen på stationerna var rysk med undantag för vissa lägre befattningar. Därav benämningen Ryssberget eller Ryssudden i folkmun där telegrafen stod i Rosala.

Visst är det något speciellt med att telefoningenjören har slagit sig ned strax bredvid telefonens föregångare den optiska telegrafen. Med hjälp av telegraf och telefon förmedlas meddelanden, varor förmedlas inte, de skall transporteras. Transporter till Ostkanten har varit besvärliga i avsaknad av väg.

–Förut skulle allt bäras över bergen när vi kom på vårens första besök vid påsk. Värst var det med byggmateriel såsom tegel till kakelugn. Alternativet var att få varor transporterade sjövägen. Nu sköter vi transportererna med bil. Vi behöver bilen eftersom vi tillbringar långa perioder här med början från påsk till sent på hösten. Huset är inte vinterbonat och då håller vi oss hemma i Esbo i väntan på vårsolens värmande sken.

Kommunikation är viktigt insåg redan den optiska telegrafens fader **Claude Chappe** som kommunicerade på franska. Samma gällde för Åbobon **Abraham Edelerantz** (född Clewberg innan han adlades) som förbättrade telegrafen två år senare för att kunna användas i svenska förhållanden. Hans version var dubbelt snabbare än den franska, antalet teckenkombinationer mångfaldigades och avståndet mellan telegraferna var cirka 10 kilometer. Meddelandet gick fram med ljusets hastighet. Språket var då givetvis svenska, sedan blev det ryska under den ryska tiden. Efter att telegrafen försvann har inte kommunikationen försvunnit men språket har återgått till det svenska men nu har militären ingen närvaro. Fredliga förhållanden råder på Ostkanten och förhoppningsvis skall så förbli.

Jan Sundberg

Referens:

Holmström, Folke, Telegrafen - en historisk återblick. Del I från optisk till elektrisk telegrafi

Nordisk familjebok andra upplagan. Stockholm 1914

Från vänster:
Juhani Kytö,
Heikki Granholm
Esko Rahikainen

En självklarhet att skärgården behåller sin svenskhet

Under alla dessa år av intervjuer för RoHit har alla hittills gått på svenska. Nu är det första gången som intervjun går på finska och detta med en kulturpersonlighet som har fördjupat sig i den finska litteraturen och Aleksis Kivi. Hur kommer det sig då att han har slagit sig ned i Hitis skärgård med sin övervägande svenska befolkning?

Esko Rahikainen är numera en pensionerad bibliotekarie vid Nationalbiblioteket i Helsingfors. Samma bibliotek hette tidigare Universitetsbiblioteket men genom sitt nationella uppdrag av att vara huvudbibliotek har den ändrat namn till Nationalbiblioteket. Där jobbade Esko under 38 år och där fördjupade han sitt intresse för litteratur. Det var inte litteraturen som förde Esko till Hitis skärgård utan segelbåten.

–Jag var första gången här i trakten med segelbåt 1969. Vi körde på grund i vattnen öster om Hitis och hamnade i sjönöd vid Gräcklarna. **Heikki Granholm** som jobbade på Hitis sjöbevakning drog oss loss från grundet.

–Seglandet fortsatte efter grundstötningen och jag återkom flera gånger till vattnen kring Hitis. I samband med det började jag söka efter en sommarstuga. Avsikten var att köpa en stuga i helt finska trakter men det blev Hitis för man kunde ta sig hit med buss. Det var och är viktigt eftersom jag saknar körkort. Stugan blev ett semesterhem för min hustru **Heli** och mig, dessvärre

avled hon för drygt ett år sedan i leukemi. Stugan och denna trakt stod hennes hjärta nära.

–Jag har ingen koppling till denna skärgård, det avgörande var arvet efter min far som gjorde det möjligt att skaffa en sommarstuga i Stubbnäs. Här finns kyrka, bibliotek och butik samt en fantastisk skärgård.

Urgammal kulturell samhörighet med Sverige

–Det finns en inneboende broms hos mig då jag inte är svensk och det hämmar min möjlighet att tala small talk i sällskap. Förut ansåg jag att svenska och franska är lite finare, men jag har ändrat mig efter att ha träffat olika personer här i skärgården och ett antal artister.

–Jag läser gärna på svenska, **Harry Martinsson** och **Gustaf Fröding** är viktiga svenska författare för mig som jag dock har läst i finsk översättning. I Frödings poesi finns många fina formuleringar och obekanta ord vilket föranlett mig att ta till den finska översättningen, men jag beundrar vad han åstadkommit. Historia och skärgårdslitteratur läser jag på svenska.

–Kulturellt och språkligt har skärgården och det svenska i Finland en urgammal samhörighet med Sverige. Språket står nära det personliga och det emotionella. Därför återger man bäst känsla och upplevelse på sitt eget språk. Det är inte en fråga om inställning utan fakta. Det råder en stor samhörighet bland finlandssvenskar och det är

självklarhet för mig att skärgården behålls svensk.

–Hemma hos mig har jag ett stort bibliotek och ett flertal böcker som berör denna trakt. Förutom att jag läser en hel del musicerar jag en del, skriver och översätter texter till finska.

Esko har skickat till mig en CD med musik där han medverkar samt en bok han skrivit om sina äventyr i segelbåten Isadora. En utomstående betraktare som samtidigt är kunnig i det kulturella ger ofta impulser som är guld värda. Inte nog med det, betraktelserna är samtidigt mer trovärdiga än om någon inom den egna kulturella gruppen skulle ge liknande betraktelser.

Text: Jan Sundberg
Foto: Lauri Rahikainen

Helis krassar och ringblommor blommar

Personporträtt

Född: 10.10 1942

Bor: Nöykis i Esbo

Familj: efter min frus död barnen Lauri, Risto, Hanna och barnbarnet Vilja

Favoritträtt: rökt abborre, löksill, rågröd och potatis

Favoritdryck: god mellanöl, torr vittvin, Jameson eller Tullamore whisky

Favoritläsning: historia och biografier

Karakterisera dig själv: jag gillar folk och fåglar, havet och musiken. Jag är social periodvis, i övrigt föredrar jag ensamhet. Skall något göras är det ordentligt.

Visst lyckas det om viljan finns

Skärgårdsborna har minskat i antal men trots det har det skett en viss inflyttning till skärgården. En del av dem är finnar som har haft viljan och förmågan att anpassa sig både socialt, språkligt och kulturellt. Alternativet är att distansera sig från närsamhället.

Anne Rautio är en bärande kraft inom föreningslivet i Hitis och hon är alltid på plats då det gäller att ställa i ordning fester på föreningslokalen Furutorp och ser till att maten blir tillredd och att tomma kärl och husgeråd blir diskade och ställda i på sina platser när kalaset är

över. I den egenskapen har jag lärt känna henne och hon borde rimligtvis ha uppmärksamats tidigare här i tidningen men volontärer av den äldre generationen har haft företräde.

Nu är det emellertid dags för en intervju som hon ställer sig tveksam till, något jag redan tidigare i andra sammanhang blivit varse om. Efter diverse övertalningar påhejad av hennes chef på det lokala bageriet lyckas jag med att komma på besök i bostaden som finns i den gamla banklokalen mitt i Hitis by. Vi slår oss ned vid ett utebord för att vara i fred, i huset finns ungdomar som inte låter sig bekommas av att vi behöver lugn för att samlas våra tankar.

Jag har en positiv förhållning till det svenska

–Min farfar var yrkesmilitär på Örö, min far var född nära Viborg men bodde och jobbade i Halikko. Pappa flyttade hit på äldre dagar som han genom sin far och uppväxttid hade anknytning till. Jag bodde i Sankt Karins och gillade inte att bo i flerfamiljshus, jobbet fanns i Åbo. Även min far bodde i Sankt Karins innan han flyttade till Hitis.

–Pappa lockade mig hit och 1982 slog jag mig ned här. Jag gillar att bo på landsbygden och särskilt i skärgården. Väl i Hitis började jag dela ut post och därefter skötte jag barn i flera familjer såväl i Hitis som i Rosala.

–Jag har ingen annan utbildning än grundskola och med denna magra skolsvenska i bagaget försökte jag lära mig svenska. Jag lyssnade på när folk talade och den bästa språkskolan var arbetslivet. Särskilt att jobba med barn ger språkliga färdigheter.

–Efter ett tag fick jag lokalvårdarjobb på Örö fort. Jag flyttade ut till ön och bodde där i närmare tre år. Ute på Örö gick all kommunikation på finska. Min svenska upprätthöll jag genom att varje veckoslut komma hem till Hitis.

–I Hitis bildade jag familj med min granne **Stig Lejonmark** och vi fick tillsammans två barn som båda har gått i Rosala skola. **Nils** bor i Hitis, han är företagare och sysslar med byggnation och reparationsarbeten. Min dotter **Mari** bor i Ekenäs.

–När familjen bildades blev det aktuellt att flytta tillbaka till Hitis för gott. Jag fick jobb på Hitis forell där jag rensade fisk. Sedan år 2000 jobbar jag hos Rosala bagaren som ännu vid millennieskiftet hade en forellodling. Jag kombinerade fiskrensning med bagarjobbet som ganska snart tog helt överhand när forellodlingen lades ned. Här på bageriet är vi två anställda plus en chaufför som packar och kör ut brödet till kunderna.

En aktiv föreningsmänniska

Ett genomgående problem hos föreningar som bärs upp med frivilliga och oavlönade krafter är bristen på engagemang hos medlemmarna. Särskilt besvärligt blir det att få ihop en styrelse på små orter. Ett styrelseuppdrag medför i regel arbete som skall utföras för medlemmarnas bästa. Många drar sig för att komma på årsmöten i rädslan för att bli vald till ett förtroendeuppdrag.

Detta gäller inte Anne som i snart fem år varit kassör i Hembygdens vänner i Hitis. I motsats till de flesta har

hon tilldelats förtroendeuppdraget genom att jobba i Furutorps kök oberoende om det är hembygdsföreningen, brandkåren eller någon annan som ordnar till kalas. Förutom matlagning ingår även servering och städning i det oavlönade jobbet.

–Under de senaste tio åren har jag även sytt vimplor till midsommarstången i Hitis. Vimplarnas antal varierar mellan 80 och 100. Numera är jag även utbildad ordningsvakt som är ett krav när föreningen ställer till med dans för allmänheten. Själv har jag inget behov att ta ledigt och delta i någon fest.

Allt detta handlar inte enbart om uppoffringar utan ger ett mervärde i termer av social samvaro, trevnad och uppskattning bland folk i byn. I Hitis finns flera förebilder som bidragit till byns trevnad och inte minst Nils och Maris farmor **Gunvor Lejonmark** vars mångåriga insats för föreningslivet har smittat av sig på Anne (Se RoHit 2015).

–Mitt föreningsengagemang hade inte varit möjligt om jag inte anpassat mig till lokala seder och bruk. I Hitis talar jag alltid svenska och detsamma gör jag i Dalsbruk när jag är på besök i butiker och kaféer.

Det är inte endast föreningarna i Hitis och bageriet i Rosala som har haft nytta av Annes insats. I allra högsta grad gäller det även henne själv som genom aktiv inläring av språket fått se en annan värld öppna sig för henne som förut var stängd. Detta om något kallas för positivt tänk.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: september 1959

Bor: Hitis

Familj: två vuxna barn

Favoritträtt: rökt fisk

Favoritdryck: vatten och kaffe

Favoritläsning: Viharpia lehti

Kontakt genom kampsport och musik

Judo är en kontaktsport där man tävlar om att vinna sin motståndare. Kontakt med andra uppnås via musiken även om den inte är fysisk som i judo. Båda dessa element är kombinerade när Hitis kapellförsamling fick en finsk kantor för snart femton år sedan.

Silja Pettersson är känd i Rosala och Hitis genom sin musik och då främst violinspel, sång och genom att hon lett judogrupper. Flera är de konserter som hon har arrangerat och medverkat i ute i skärgården och annanstans. Huset där Silja, hennes man **Mika** och sonen **Rami** bor är relativt nytt och ligger invid landsvägen mellan Rosala och Hitis på den ort som kallas Moan. Väl inne i huset vittnar interiören om att här är musiken aktivt närvarande. Piano, violin, stativ och nothäften är framsatta inte för att vädras utan för att användas.

–Jag är utbildad violinist vid Esbo musikinstitut där jag även studerat sång. Tillfälligtvis har jag medverkat i Esbo kammarorkester. Min man är fysiker och han jobbade länge på Ericsson i Kyrkslätt och är numera behörig lärare i fysik och matematik. Vid sidan av musiken var jag aktiv idrottare och 1988 blev jag finsk mästare i judo. Jag prövade min förmåga i ett nordiskt mästerskap i Ålborg och där kammande jag hem en bronsmedalj.

Det heter visst att man förlorar silver men vinner brons, eftersom det är en kamp mellan två där den som förlorar i finalen får silvret. De som förlorade i semifinalerna möter varandra och segraren vinner bronset. Judo kommer från

Japan och är en stor sport ute i världen. Föga förvånande blev denna idrottsgren upptagen i de olympiska spelen 1964 när Japan var värd för OS. Siljas bronsmedalj var en stor prestation med tanke på sportens stora internationella spridning.

Vi känner oss något isolerade

–Vi flyttade hit 2006 men före det var vi nyfikna turister. Inledningsvis hyrde vi ett hus över veckosluten. Vi trivdes med att vara här och då slog vi till med att hyra ett hus året om. Min son var i behov av en liten skola som passade honom och den möjligheten erbjöds här. Ett par år senare köpte vi tomten där vårt hus nu står.

–Jag hade lätt för svenska i skolan och särskilt för att läsa. Min muntliga förmåga är däremot sämre. Vårt hemspråk är finska som jag talar med min man, min son lärde sig svenska i skolan. Vi känner oss något isolerade här. Jag har mest kontakt med andra genom musikundervisningen och judoklubben. I dessa sammanhang är jag skyldig att undervisa på svenska.

–Här ute umgås jag mest på finska och delvis på svenska, vilket begränsar umgänget. I Hitis butiken talar jag för det mesta svenska men ibland även finska. I Marthaföreningen där jag är medlem talar jag svenska med alla. När jag inte hittar de rätta orden tar jag till finska som är mitt känslspråk. Det är mina bristande kunskaper att uttrycka känslor som begränsar umgänget tycker jag.

–Jag har ingen anknytning till vare sig Hitis skärgård

eller Kimitoö kommun. Min man har en bror som bor i Västanfjärd.

–Jag får min utkomst av att ge kurser i violinspel och att uppträda med sång. Judoklubben har upphört redan för sju år sedan. På grund av våra jobb har vi vistats långa perioder i Helsingfors där vi har haft en bostad. Min man jobbade vid gymnasiet Lärkan i Helsingfors under en period. Musikerjobbet är ett rörligt yrke genom kurser och konserter.

Flyttlasset gick till Ålands Brändö

–Min man har fått jobb i en skola på Brändö. Jag hoppas vi får en lägenhet i byn där det är lite tätare bebyggt. Min avsikt är att rekrytera elever på Brändö men en gång i veckan måste jag ta mig från Brändö för att öva.

Brändö är den nordostligaste av Ålands 16 kommuner och ligger nära Iniö och Gustavs. Restiden till Åbo är klart kortare än den till Mariehamn eftersom avståndet till Osnäs i Gustavs är kort jämfört med sjöfärden till Hummelvik på Vårdö.

Kommunen har ungefär 440 invånare fördelade på ett antal öar varav de flesta bebodda är sammankopplade med broar och bankar likt en bläckfisk. Till de bebodda öarna Jurmo och Lappo går det färja, på Asterholma bor det knappt någon längre. Nästan 20 procent av befolkningen är finnar.

På Åland inklusive Brändö gäller en territoriell indelning av språk i motsats till vad fallet är i övriga Finland där den språkliga indelningen är individuellt baserad. Sålunda är svenska det enda officiella språket oberoende av hur många som talar ett annat språk inom landskapet. Den territoriella regeln tillämpas inom stater bland annat i Schweiz, Belgien och i provinsen Quebec i Canada. Därutöver följer de flesta stater den territoriella indelningen med endast ett officiellt språk.

Anledningen till denna språkliga indelning handlar om kampen om Åland som utspelades mellan 1917 och 1921. Ålänningarna ville bryta sig loss från Ryssland under första världskriget och bli ansluten till Sverige. När Finland lyckades med att bli självständig upprepades ålänningarnas krav men nu ville man lösgöra sig från den nygrundade staten Finland med stöd av Sverige. Kampen var bitter mellan Sverige och Finland som för att övertyga den internationella förlikaren Nationernas förbund bestämde sig Finland att bli ett officiellt tvåspråkigt land och med krav från Sverige fick Åland sitt territoriella språkliga skydd 1921 inklusive självstyre. Finland lovade

dyrt och heligt att respektera ingångna överenskommelser som skrevs in i grundlagen. Allt detta var man färdig att ställa upp med i det finska nationella Finland för att inte förlora Åland till Sverige.

Den fleråriga vistelsen i Rosala/Böle har varit ett valt språkbad för flytten till Brändö. I februari detta år var jag på nytt i kontakt med Silja. Javisst familjen har flyttat in i ett hundra år gammalt timmerhus på Jurmo som inte har fler än ett tjugotal invånare. Färden till Åva som är kopplad till det bläckfiskliknande vägnätet på Brändö tar inte mer än tio minuter med färja.

–På Brändö har vi blivit varmt emottagna, jag har uppträtt flertal gånger som solist med sång bland annat på julaftonen i Brändö kyrka, och min man trivs med lärarjobbet i skolan. Numera övar jag sång med en operasångare och då brukar jag ta mig till Åbo. Min svenska har inte förkovrats väsentligt under vår tid på Jurmo. När flickorna flyttade bort från Jurmo för ett antal decennier sedan blev pojkar kvar. Flera män från Jurmo tog den kortaste vägen och hämtade fruar från det finska fastlandet. Numer är de tvåspråkiga men med mig talar de mest finska. Vårt hus står kvar i Rosala och kontakten upprätthålls genom att jag fortsätter med att undervisa i violinspel och sång i Rosala och i Kimito.

För en person med passion för det konstnärliga gäller det att uttrycka känslor antingen i skrift, genom formgivning, måleri, genom sång eller där känslorna förmedlas i form av toner ur ett instrument. Men om ordförrådet inte räcker till att formulera vad sång och violin klarar göra i Siljas regi kan det bli något jobbigt. Svårigheter av denna art går att övervinna och det är uttryckligen en konstnärssjäl skickad att klara av det. Den musikaliska begåvningen lär vara nära kopplad med språkkänsla.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Född: 25.8.1964
Bor: Rosala och Ålands Jurmo
Familj: man och son
Favoritträtt: rökt lax
Favoritdryck: grönt té med vispad havredryck
Favoritläsning: deckare
Karakterisera dig själv: viljestark

Dannebrogen vajar på Flakholmen

'Vi är röd vi är hvid vi är dynamit' skanderade de danska fotbollsfansen. De anspelade givetvis på den danska flaggan Dannebrogen och att landslagsspelarna var ena riktiga tuffingar. Tufft kan livet även vara på Flakholmen strax utanför Biskopsö för en dam från Köpenhamn kunde man tro.

Det danska inslaget i vår skärgård är inget nytt. Den första färdbeskrivningen längs vår sydkust inklusive Hitis arkipelagen finns beskriven i det danska itinerariet, det vill säga föregångaren till sjökort. Då behövde danskarna en färdbeskrivning för att segla från det dåvarande danska Blekinge via Åland, vidare genom den åboländska skärgården till Hanghete och därifrån vidare till Porkala för att nå slutmålet danernas stad Tallinn. Den mäktige hövdingen **Valdemar Atterdag** med följe har färdats i dessa vatten och blev känd för att brandskatta Visbyborna. Nu rör sig hans landsmaninna **Dorthe Ulfstedt** i samma vatten men i fredliga avsikter. Inte nog med detta, hon känner vår skärgård bättre än vad Valdemar gjorde.

–Min man **Henrik** har bott 30 år i Danmark. Jag var vice rektor i en skola och Henrik var landskapsarkitekt. Företaget gick dåligt under recensionen i början av 1990-talet. Då beslöt vi att flytta ut till skärgården. Flakholmen, som Henrik blev ägare till, tillhörde hans släkthemman på Granholmen medan syskonen delade på andra öar och holmar.

Flakholmen ligger vid kanten av Bruksfjärden med en fin utsikt mot Kimitolandet. Avståndet är kort till

Biskopsö där det fortfarande bor några bofasta. Likaväl sker alla färder på köl så vitt inte isen har lagt sig, vilket inte har infunnit sig denna vinter. Till Flakholmen hittar man lätt för holmen ligger lämpligt vid farleden. Ett flertal byggnader vid stranden och bostadshuset uppe på berget vittnar om att här bor det folk året om. Även båten vid bryggan sänder budskap om att det skall vara robusta farkoster för att klara färder i alla väder.

I Danmark finns ingen skärgård

–Jag är född och uppvuxen i Köpenhamn och det är en stor kontrast till livet här. Danmark består av flera öar förutom Jylland. Någon skärgård finns där ändå inte, havet ligger öppet nästan vart än man blickar oberoende vilken strand man råkar befinna sig på.

–Jag var första gången på besök till Biskopsö och Granholmen 1969. Vi flyttade hit 1993 och huset vi bor i blev klart två år innan. Omställningen var stor men vi gjorde ingen större affär av detta utan vi bara flyttade in i huset som väntade på oss.

–Jag älskar naturen och den är underbar här ute. Allt var nytt och spännande. Första vintern hade jag inget jobb. Vår yngsta son **Niklas** bodde här med oss och han gick i gymnasiet i Kimito.

–Det var en hel del jag fick lov att lära mig för att klara av skärgårdslivet. Bland annat fick jag lära mig att köra snöskoter. En skoterfärd på blankis i skenet av fullmåne är något alla borde få uppleva. En helt annan upplevelse

är att köra med snöskoter när det ligger 20 centimeter vatten på isen. Det känns obehagligt att köra när skotern drar upp svallvågor. Då har man knappt någon koll om isen där under bär eller brister.

–Det har gått väl att anpassa sig här till den lokala kulturen. Jag kan bara lite finska, men här klarar man sig utan. Om inte det hade varit möjligt hade en flytt hit ut inte blivit av. Tack vare att danska och svenska är nära besläktade har jag kunnat fortsätta med att jobba som lärare här.

Jobb på pendlingsavstånd

–Visst går det att pendla till jobbet på fastlandet men det kräver att man kan manövrera en båt och att kunna köra snöskoter. Om arbetstiderna passar åkte jag reguljärtrafik med Taxen och svävare under menföre. Min båt är visserligen öppen men den är stadig att köra i sjögång.

–År 1996 började jag med lärarjobbet i Ytterkulla skola i Dragsfjärd som numera är nedlagd. Därefter jobbade som lärare i Björkboda skola som även den är nedlagd och till sist jobbade jag i skolan i Dalsbruk.

–Förutom lärarjobbet har jag sysslat med Bed & Breakfast i den gamla skolan på Biskopsö. Vi deltog aktivt med att renovera skolan i byalagets regi. Efter ett tag hyrde vi lokalen och började driva verksamhet där. Det var jobbigt att ha inneboende gäster samt tillreda frukost, lunch och middag varje dag. Jag slutade efter tre år. Under en period har jag även sysslat med att tillverka parasoller där jag lackade och sydde tyget.

–Nu är jag pensionär och tillbringar vissa perioder i Köpenhamn där jag har en bostad. På somrarna samlas Henriks släkt här och våra barn med sina familjer från Danmark och Norge tillbringar sina sommarledigheter här.

–I många år har jag haft uppdraget att vara kassör i

byalaget. Vi är inte många kvar här i skärgården men flera av de som bor här är aktiva i byalaget. Som det nu ser ut har vi inga planer på att flytta härifrån. Närmaste butik och annan service finns i Dalsbruk som är vårt lilla urbana centrum.

Ja varför skulle man flytta bort från skärgården om man har hus och hem här. Dorthe har visat att det går att flytta från storstaden Köpenhamn till vår skärgård utan större språkliga och kulturella omställningar. Detta är stor trumf som vår skärgård besitter jämfört med de flesta andra regioner i Finland. Det är all orsak att kommunen och företagare upprätthåller och lyfter fram de fördelar man har genom kopplingen till det skandinaviska eftersom ingen annan gör det.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: Köpenhamn i Danmark

Bor: på Flakholmen och i Köpenhamn

Familj: min man Henrik, en son, Jonas med familj i Köpenhamn och en son, Niklas med familj i Norge, tre barnbarn

Favoriträtt: abborrhälar, nyfångad stekt strömming

Favoritdryck: hemlagad saft och rödvin

Favoritläsning: allt möjligt – dock inte kriminalromaner. Läser just nu noveller av Alice Munro

Karakterisera dig själv: bra på att lyssna, kan vara rak på sak, ger inte upp, naturälskare.

Accepterad trots att oddsen var obefintliga

Är man en man från Helsingfors, finne och äktar en "Hitis-flicka" då är det upplagt för en dust med byns ungarlar som vaktar sina damer mot alla inkräktare. Mönstret är bekant och förekommer i olika former i små byasamhällen. En helt annan sak är hur man lyckas övervinna alla hinder och bli accepterad som jämbördig.

Forskningen har visat att bemötandet från byasamhällets ungarlar är negativt om en utomstående man överträder reviret och börjar sällskapa med någon av byns 'egna flickor'. Däremot är det lättare för en flicka från en annan ort att bli accepterad när hon inleder ett förhållande med någon av 'byns ungarlar'. Giftasvuxna damer är en bristvara på landsbygden och särskilt i skärgården och någon konkurrent utifrån är det minsta man vill ha.

För pojkarna i skärgården gäller det att vara på sin vakt. I Hitis skärgård har det utspelats många scener där byns ungarlar har slagits mot bultarna från Dalsbruk på danserna i Hitis, Högsåra och Rosala. Ett vaktande av reviret förekom även mellan byarna Hitis och Rosala och i förvånansvärt få fall fann man en partner från grannbyn. Ett särdeles allvarligt hot var de finska soldaterna från Örö fort som kunde marschera in på dansgolvet och bjuda upp byns flickor. Alla flickor var strängt varnade hemifrån om det fördärliga i att ge sig i sällskap med

kärlekskranka soldater. Av artighet fick man inte nobba den som bjöd upp.

Eino 'Eikka' Haapimaa fick uppleva hur det känns när man trampar in på bypojkarnas revir. Speciellt farligt var det ändå inte för hans kommande fru Marianne Westerberg hade visserligen djupa släktrötter förgrenade på Hitis karga jord, men hon var född och uppvuxen i Helsingfors. Det kanske var en förmildrande omständighet. En annan förmildrande omständighet var hur Eikka förstod att hanterade situationen till sin och alla andras fördel.

Gatan var en hård skola efter kriget

–Jag är yngst av fem syskon (två äldre systrar och bröder). Under kriget var mina föräldrar tvungna att lämna sitt hem i Karelen och börja ett nytt liv i Helsingfors, där jag föddes 1947. Min pappa Aleksander Balaguroff var från Pitkäranta vid Ladoga (Karelen, nära Sordavala), och mamma Ida (född Balbatsu) kom från samma trakter. På den tiden var det inte populärt med ryskklingande namn och för att bättre smälta in i det finska samhället, valde våra föräldrar att byta efternamn när mina två äldre systrar Senni och Liisa (båda var krigsbarn i Sverige) började skolan. Myndigheterna presenterade dem en lista med 20 olika namnalternativ och de valde namnet

Tias Bok
Kirja
Vuorikatu 10
Berggatan 10
248 6060
Hanko
Hangö
Sjökort
Böcker
Kontorsmaterial
Kort
m.m.
Merikortteja
Kirjoja
Konttoritaru
Kortteja.
y.m.
Tervetuloa!
Välkommen!

Haapimaa.

– Svenska språket kom tidigt in i mitt liv. I mina barndomsquarter, först i Rödborgen och senare på Skatudden, fanns många svenska barn. Senare i läroverket hade vi en ypperlig svensklärare. När jag var i 12-års åldern fick jag i uppdrag att lära finska åt en grannpojke i samma ålder och jag fick följa med till familjens sommarstuga i Ekenäs skärgård där det nästan enbart talades svenska.

– Jag träffade Marianne första gången redan 1969 då vi båda sommarjobbade på samma företag och ibland under lunchpausen gick vi till Valios glassbar på 'pirtelö' det vill säga milk shake.

Sällskapandet fortsatte och påsken 1971 bad Marianne mej komma med ut till deras sommarställe på Hitis. Trots att mitt fotbollslag hade viktiga träningsmatcher före seriestart och jag inte hade varit borta från träningarna en enda gång, fattade jag ett för mej ovanligt beslut: jag ringde tränaren och meddelade att jag inte deltar i påskturneringen, jag skulle ut till skärgården!

–Tiden i Hitis har verkligen varit lärorik på många sätt, t.ex. fisketurerna med Mariannes farfar **Selim**, pappa **Rainer** och faster **Inger**. Jag var inte van med nätfiske, men småningom, under deras handledning, gjorde vi tiotals fiskefärder. Ett fint minne för mej blev då vi av grannen **Hilding Österberg** fick ett tvättfat fullt med färsk strömming, Selim halstrade fisken och jag stekte morotsplättar till efterrätt. Båda var nöjda med trakteringen. På 80-talet fick man mycket torsk, men det förvånade mej att den sällan användes som matfisk.

–Jag kommer nog ihåg att jag fick ta del av Hitispojckarnas revirtänkande men jag var ingalunda den enda. Inget allvarligt utspelades men de skrek och käftades. Det var ett sätt för dem att visa sin styrka och dominans mot en inkräktare som hotade utmana deras hegemoni.

–Jag har inte lidit av detta. I efterkrigstidens Helsingfors kryllade det av barn på gårdar och gator och man fick utstå en hel del. I kvarteren lekte, brottades och slogs barnen, där gällde gatans hårda lagar. Några hojtande ungdomar på Hitis skrämde inte mig som var luttrad sedan barnben. Samma behandling drabbade även andra när de kom till Hitis oberoende vilket språk de talade.

Eikka är mera svensk än jag säger Marianne

– Genast efter att Marianne och jag träffades övergick vi till att tala svenska med varandra, det underlättade avsevärt min integrering i Hitis. Jag hamnade i ett

språkbad som jag haft nytta och glädje av, inte minst i arbetslivet.

– Vi gifte oss 1976 och sedan dess har jag tillbringat varje sommar här och givetvis även under andra årstider.

– Jag försökte även aktivera mig i föreningslivet men det visade sig vara komplicerat för en oinvigd. Utan förningar steg jag in i Furutorp för att delta i ungdomsföreningens årsmöte. Ovetande om den oskrivna sittordningen satte jag mig på fel stol. Jag blev tillsagd med bestämdhet att flytta på mig vilket jag gjorde och slog mig ned på andra sidan mötesbordet. Det ansågs inte heller vara lämpligt och efter denna fadäs har jag inte deltagit i deras möten. Man känner sig något obekvämt av att bli avvisad i stället för att bli välkommen som ny i en förening. Däremot har jag varit aktiv styrelsemedlem i Hitis Rodd- och Kanotklubb .

– Idrott och då särskilt fotboll har engagerat mig under flera decennier. Jag är numera pensionerad och frilansar som kontaktperson i Finland Bollförbund. Till min uppgift hör att ta hand om utländska landslag under deras matcher mot finska landslaget.

– Marianne påstår att jag blivit mera finlandssvensk än hon.

Text; Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: 23.3.1947

Bor: i Esbo och Hitis

Familj: gift med Marianne , två döttrar Jenny och Katja, fyra barnbarn Klara, Siri, Freja och Venla

Favoritträtt: äter helst fisk i alla former och dricker vatten, classic cokis...

Favoritläsning: läser gärna Donna Leon, Staffan Bruun, fotbollslitteratur, bröderna Westö, Jörn Donner...

Karakterisera dig själv: går inte med strömmen, följer inte trender

Finska ett måste i skärgården?

Förut var det givet att personalen i butiken och kaféet ute i skärgården skötte kundrelationen på svenska. Språkkrav var inte något man fäste sig vid. Annat kan det vara idag. Det räcker oftast inte med svenska och engelska utan finska är det viktigaste och ibland behövs inte kunskap i andra språk än i finska.

Detta med språk är något man kanske inte reflekterar över så länge det inte ställer hinder i vägen. Men uppstår det problem i vardagen är situationen en annan. I skärgården borde inte språket vara ett problem, givet förstås att man är införstådd med det lokala språket och sedvänjor på orten. Fram till relativt nyligen har detta varit fallet. Under de senaste årtionden verkar det ha skett ett paradigmskifte i vilka språk man prioriterar.

I Klobbviken i Rosala bor **Anna Varley** från London med sina syskon och föräldrar under somrarna. Annas första språk är engelska men tack vare mormor och Annas mamma talar hon även svenska, vilket varit en stor fördel med att inhämta intryck, utbyta tankar och känslor med övriga nordbor, samt givetvis med Rosalabor.

–Jag går på secondary school i London där jag studerar till A-nivå i geografi, psykologi och politik. Somrarna har jag tillbringat här i Rosala sedan barnben. Redan som liten gick jag i simskola här i Klobbviken, idrottsskola

i Hitis och tennisskola. Mamma har gett mig svenskan och det har hjälpt att vara social i Rosala med många vänner.

Sommarjobb på Vikingacentret

–Mitt första sommarjobb i Rosala var på Vikingacentret 2018 och med den erfarenheten fick jag anställning där igen sommaren 2019. Visst har jag sökt jobb på andra ställen men kravet är kunskap i finska. Det har blivit ett lakoniskt nej på alla ställen förutom på Vikingacentret. Det är inte enbart jag utan även min kusin som är kunnig i svenska och engelska som har råkat ut för samma nekande svar som jag.

–Många turister som besöker centret blir chockade av att jag inte kan betjäna dem på finska. De flesta kan inte heller svenska. Året innan var det flera som talade svenska, nu har det knappt varit någon. Jag svarar alltid på svenska och många kunder svänger då över till engelska, en del kan inte heller engelska. Till mitt jobb hör att servera mat, bädda sängar, städa och diska. Dessvärre kan jag inte stå bakom disken och sälja för då hänger jag inte med vad kunderna säger.

–Personalen på Vikingacentret kan finska men vi talar svenska med varandra, många av mina kolleger är från Rosala. Med mina kunskaper i svenska klarar jag väl av

att kommunicera med folk i Sverige, Norge och Danmark. I det senare fallet måste jag ibland ta engelskan till hjälp. Finland avviker från sina skandinaviska grannländer beträffande språk och kultur och det gör situationen knepigare.

I vår skärgård avviker språkförhållandena från vad fallet är i övriga Finland och denna omständighet borde sätta sin prägel även på serviceutbudet. Därför är det beklämmande att kravet på kunskaper i finska är överordnad alla andra språkkunskaper även här. Vikingacentret har dragit andra slutsatser genom att anställa personal som talar vikingarnas språk, låt vara i en modern tappning.

Roddklubben välkomnar

–Jag är en aktiv roddare - som prioriteras i min skola - i en båt som består av en besättning om åtta personer. Vi tränar i princip varje dag och ibland två gånger. Vanligtvis består ett träningspass av två timmar roddträning och då hinner vi ro ganska långa sträckor, själva tävlingssträckan är två kilometer. Roddträningarna varvas med gymträning.

–Skolan har ett eget lag där jag är medlem. Vi blev sjätte i de nationella tävlingarna 2019. Vi inleder träningarna i september, i oktober och november tränar jag i en liten båt, det vill säga dubbel skull, och med en stor båt i januari och framöver.

–Den stora nationella tävlingen hålls i maj. Den internationella Henley tävlingen avgörs i juni och där medverkar båtar från flera olika länder. Efter det har vi några mindre tävlingar varefter det blir paus med sommarlov. Dessvärre kunde jag inte delta i Hitisrodden eller i roddträningarna på grund av mitt arbete.

British Rowing är en stor organisation med över 30 000 medlemmar och Storbritannien har vunnit 68 olympiska medaljer i rodd varav 31 av den äldste valören. Ro kan man göra alla årstider i de engelska älvarna och kanalerna och det samma har man även kunnat göra här den gångna vintern.

Damlaget Underbara kvinnor vid vatten (UKVV) i Hitis roddklubb hade mer än gärna sett Anna medverka i deras kyrkbåt HilDa i träningar och framförallt i den stora tävlingen Hitis runt. Nu ställde hennes yngre syster **Maya** upp i stället och även hon är en tävlingsroddare. I Hitis roddklubb råder inga snäva språkkrav, där gäller teknik, kondition, styrka och jävlar anamma.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 9 september 2002

Bor: Battersea, London

Familj: Johanna, Steve, Maya och Oscar

Favoriträtt: spaghetti bolognese

Favoritdryck: Coke

Favoritläsning: The Prince, Niccolò

Machiavelli

Karakterisera dig själv: sportslig, social

Svenska lätt att lära sig för en tyskspråkig

De germanska språken har ett gemensamt ursprung som kommer väl tillrätta när man är i färd med att bli tvåspråkig. Det ena språket stöder det andra och ibland kan det leda till förväxling när samma ord har helt olika innebörd. Hitis är en utmärkt språklig och kulturell omgivning för en tysk att bli tvåspråkig.

En höstdag bestämmer jag mig för att träffa **Gabriela Ulrich** som pendlar mellan boendet i Åbo med Klemets gård i Hitis. Hon är ursprungligen hemma från Bremerhaven vid Nordsjön sydväst om Hamburg. Staden har en stor containerhamn och där skeppas tysktillverkade bilar ut i världen.

Innan vi ger oss i kast med vad Gabriela har att berätta kan det vara på sin plats att säga några ord om den trakt hon kommer ifrån. Det som många inte reflekterar över är att Bremerhaven och hela regionen Bremen-Verden har tillhört vårt land. Fredsförhandlingarna under trettioåriga kriget pågick i ett antal år och det såg illa ut på slagfältet för den svenska hären men när fältmarskalk **Lennart Torstenson** tog befälet ändrades läget. Sverige hade svårt att hävda sig i förhandlingarna men genom framgångarna på slagfältet fick kraven större gehör. Sverige tilldelades flera territorier i Tyskland enligt fredsavtalet som går under namnet westfaliska freden 1648 och slöts i tyska Münster och Osnabrück. Bremen-Verden var svenskt från

fredsslutet och överläts efter krig formellt till Hannover 1719. Detta om vår gemensamma historia som påminner oss att vi har mer gemensamt än vad vi kanske tror oss veta.

–Jag är född och uppvuxen i Bremerhaven. Efter skolgång där utbildade jag mig i storhushåll inklusive redovisning och ekonomi. Med den utbildningen i bagaget jobbade jag på en kurort som låg på en ö i Nordsjön och som räknas till Ostfrisland. Jag förstod språket även om frisiskan har tagit intryck av nederländska och danska.

–Där på ön jobbade jag på ett behandlingshem för barn. Vissa barn var överviktiga andra magra, menyn skulle anpassas till att tillgodose samtliga barns behov. Ute på ön i Nordsjön var det ständigt bläsigt och fuktigt. Jag blev sjuk, fick lunginflammation och allergier. Det var inte längre möjligt att fortsätta med vare sig jobbet på ön eller med storkök på grund av mina allergier. Jag måste omskola mig och börja en ny karriär.

Läraren i tyska lärde sig svenska

–Jag utbildade mig till socialpedagog och socialarbetare i Hannover. Till Åbo kom jag 1985 på turistbesök. Avsikten var att stanna tre veckor här men redan efter den andra dagen blev jag kär och då ändrades planerna om återfärd. Jag fortsatte med studierna på distans.

–Jag fick jobb på ett språkinstitut i Åbo. De ville ha en person vars modersmål var tyska och som kunde jobba som tysklärare. Kraven passade in på mig och det jobbet var jag upptagen med i tio år. Någon socialarbetare blev det inte av mig i brist på praktik. Intresset för att studera tyska i Åbo minskade och jag måste se mig om för att hitta en annan födkrok.

–Tiden var mogen att grunda ett eget språkinstitut för folk i affärsvärlden. Kursutbudet bestod förutom av tyska även svenska, ryska, spanska, engelska och franska. Språkinstitutet hade verksamhet i tio år varefter jag lade ned företaget. Intresset minskade för språkutbildning, konkurrensen ökade och utgifterna steg. Verksamheten upphörde 2009.

–Genom att jag tillbringat somrarna och lediga tider i Hitis blev jag vän med **Gertrud Klemets**. Det var hon som lärde mig svenska. Hon och jag var en vecka på tumanhand i Åbo. Under den veckan lärde jag mig svenska, det såg Gertrud till.

–Äldreboendet Solglimten i Hitis behövde sommarvikarie och då passade jag på att jobba där. Plötsligt var mitt språk svenska och inte engelska som i Åbo. Dialekten här i Hitis är inget problem. På Solglimten blev min svenska mer flytande.

–Jag fick anställning på Solglimten och jobbade där ett år. Där gör personalen alla typer av jobb och till min uppgift hörde även att tillreda mat till de boende. Jag trivdes med arbetet och med att bo i Hitis men dessvärre kunde jag inte fortsätta på grund av sjukdom. Nu väntar jag på sjukpensionering.

–Numera har jag inga nära släktingar kvar i Tyskland. Här i Hitis och Åbo känner jag mig hemma. Svenska har sedan länge blivit mitt hemmaspråk, finska kan jag förstå

i viss utsträckning. Däremot står jag gärna till tjänst med att hjälpa aktörer i turistbranschen med att marknadsföra sig på tyska.

Javisst aktörer i turistbranschen ser potential i det tysktalande Europa men det brister i språkkunskaper. Gabriela kan hjälpa till med muntlig och skriftlig tyska för att nå potentiella kunder på kontinenten. Engelska är inte ett gångbart alternativ om man vill vara framgångsrik. Samtidigt har hon lärt sig svenska snabbare och bättre än vad de flesta av våra landsmän mäktat med. Gränsöverskridande språk- och kulturgemenskap har sina givna fördelar.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 14.1.1958

Bor: i Åbo

Familj: sambo med barn och barnbarn

Favoritträtt: pizza och glass

Favoritdryck: en kall öl

Favoritläsning: deckare

Karaktärisera dig själv: en kristen livssyn, älskar barn och blommor. Är pålitlig men envis och har ett dåligt temperament

Finska seniorer en bra kundkrets

De flesta i skärgården som är involverade i turistbranschen gör det för att få en biinkomst. Det finns undantag. Wilson Charter i Rosala är helt beroende av tillströmning av turister till deras båtar. Flertalet av turisterna är från Finland, frågan är hur Coronakrisen kommer att ställa till det i sommar för företaget?

Wilson Charter med sin flotta som fraktar turister till Bengtskärr och Örö har fått en utförlig presentation i denna tidning (se RoHit 2015). Denna gång är perspektivet ett annat. Dels är fokus lagd på **Virpi Heino** som är **Daniel Wilsons** fru, dels handlar det om vilka turister som är passagerare i båtarna. Virpi som ursprungligen är enspråkigt finsk men nu är tvåspråkig får återge sin story. Turistnäringen är med för att belysa vem som kommer till skärgården och sedan gör vi en uppdatering om vad näst när marknaden är förstörd av viruset.

–Jag kom till Rosala 1998 som var avlägset bekant för mig eftersom jag är hemma från Dalsbruk. Mina föräldrar var finnar och kunde ingen svenska. Själv kunde jag lite grann och förstod något men tala svenska, det gjorde jag aldrig i Dalsbruk.

–Vår familj umgicks enbart med finnar i Dalsbruk även om vi tillhörde samma arbetarklass som de svenska arbetarna på orten. I butik och andra ärenden skötte jag enbart på finska, något annat språk kunde jag inte. När jag som barn första gången besökte Åbo blev jag förundrad av att alla på gator och torg talade finska. Något liknande hade jag aldrig upplevt där jag växte upp.

Fenomenet där klass rimligtvis borde förena och föra samman finns det en motsatt kraft som separerar och segregerar. I USA växte aldrig en enhetlig arbetarrörelse fram eftersom arbetare på samma arbetsplats segregeras genom olika språk, kultur och religion. Detta var vardag när förra seklet var ungt och emigrationen stor bland annat till den näst största svenska staden i världen Chicago.

–Jag gick gymnasiet i Bjärnä där jag skrev studenten. I motsats till många andra hade jag lätt för att lära mig svenska i skolan. När det var dags att skriva studenten fick jag bästa betyg i svenska. Därefter utbildade jag mig till tekniker i automation och jobbade på Nokia. Efter tio år i Åbo flyttade jag ut till Rosala.

Språkkunskaper bristvara i marknadsföringen

–Om jag låtit bli att ta till mig svenskan hade jag isolerat mig här i Rosala. Därför jobbade jag aktivt för att lära mig flytande svenska. Med min familj talar jag finska men i butik och umgänge här i Hitis/Rosala går allt på svenska. Numera använder jag även svenska när jag besöker butiker och kaféer i Dalsbruk.

–Jag har haft enorm nytta av mina kunskaper i svenska både i arbetslivet och i umgänget med andra. Det är en god hjärngymnastik att ta in ett nytt språk i vardagen. Som en följd av detta är jag medlem i flera föreningar här på orten såsom Marthorna och Byrådet.

–I vårt företag Wilson Charter sköter vi själva om marknadsföringen. Turismchefen här i kommunen **Benjamin Donner** har gjort mycket bra arbete för Visit

Kimitoön (se mer om Visit Kimitoön i denna tidning). Vi samarbetar med Salo och nu har även Raseborg och Pargas hakat på.

–Ungefär 90 procent av turisterna ombord på våra passagerarbåtar är finnar. Marknadsföringen är huvudsakligen riktad till den finska publiken. Det är lättast och ger den bästa utdelningen. Finska seniorer är våra favoriter.

–Vi turistföretagare träffas regelbundet och går på utbildningar som för det mesta går på finska. Bristande språkkunskaper är ett problem i internationell marknadsföring. Det är ett måste att kunna något annat än engelska. Tyska marknaden är stor och där kan man göra mycket mer. Tyska är på kommande i våra hemsidor, kommunen hjälper till att få det gjort.

–Bengtsskär är ett populärt resmål för turister på våra båtar. Dessvärre har hotellet där en begränsad kapacitet.

Däremot minskar turistströmmarna till Örö. Bästa året var 2016 men sedan dess har turisterna minskat med ungefär 40 procent. Personalen där är helfinsk och marknadsföringen sker huvudsakligen på finska.

Frågan är hur mycket turistströmmarna minskar i år som en följd av det fruktade coronaviruset. Hos Wilson Charter har man förberett sig för den kommande säsongen som vanligt, säger Virpi. Däremot räknar hon kallt med att säsongen som börjar i maj med ejderutflykter är förstörd, förmodligen även trafiken i juni. Det ser inte bra ut för dem vars näring enbart vilar på turism. Benjamin Donner hade förmodligen rätt när han sa i vårt samtal att turismen inte räddar skärgården.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Gäster från Sverige tilltalar oss på engelska

Gästade båtturister som anlöper Kejsarhamnen i Högsåra är för det mesta från Finland. Enstaka båtar kommer från Sverige och någon från Tyskland. Frågan är hur gästade turister förhåller sig till personalen i Kejsarhamnen. Anpassar man sig till det lokala språket svenska eller är man ens medveten om de kulturella förhållandena i vår skärgård?

Det är ingalunda första gången Kejsarhamnen aktuali-

serats i RoHit. Temat har varit gästade turister och vilken service som gästhamnen erbjuder. Kort sagt har det handlat om vad Kejsarhamnen erbjuder sina besökare. Denna gång är syftet delvis det motsatta då frågeställningen är hur gästerna förhåller sig språkligt till personalen. För att få reda på detta har jag bestämt träff med **Monica Orre** som förestår livsmedelskiosken, utdelningen av båtplatser och skötseln av bastun. Säsongen är nästan över i slutet av augusti och hon kan överblicka den gångna sommaren

som likt varje sommarsäsong har något som avviker från den föregående.

–Sommaren har varit torr och brunnarna sinade. Vi var tvungna att ransonera vattenflödet i duscharna. Vid diskbänken var vi tvungna att införa vattenransonering. Om alla skulle ha tillgång till gratis bastu skulle vattnet ta slut med en gång. För en euro får man duscha i två minuter. Inte kunde vi heller erbjuda dricksvatten till båtarnas tankar. Upp till 45 båtar kan ligga i hamnen. Fler har inte plats när båtarna har blivit större.

–Säsongen har förkortats när skolorna börjar tidigt i augusti. På många orter började skolvermen redan den sjunde augusti. Vid månadsskiftet juli/augusti tog högsäsongen slut med en gång. Båtarna seglade hem från Åland och många vek in här. Endast de som är bosatta i närregionen kommer på besök i augusti och september.

Väldigt få tilltalar oss på svenska

–Våra gäster är huvudsakligen pensionärer och barnfamiljer. Jag uppskattar att ungefär 90 procent är finnar, vilket gick helt emot mina förväntningar när jag började här 2011. Det talas nästan enbart finska här på grund av detta. Dessbättre finns det enstaka som vill försöka tala svenska och gör det gärna till vår glädje.

–Flertalet kan ingen svenska alls och de förväntar sig finsk service. Det har hänt flera gånger att finlandssvenska båtturister tilltalar mig på finska. De kan tala svenska sinsemellan men byter språk när de vill ha något av oss bakom disken. I vissa situationer hajar de till och byter språk.

–Gäster från Sverige inleder oftast samtal med oss på engelska tills det går upp för dem att vi talar svenska till

deras förvåning. Turister från Tyskland och Ryssland talar engelska med oss. Mina kunskaper i tyska är undermåliga och obefintliga i ryska.

–Många turister på besök här uppfattar inte att denna skärgård är en svenskbygd. I deras värld är Finland enspråkigt finskt eller underförstått att alla talar finska i detta land.

Under samtalet passerade pensionerade butiksföreståndaren **Birgit Örså** förbi i sitt eldrivna fordon. Min fråga till henne var hur gästade kunder i hennes butik i Högsåra förhöll sig till att skärgården var svensk. Butiken är nedlagd sedan länge och Birgit började jobba i butiken redan i mitten av 1960-talet för att sedan ta över verksamheten med sin man **Johan Örså** (se RoHit 2011).

–Inte var vi bra på finska, en del av våra finska kunder försökte tala på knapphändig svenska andra gjorde det inte. Budet hade gått fram till folk på fastlandet att detta är en svenskbygd och folk försökte efter bästa förmåga anpassa sig till detta.

Budskapet går inte längre fram i detta land eller så bryr man sig inte. Språket är aldrig neutralt, det är ett maktmedel. Genom att slå in på ett språk styr man dagordningen. I Sverige lever den stora majoriteten ovetande om det svenska i Finland. Åland finns på kartan och möjligen även Vasa, det övriga är helfinskt och då kommer engelskan till användning fram till att svaret ges på svenska. Fler sådana språkliga signaler behövs för att markera den kulturella och språkliga närheten till våra nordiska grannländer.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Man tog seden dit man kom

Klara Österlund började jobba i Rosala butiken 1977 och slutade 1999 strax innan verksamheten lades ned vid millennieskiftet.

–Butiken var öppen året om. Stilla på vintern, då var det mest ortsbör som handlade. Till Örö fort skickades varor. Jag talade svenska med familjerna

från Örö och de i sin tur finska när de besökte butiken.

–På somrarna var halva Helsingfors här, sommargäster och båtfolk. Många talade svenska, särskilt de äldre. Även om de sinsemellan talade finska svängde de om och talade svenska med mig. Man tog seden dit man kom och det var något av en regel här. Ingen av dem protesterade. I vårt sociala liv hade vi inget med dem att göra.

–Detta språkliga förhållningssätt var inte enbart något som gällde mig utan det var kutymen i hela byn. Från Sverige och andra länder kom det även folk på besök och det ställde inte till några problem.

–På den tiden fanns det folk i byn, speciellt under min barndom. I skolan fanns många barn, nu är det tyst här. Däremot har fritidsfolket ökat kraftigt i antal, såväl turister som sommargäster.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Folk vet inte att vår skärgård är en svenskbygd

Flera företag i skärgården vänder sig enbart till en finsk publik i sin marknadsföring. Andra tar några steg till och skyltar med ett finskt varumärke och sköter kundrelationerna enbart på finska utan att ta hänsyn till den lokala kulturen och språket. Dessbättre finns det undantag bland företagare som har förstått vad lokal kultur och hållbar marknadsföring handlar om.

Pirjo Hoffström som bor och jobbar på Vänö är företagare i turistbranschen och i den egenskapen har hon blivit intervjuad i denna tidning (RoHit 2017). En liten repetition är på sin plats. Hon flyttade till Vänö på vintern 1982 och snart grundade hon tillsammans med andra företagsamma personer på ön turistföretaget Austruvegr som anknyter till vikingarnas benämning av österled. Företaget lades ned och 2001 tog Pirjo över företaget Skärgårdsbokning i Nagu. Företaget sköter om stugbokningar och ordnar rundturer, seglatser och naturlägerskolor i skärgården. Marknadsföringen är internationell och Pirjo styr företaget från Vänö på distans.

Mörka skogen utbyttes mot det öppna havsbandet

-Jag är hemma från Karstula som ligger 100 kilometer norr om Jyväskylä. Min far hade fått en frontmannalott efter kriget. Stället låg mitt i skogen och pappa röjde

kärret till åker för att försörja sin familj. Vi hade boskap och bedrev lite åkerbruk. Till skolan var avståndet ungefär fem kilometer och den vägen avverkade jag med att gå, cykla eller åka skidor på vintern.

-I folkskolan läste vi ingen svenska och språket var helt obekant för mig. Våra släktingar hade emigrerat till Sverige och deras barn, det vill säga mina kusiner talade endast svenska och jag endast finska. Vi hade inget att säga åt varandra och även om vi hade kunde vi inte.

-I Karstula samskola och gymnasium studerade jag svenska. Läraren var sträng och bra. Min skolframgång var god och jag gjorde framsteg i mina studier i svenska. Min engelska var bättre. När jag träffade min man meddelade min kommande svärmor att här i huset talas det bara svenska så jag kan tacka henne för att jag började använda språket aktivt.

-Det är bra för hjärnan att stimuleras med olika språk. Jag lärde mig aktivt svenska när jag flyttade ut till skärgården, dessbättre fanns skolspråket där som grund. En stor hjälp hade jag av min positiva attityd till språket. Jag har aldrig begripit mig på den finsknationella synen där ena av landets officiella språk utpekades till det nedlåtande 'tvångssvenska'.

Visst vill man absolut distansera sig från våra nordiska grannar är detta med tvångssvenska något man skall odla. En tävlan mellan våra nordiska länder är givetvis tillåten och samma gäller en sund patriotism. Att förnedra det svenska eller övriga skandinaviska språk är ett främmande

fenomen bland folk i de övriga nordiska länderna.

Dags att Åboland samordnar sig

-Ungefär 90 procent av våra kunder i Finlands skärgårdsbokning är från Finland och nästan alla är följaktligen finnar. Marknadsföringen sker således huvudsakligen på finska. Besökare från Sverige är huvudsakligen sådana med anknytning till vår skärgård

-Åland tar hand om största delen av turistströmmen västerifrån. Endast spillrorna flyter över till Åboland. Åland är lätt att nå västerifrån men turismen på Åland har också utvecklats under en längre tid än här hos oss. Tack vare våra kunskaper i svenska språket har vi bra möjligheter att locka mera turister från Sverige.

Även om andelen svenska turister är stor på Åland har de lyckats med att locka finska turister. Andelen finska turister är något större än andelen svenska. Här skiljer sig Åland från Åboland eftersom de klarar av att locka både svenska och finska turister. Men orsaken till det här är inte enbart språklig. Åland är ett klart definierbart område med egen stark brand. Området marknadsförs med många starka aktörer, förutom en egen turistorganisation också Viking, Tallink-Silja och Eckerö linjen.

-Vårt problem i den åboländska skärgården är att vi är splittrade geografiskt men också mentalt. Företagen är vana att jobba ensamma. Men man vinner med att marknadsföra området tillsammans. Ett gemensamt regionalt kontor i turismfrågor kunde jobba effektivt. Digitala lösningar kunde underlätta samarbetet emellan företagen. Läget nu är sådant att flera olika plattformar är verksamma och de går inte att koppla till varandra.

- I mitt företag är det viktigt att lätt hålla reda på bokningsläget. Det gör försäljningsprocessen snabbare. Kunden vill nuförtiden boka genast. För paketering av resor måste man ha koll på den lediga kapaciteten. Därför har jag nyligen investerat i ett nytt bokningssystem. Den kan lätt kopplas ihop med andra företag med samma

system. Och kunden kan boka varierande produkter online 24/7: inkvartering, seglatser, cykelpaket, biljetter mm.

- Jag gillar inte att globala företag konkurrerar ut lokala entreprenörer. Våra produkter borde utvecklas och handhas av lokala krafter som ger ett tillskott i utkomsten och bidrar till att utveckla näringen och närsamhället. Min tanke är att värna om kulturarvet och att befrämja hållbara lösningar.

-Synd att naturrummet Blåmusslan i Kasnäs, som ägs av Forststyrelsen, har stängts. Trots sina begränsade resurser hade Blåmusslan en viktig roll i att informera om skärgårdens natur och miljö. Naturrummet var lätt tillgängligt för alla. Om Forststyrelsen hade tänkt sig Örö som ersättare för Kasnäs, är det feltänkt. Till Örö färdas man med båt, vilket gör det mycket svårare att besöka, särskilt när ruttrafiken är nedlagd.

-Folk vill ha upplevelser och då gäller det att skapa produkter som tillfredsställer det behovet. Vi har en unik natur att uppleva. Den stora allmänheten i Finland, i övriga Norden och på den europeiska kontinenten har ingen aning om att detta är en svenskbygd. Turistnäringen skulle ha mycket att vinna på att lyfta fram språk och kultur.

Turism och näringsliv i våra svenska skärgårdskommuner vinner inget på att språkligt och kulturellt efterlikna den nationella finska normen. I stället vore det på sin plats att samla sina krafter och med stolthet i själen lyfta fram det genuina som till sitt innehåll är gränsöverskridande och knyter samman skärgården med skärgården i vårt västliga grannland. Detta har man sedan länge insett på Åland, i Österbotten och Västerbotten. Man har insett nyttan av detta i Kvarken samarbetet. Åboland kan väl inte vara sämre.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Frontmannalott: vad är det?

Efter kriget stiftades jordförvärvslagen som var den mest omfattande omfördelning av lant- och skogsegendom i Finland. Före kriget fanns det ett stort lantbruksproletariat utan jordegendom som saknade egen jord och de flesta var säsongarbetare i jord- och skogsbruk. Efter kriget tillkom den evakuerade befolkningen från Karelen samt frontmän utan jord och arbete. Som ett resultat av detta tvingades stora gårdar avstå jord och byggnader. I vissa fall tilldelades frontmän så kallade kalla tomter där de tvingades först röja mark och därefter bygga bostadshus och andra byggnader. Till den senare kategorin hörde Pirjos familj.

Dessa småbruk var små och arealen räckte inte till att försörja familjerna i takt med att lantbruken mekaniserades. Dyrbara maskiner hade man inte råd till. Den stora emigrationen till Sverige fick sin upptakt här och samma gäller Veikko Vennamos Landsbygdsparti som tog en skrällseger 1970. Han kände småbrukarna och det var inte konstigt eftersom det var Vennamo som var ansvarig minister när dessa jordlotter delades ut till behövande.

Butiken i Kasnäs ingår i en större helhet

Kasnäs Handel ligger väl placerad där land- och sjövägar möts. Det speciella är att butiken får förädlad fisk från fabriken intill. Butiken, fiskfabriken, Kasnäs hotell, badhuset, gästhamnen och Caravan ingår alla i samma koncern.

Koncernen står på flera ben vilket har visat sig vara klokt när Coronaviruset härjar och ger liemannen uppdrag utöver det vanliga. När restaurang, hotell och badhus tvingas stänga för att hålla viruset stängden går fiskfabriken för full kapacitet och butiken håller öppet enligt noggranna föreskrifter. Folk har inte slutat äta, matvaror finns i butiken och förädlad fisk i dess olika former är en efterfrågad delikatess på matbordet.

Fiskfabriken och verksamheten där omkring har uppmärksammats i denna tidning i ett par repriser (se RoHit 2010 och 2019). Däremot har butiken inte fått den uppmärksamhet den förtjänar. För att råda bot på denna försummelse har jag avtalat möte med **Henrika Enestam** som är ägare och föreståndare i butiken. Hon blev något förvånad över att jag ville tala med henne om butiken. Det mesta i medierna har kretsat kring fabrik, badhus och hotell. Javisst det är just precis dig jag vill tala med och ingen annan. Dessbättre lät hon sig övertalas.

–Mina föräldrar köpte fiskfabriken 1989 och 1995 köpte de tomt och fastigheter på den motsatta sidan av vägen där koncernens övriga verksamhet är belägen. Första sommaren var restaurangen uthyrd, butiken skötte

vi om. På hösten tog vi över restaurangen som min mor skötte och jag hade hand om butiken. Restaurangen var stängd under veckoslutet.

–När hotellverksamheten inleddes 2000 ändrades läget och bättre blev det när badhuset stod klart 2005. Genom det fick vi verksamhet som pågick året om, vilket var vår avsikt. När dessutom Caravan öppnades för husbilar i kombination med den välbesökta gästhamnen, gav det bränsle för olika aktiviteter och det syntes även i antalet butikskunder.

Vissa kunder vill inte höra ett svenskt ord

–De finska turisterna är i stor majoritet här. Uppskattningsvis uppgår de till kring 90 procent av alla våra kunder. Kundkretsen har mångdubblats sedan vi inleddes verksamheten 1995. Folk kräver mer och servicen skall fungera perfekt, annars får vi klagomål.

–Det duger inte längre med att utbudet består av korb och öl. Nu skall det var ett brett sortiment av varor både lokalproducerat och exotiska varor. Tillgången på fisk har vi inga problem med och fisken är garanterat färsk. Transporten från fabriken är knappt hundra meter.

–Förr stod jag ensam i butiken på söndagar och under veckorna hann jag med att sköta beställningar. Nu är vi tre i butiken och vi har alla fullt upp. Vår kundkrets omfattar en radie mellan 100 och 150 kilometer.

–Vi förväntar oss att personalen skall kunna betjäna på

svenska. I kassan upprepar vi slutsumman först på svenska och sedan på finska. Då kan kunder avbryta bryskt och fräsa till om att de vill enbart ha uppgifterna på finska. Jag har fått ta emot klagomål om att personalen inte är tillräckligt kunniga i finska. Språket skall vara perfekt kräver de och någon svenska vill de inte veta av. Det här gäller givetvis inte alla, många ställer sig välvilligt till det svenska.

Marknadsföring på tre språk

–Vi marknadsför oss en hel del via Visit Turku. Givetvis har vi en egen marknadsföring på vår hemsida och genom att delta i mässor runt om i landet. Vi annonserar i Nyland och i Tammerfors med omnejd.

–Övernattningarna i hamnen rör sig kring 3000 på årsbasis och hotellet har en beläggning kring 40 procent under ett kalenderår med tillhörande säsongtoppar. Därtill kommer övernattningar i husvagnar som Caravanfolket står för.

–Vi har haft en hel del tyska båtturister och en del kommer från Sverige. Vår marknadsföring sker på svenska, finska och engelska.

–Med kommunen har vi ett bra samarbete. Cykelleden längs kusten är populär och genom att vi kan erbjuda olika tjänster åt turisterna kompletterar kommunen och

vi varandra.

När detta skrivs är vi mitt inne i coronakrisen som drabbar företag i turistbranschen extra hårt. Rörligheten inom landet är begränsat och stopp är det även för inresor till Finland. De nationella intressena har överskuggat de internationella förpliktelserna och frågan är hur det kommer att gestalta sig för hur finner förhåller sig till vår svenska skärgård i Finland.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt:

Född: 1972

Bor: Kasnäs

Familj: make Pontus två döttrar

Favoritträtt: mat på viltkött

Favoritdryck: champagne

Favoritläsning: deckare

Turismnäringens utveckling i skärgårdsområdet Stockholm - Åland - Åboland från slutet av 1800-talet till 2000-talet

När nationalromantiken, som en reaktion på industrialiseringen, under slutet av 1800-talet spred sig till Sverige och Finland var det ingen slump att städernas befolkning började drömma om landsbygdens och skärgårdens orörda natur och enkla och flärdfria liv. Miljön i städerna, särskilt i Stockholm, var usel under 1800-talet. Luften i de större städerna var närmast outhärdlig i slutet på 1800-talet och början på 1900-talet.

När ångbåtstrafiken ut till skärgården kom igång i slutet av 1800-talet fick städernas borgare en möjlighet att söka sig ut till skärgården. ”Stadsborna fick sikte på sommarpargas, blå vågen och salta brisen, leende sund och blanka fjärdar” som det sägs i Pargasbygdens historia. Men redan från början märktes den kulturella klyftan mellan skärgårdsbefolkningen och sommargästerna. Stadsborna var gäster med konstiga seder och bruk, eller som Åbo Underrättelser beskrev det ”förutom sommargäster har kommunen hemsökts av kålmask, fjärlslarver och potatissvamp”.

Bland de första som föll för nationalromantiken var konstnärer som samlades i konstnärskolonier, kanske främst i Stockholms skärgård men även på Åland och på andra sidan skiftet. En liten parentes i turismens historia, men har säkert en viss betydelse för det intresse för skärgården den väckte.

Under slutet av 1800-talet byggdes mer än 1000

sommarhus, s.k. ”grosshandlarvillor” i det inre av Stockholms skärgård. En liknande företeelse kan vi se i Åbo efter branden 1827 när villorna på Runsala byggdes i mitten av 1800-talet.

När Svenska turistföreningen bildades 1885 och föregångaren till dagens Friluftsrörelsen 1892 så kom det två viktiga aktörer som utvecklade den svenska turismen överlag och i Stockholms skärgård speciellt. Och samtidigt fördes turismen även ut till de yttre delarna av skärgården.

Forskarkåren upptäcker skärgårdskulturen

Slutet av 1800-talet förde också med sig studenter och forskare som kom ut för att i freudiansk anda kartlägga ”bygdekulturen”, vilket samtidigt mobiliserade den svenskspråkiga befolkningen till det som kallades den svenska samlingsrörelsen. Den svenska samlingsrörelsen var en reaktion mot finskhetsrörelsen och fungerade som en sorts väckelserörelse för det svenska där folkskollärer och studenter upplyste allmogen om vikten av svensk samhörighet inför kommande allmänna val 1907. I förlängningen fick de nygrundade ungdoms- och hembygdsföreningarna en central roll i att förmedla budskapet och att samla det svenska till gemensamt försvar för det svenska språket och kulturen inklusive kopplingen till moderlandet Sverige. En känd finlandssvensk som

kan fungera som exempel på detta var professor **Otto Andersson** som under början av 1900-talet reste runt och tecknade ned den finlandssvenska bygdekulturen. I början var bonden mer än fiskaren i fokus. Först på 1920-talet väcktes intresset för fiskarbefolkningen. En orsak till den här förskjutningen var att fiskarbefolkningen började organisera sig i fiskarföreningar och -förbund.

Under mellankrigsperioden sker en viktig förskjutning av forskarsamhällets skärgårdsbild. Folklivs- och språkforskarnas revir invaderas av geologer, biologer och geografer som inmutar skärgården som en stor fältstation, vilket ledde till Nordenskiöld-Samfundets publikationer, som än idag utgör viktiga dokument över skärgården sett ur naturvetenskapernas perspektiv. Under samma period gjordes även uppteckningar av den rika sångtradition som florerade i skärgården. Särskilt Vänö och Nötö blev fokus för detta forskarintresse.

Under efterkrigstiden ökade intresset för språket och kulturen i skärgården. Svenska litteratursällskapet satsade stort med att studera dialekter i skärgården och att bedriva ortnamnsforskning. Genom **Kurt Zilliacus** banbrytande arbete genomfördes systematiska inventeringar när han reste runt med sin båt Rödan och gjorde intervjuer innan namnen på kobbar och skär fick sin förklaring. Om detta kan man bland annat läsa i RoHit 2004 - 2007. Arkeologer intresserade sig för forntida farleder och handelsplatser (se bland annat RoHit 2019) och därtill har marinbiologer gjort omfattande studier om havsmiljön i skärgården med Husö på Åland och Tvärminne i Hangö som bas. Därtill har biologer och zoologer gjort omfattande studier om växtliv och fågelliv i skärgården vilket även har behandlats i varje nummer av denna tidning.

Sommargästen kliver i land

En stor och viktig faktor för utvecklingen av en turism som även innefattar gemene man var semesterlagstiftningen på 1920 - 30-talet. Många skärgårdsbor flyttade under början av 1900-talet efter arbete till olika städer och brukssamhällen och sökte sig naturligtvis till de gamla hemorterna när de blev lediga. Men så småningom började också de som inte hade band till skärgården att söka sig ett sommarviste där.

Till en början fanns inga egentliga sommarhus eller -stugor, men skärgårdsborna flyttade ut ur sina hem över sommaren och erbjöd gästerna att bo i deras eget hem under semestern. Denna typ av turism pågick ända in till slutet av 1950-talet, även i Rosala och Hitis, vilket också uppmärksammats i tidigare upplagor av RoHit. Men när inkomstnivån började stiga på 1960-talet började också efterfrågan på fritidsobjekt stiga. Och samtidigt sker en förskjutning från "sommargäst" till "skärgårdsturist". Den typiska sommargästen bor ett par månader i sin stuga och för ett stilla liv med utflykter till butik, post och bensinstation. De kommer varje sommar och en del av dem blir en del av sommarskärgårdens samhälle. De har gjort en investering i skärgårdslandskapet, rotat sig och fått allt starkare åsikter om hur sommarskärgården skall och bör se ut.

Hen älskar sin skärgård men blir till sig av harm om fiskarbryggan byggs om eller en fiskodling anläggs i närheten.

Skärgårdsturisten hyr en stuga för en kortare tid, köper en fisketur eller besöker en del av skärgården med sin segel- eller motorbåt. Han tar inte mera ansvar för skärgården än att han kollar att den håller vad turistbroschyren lovat.

Under slutet av 1900- och början av 2000-talet kan vi därtill indela sommargästerna i två grupper, de sommargäster som tillbringa enbart semestern i skärgården och dem man kan kalla deltidsboende som tillbringa en längre tid av året i sin skärgårdsbostad.

Det verkar som den finländska skärgården skulle gå samma öde till mötes som den svenska, att den helt och hållet omvandlas till ett fritidslandskap där skärgårdsbornas enda uppgifter är att sköta servicen. De traditionella skärgårdsnäringsarna är mer eller mindre utslagna, inget tycks kunna stoppa fritids-marknadens expansion. Det mesta av det traditionella skärgårdsfisket, fjäll- och trälfisket, har slagits ut tack vare orsaker som långt kan härledas till en utveckling som tog sin början i industrialiseringen och sedan bara accelererat i och med urbaniseringen. På motsvarande sätt har de små skärgårdsjordbruken förlorat möjligheterna att konkurrera på marknaden utan de storleksfördelar dagens jordbrukspolitik fört med sig.

Men åtminstone i den åländska och åboländska skärgården har man till en viss del lyckats ersätta de traditionella näringarna med olika former av skärgårdsturismen. Men på grund av turismens säsongbundenhet kan den dock inte till fullo ersätta de traditionella näringarna.

Endast den åländska skärgården har, tack vare sitt självstyre och sin hembygds- och jordförvärvs-rättslagstiftning, undgått att bli uppköpt på ett motsvarande sätt som den svenska och den åboländska skärgården. Men samtidigt har hembygds- och jordförvärvs-rättsreglementet medfört att marknadsvärdet på de åländska skärgårdsfastigheterna hålls på en betydligt lägre nivå än i andra skärgårdsområden, vilket ur skärgårdsbefolkningens synvinkel ibland kan ses som en nackdel.

Text: Kjell J Wennström

Litteratur

- o Jerling, Lenn & Nordin, Urban: Bland skötar, kobbar och kor. Stockholms skärgård □ uppkomst och utveckling.
- o Eklund, Erland: Sommargästernas skärgård hundra år. o Nordenskiöld-Samfundets tidskrift 49.
- o Kevin, Torbjörn: Min oregerliga vilja.
- o Sundberg, Jan: Svenskhetens dilemma i Finland. Finlandssvenskarnas samling och splittring under 1900-talet, Helsingfors 1985

"Appelbärgarna" Rosalas första sommargäster. Del II Barnen och barnbarnen

I den femte årgången av RoHit från år 2007 finns en artikel om hur bokförlaget Söderströms blivande VD Göran Appelberg och hans nygifta hustru Anita blev Rosalas första sommargäster, när de år 1951 köpte Djupplåten som ligger lite nordväst om byn.

Det var något av en slump att Appelberg kom att besöka Rosala nämnda år. I korthet gick det till på följande sätt. Görans fars kusin, **Bertel Appelberg** anställde Rosalaflickan **Gladys Holmström** som hembiträde 1941 där hon verkade till 1948 (se RoHit 2013). Görans far **Tor-Leif** och **Bertel** var hängivna fiskare och Gladys tipsade dem om de fiskerika vattnen i Rosala, där endast byborna fångade fisk. Herrarna blev nyfikna och beslöt att ta reda på huruvida Gladys fiskehistorier stämde och reste till Rosala där de fick kvarter hos **Arthur Sjöberg** i Kas.

Djupplåten fick sommargäster

De årliga fiske- och semesterfärderna till Rosala blev

ett måste för kusinerna. Sommaren 1951 lovade Göran komma med bil till Dalsbruk och köra hem sina föräldrar efter deras semester i Rosala. Man hade även kommit överens om att han och Anita före återfärden skulle besöka Rosala för ett par dagar och bekanta sig med föräldrarnas semesterort i de yttersta skären. Under den korta vistelsen där råkade Göran och Anita besöka Djupplåten tillsammans med Vedaholmarn **Linus Lindström** som ägde den lilla holmen. Det nygifta paret blev så förtjusta i holmen att de innan de lämnade den hade beslutat att köpa den till det pris Linus begärde.

Sommarstugan blev färdig följande år och med sig i bagaget hade de sin förstfödde son **Björn**. Samma år köpte Tor-Leif udden mitt emot. Året därpå kunde farmor och farfar Appelberg flytta in i sitt nya sommarställe och där sköta sonsonen och den två år yngre sondottern **Lou**, medan pappa Göran och mamma Anita var på dans i byn.

Björn och Lou har från födseln tillbringat alla sina somrar fram till våra dagar i Rosala. Båda kommer fortfarande ihåg bilresorna då de var små till Dalsbruk.

De var långa och hemska, berättar Lou. Om allt gick väl, tog färden från Helsingfors lite på fyra timmar, vilket dock var ovanligt. Nästan varje resa varade minst fem om inte sex timmar. En av orsakerna var att lilla Lou nästan alltid började må illa under resan och pappa Göran var tvungen att stanna för att dottern behövde kråkas. De ofta förekommande punkteringarna på Kimitoön, drog även ut på tiden. Det var hästskospikarna, som det fanns gott om på öns landsvägar på 1950-talet, som fastnade i bildäcken och förlängde resetiden då man måste byta däck.

Efter skolväxlingen flyttade mamma Anita, som var gymnastiklärare, varje år i början av juni med barnen ut till Rosala för hela sommaren. I Dalsbruk väntade Kas Helge på familjen med sin båt som lastades full med alla de saker som behövdes under den tre månader långa semestern.

Familjen lärde sig fort känna byn och dess invånare och började umgås med flera av dem. Först i mitten på 1950-talet fick Rosala nya sommargäster, då Göran och Anitas familjebekanta, **Claes Henrik** och **Christina Hackman** samt **Tor** och **Gunilla Krause**, efter att ha besökt deras sommarställe, beslöt att skaffa sig egna holmar i Rosala nära Appelbergarna. Hackmans holme ligger mittemot Djupplåten så Björn och Lou hade en kort väg att ro för att träffa lekkamraterna **Thomas**, **Nina** och **Marika Hackman** på grannön.

Björn Appelberg

Sommargästerna fick vänner i byn

Björn och Lou lärde sig i tidig ålder att använda familjens snurra. Det blev därför deras uppgift att hämta mjölken från Tommosa, där gårdens värdinna **Gea Sundqvist** försåg sommargäster och bybor med mjölk och ägg. ”Tommosa pojkar” **Åke**, **Kurt** och **Tage** blev syskonen bekanta med redan i unga år. Kurt hade de lärt känna i simskolan där **Ulla Fagerström** (Mickelsson) från Sommarön verkade som lärare. ”Vi tyckte nog att hon var ganska sträng” säger de och Kurt Sundqvist instämmer, då jag ringer upp honom för att be honom om en tjänst. ”Men hon var en bra lärare och vi lärde oss alla simma” fortsätter Björn och Lou och räknar upp en massa andra bybor som gick i simskolan samtidigt som de i början av 1960-talet. ”Det var där vi lärde oss känna byns barn och med många är vi fortfarande kompisar.”

Till en början hade man inte en egen brunn. Allt dricksvatten hämtade man från Kas, dit man åkte flera gånger i veckan och fyllde kannor och ämbar med brunsvatten. En borrhunn fick man först i slutet av 1960-talet. Lou minns även med en liten grimas, att familjen under somrarna levde nästan enbart på fisk. Det blev ibland lite för mycket av det goda, tillägger hon småleende.

Sommaren 1969, då föräldrarna rest hem till Helsingfors, ordnade Björn en fest för sina kamrater på Djupplåten. Flera av kompisarna hörde, som Björn själv då, till den radikala skolungdomsrörelsen Elev-69. Med på partyt var närmare tjugo ungdomar, bl.a. **Björn Krause**, **Anna Simberg**, **Tony Imoni**, **Björn** (Nalle) **Wahlroos** och **Tom Berglund**. De två sistnämnda skaffade sig många år senare egna sommarställen i Rosala. Gänget besökte även under kvällens gång dansen på Vikingaborg, där ”Nalle Wahlroos axellånga hår väckte en viss uppmärksamhet”. Helsingforsgänget njöt i fulla drag av tillställningen och dansade med såväl ortsbor som ”bultar” (red. anm. benämning för Bruksare det vill säga Dalsbruk) och Hangöbor. Björn säger sig också minnas, att någon av den lokala ungdomen följde efter dansen med till Djupplåten på sillsexa.

Många av dem som var med på kalaset, besökte under de kommande åren ofta Björn i Rosala och ”sommaren 2019, firade vi ”50-årsminnet” av den oförglömliga festen. Med var sju personer av det ursprungliga sällskapet, ”och jo, vi hade nog fart på!” konstaterar specialläkaren i psykiatri, docent Björn Appelberg med ett leende.

Björns lillasyster Lou var bara fjorton år då den minnesrika hippan gick av stapeln. Hon hade då redan skaffat sig en massa vänner i byn. Samlingsplatsen var Lokalberget, där den gamla dansplatsen fanns före Vikingaborg. **Bjarne Eriksson** kommer mycket väl ihåg den. ”Där träffades vi ofta under sommarkvällarna. Jag körde dit från Nötholmen med min moped, andra kom cyklande eller gående. Lou och Nina Hackman med båt”. Både Lou och Bjarne räknar upp namn på vänner som var med bl.a. **Birgitta Snickars**, syskonen **Gylphe**, **Laines**

Göran och Lou Appelberg

Kalle och **Effe Eriksson** från Båtviken samt **Henry Holmgård** som brukade promenera förbi varje kväll. ”Det var tider det”, säger Lou och tillägger att man på dagarna samlades vid flaggstången utanför **Ingegerds** butik i Kas och fortsätter sedan sin berättelse om sina ungdomsår i Rosala.

Dansfärder med båt och sång

”Visste du att Nina Hackman i byn kallades för piraten och att en del föräldrar varnade sina ungdomar med orden ”far inga ut med Appelbergs snurra”. Varför vet jag inte, kanske hade vi hos vissa moralanter lite dåligt rykte. Vi var ju från Helsingfors”, spekulerar Lou och ser fundersam ut.

När hon berättar om dansresorna, börjar hennes ögon glittra. ”Dem kommer jag att minnas så länge jag lever”, säger Lou. Då det var dans i Högsåra eller Hitis, for vi ofta dit med Backa Pelles (**Per-Olof Fagerholm**) julla. Den hade en stor fisksump i vilken ölen hölls kalla. På vägen dit och tillbaka sjöng vi för fulla muggar. Det var sånger från den tidens Svensktoppen, Hepstars kändaste låtar men även We shall overcome och Where have all the flowers gone som ljöd över hav och fjärd då vi färdades till och från dansställena. Med på färderna var ofta samma gäng. Lou räknar upp flera av sina dåtida vänner bl.a. **Soli**, **Bo** och **Gitta** från **Röholms**, flickorna från Kaptens och Nina Hackman. Även Bjarne minns att han någon gång var med, ”men mest åkte jag till danserna med egen båt”, säger han.

Lou Appelberg utbildade sig efter att ha tagit studentexamen till operationsskötare men före det hann

hon med olika sommarjobb. Ett kommer hon mycket väl ihåg: somrarna då hon turade **Elin Lindberg** i Halsviken med att sköta telefonväxeln i Rosala. Man ringde upp växeln och bad personen som skötte den förena samtalet till den man ville prata med. Alla samtal inom byn kunde man förena direkt, men om någon ville ringa till fastlandet t.ex. Helsingfors eller Åbo, måste jag beställa samtalet, berättar Lou. Ibland gick det snabbt, emellanåt tog det en stund innan samtalet kunde förenas till det önskade numret. Det verkade även som om telefonväxeln var byns centrum för information. Abonnenterna kunde nämligen ringa och fråga om jag visste om någon var på väg till Hangö med båt eller om den och den personen var hemma osv, men hur kunde jag veta det, småler Lou klurigt.

Både Björns och Lous nu fullvuxna barn har, som sina föräldrar, tillbringat sina barndomssomrar på Djupplåten och de besöker fortfarande, liksom sina föräldrar, varje sommar Rosala. Lous dotter **Fanny** har följt i sin mors fotspår och arbetat i byn om somrarna. Hon hjälpte till i Rosala handelsbod innan den stängdes 2013, då ägaren **Maria Pick** flyttade verksamheten till Dalsbruk. Hon har även sommarjobbat på restaurangen på Öro, där hon trivts bra. Också Fannys kusin, Björns yngre son **Patrick**, har förenat nytta med nöje och ”shout” dvs. arbetat några somrar hos Bjarne Eriksson på bensinmacken i Rosala gästhamn.

Fyra generationer ”Appelbärgare” har snart i 70-års stortrivts på sina sommarböjor i Rosala som blivit deras andra hem. Man kan inte annat än konstatera att Göran och Anita Appelbergs investering, som de gjorde 1951 då de i stundens ingivelse beslöt att köpa Djupplåten, har varit en glädje för dem och deras ättlingar.

Text: Stig-Björn Nyberg

Foto: Ur Lou Appelbergs fotoarkiv

Stenbacken, cirka 1914

Butiken på Stenbacken i Hitis

Hitis har det som mest funnits fyra butiker samtidigt. Butikerna låg tätt och på sikt fanns det inte rum för alla. En av dem var Adolfssons butik som låg bredvid den gamla branddepån, Stenbacken. Både barn och barnbarn har under årens lopp hjälpt till i butiken, även om barnbarnen mest ryckte ut när det blev strömlöst och glassen höll på att smälta.

Berit Wiberg (född Adolfsson, 1937) är nummer två i syskonskaran som vuxit upp med Adolfssons butik, som fick en kort presentation i RoHit 2018 genom berättelsen om och med hennes bror Fjalar. Avsikten denna gång blir att göra en dubbelintervju, med temat Hitis/Rosala. Härintill kan du läsa artikeln om hennes man **Kurt Wiberg**.

Historien om Stenbackens butik börjar med **Agda Mattson** från Kasnäs kommer till Hitis och gifter sig först med skraddaren **Wolter Danielsson**, från Westerbygge. Han dog tidigt och Agda gifte om sig med den yngre brodern **Akates Danielsson**. De fick tre barn: **Märta** och tvillingarna **Emil** och **Margit**. Agda och Akates fick köpa en del av samfälligheten, den steniga del som ligger vid gamla brandstationen – Stenbacken. Huset stod klart 1912 och eftersom paret inte hade så många andra skärgårdsrelaterade yrkeskunskaper blev lanthandel en bra lösning. Butiken kallades då Kammarhandel, eftersom

försäljningen skedde från kammaren. Namnet ändrades inte fast även salen togs i bruk till försäljningen.

Från Västerlassa kom **John Adolfsson**, den yngste av fyra barn, född 1906. Han gifte sig med Märta Danielsson 1931. Under den tiden hade Agda gått bort och Akates flyttat ihop med **Beata**, en diakonissa från Österbotten. När sedan Akates gick bort hade den snälla Beata svårt att ta betalt för varorna och butiken gick i konkurs. Märta och John tog tag i butiken och startade upp den igen, några år efter att de hade gift sig.

–Jag växte upp med butiken och fick hjälpa till redan som liten, berättar Berit. Postföraren kom med varor till byviken och dit tog jag mig med skottkärra. Skrymmande varor forslade vi med pappas båt från Dalsbruk och då följde jag ofta med.

Dalsbruk var den närmsta orten för att proviantera. Utan förbindelsebåtar fanns ingen möjlighet att få varor levererade till ön och i Dalsbruk kunde Adolfssons skaffa både varor, virke och öl.

–Ett par gånger under sommarhalvåret åkte vi med båten Ola till Åbo, fortsätter Berit. Färden tog säkert 7 timmar och jag fick styra ibland. Vi åkte genom Pargas och det var spännande, tyckte jag. I Åbo förtöjde vi vid "Låga Stället" vid Aurabron. Vi kokade mat och sov ombord. Det var alltid lika roligt att komma till Åbo, där vi kunde handla och jag fick åka rulltrappa på Åbo

Berit framför Stenbacken, cirka 1942

Vadd.

Åbo Vadd (som egentligen hette Åbo Garn och Vaddaffär) var först i Finland med rulltrappa och ägarinnan, som för övrigt var mormor till **Mark Levengood** och finns omnämnd i många av hans böcker, hade bestämt att de som ville åka i rulltrappan var tvungna att handla i butiken först – förutom barn, som fick åka fritt. Affären låg på Auragatan och i sortimentet fanns främst sängkläder, madrasser och dynor.

–Behovet av varor på Hitis var stort så även tyngre saker lastades i båten. Vi hade en vinsch ombord som var fäst vid masten. Med hjälp av den kunde vi lasta och lossa oljefat. Hemfärden gick ofta i skymningen och slutrakan i mörker. Farleden var upplyst och då gällde det att följa linjefyrarna.

–Det blev många turer med båten. Bageri fanns inte heller på öarna, bröd hämtades då och då med båt från Hangö.

–Turister som besökte butiken fick betjäning på svenska, först och främst, men min mamma åkte till Tammerfors i slutet av 1920-talet för att arbeta i butik och för att lära sig finska. Så vi kunde betjäna även de finsktalande, om än lite knaggligt.

När John och Märta började bli gamla fanns ingen som ville ta över. Butiken verkade till 1974 och sedan dess har den varit stängd.

Huset är idag vackert och genomtänkt renoverat och fungerar som bostad åt Märtas barnbarn. Butiken hade

ingång från vägen, fortfarande går det att se ett litet stenfundament där dörren till butiken en gång låg.

Skolfärder till Hangö

Berit gick fyra första åren i skolan på Hitis, men som 11-åring fick hon åka till Hangö för att fortsätta skolgången.

–Sjöfärder är något jag var uppvuxen med men färderna till skolan i Hangö hör ändå till de besvärligare. Första året i samskolan bodde jag på elevhemmet och efter det var jag inackorderad. Hangö västra fjärd är nog så vacker men under senhösten kunde den vara allt annat än tilltalande. Vi åkte med olika fiskebåtar och det kunde stänka riktigt ordentligt när vi guppade fram över fjärden. På vintrarna hände det att vi åkte häst och släde över isen eller fick åka med försvarets motorsläde (liknar en helikopter på medar och med propeller bak) som skulle till Örö. Det gällde att hänga på när någon skulle åt samma håll som vi skolorngdomar. Det hände även att vi åkte skidor över fjärden och då tog vi i land vid Hangö by.

–Efter skollåren i Hangö fortsatte jag med att utbilda mig till hushållslärare i Högvalla husmodersskola som ligger nära Borgå. Jag avbröt studierna när jag träffade Kurt och flyttade med honom till Uddevalla 1957 och senare till Stockholm.

Text: Helen Wiberg och Jan Sundberg

Foto: Ur Helen Wibergs fotoarkiv

Personporträtt:

Född: på Stenbacken 1937

Bor: Stockholm

Familj: 2 barn, 5 barnbarn och 5 barnbarnsbarn

Favoritträtt: tacos

Favoritdryck: vatten

Favoritläsning: allt utom deckare

Karakterisera dig själv: noggrann och omtänksam

De övriga butikerna var; Österbergs Lanthandel, Gösta Anderssons kammarhandel och (Wester)Bergs Lanthandel. (från Hitisboken)

Motorer intresserade mer än fisket

Fisket var den viktiga livlinan i skärgården förut. Det var givet att sönerna men även döttrarna till en fiskare skulle ha intresse för denna basnäring som gav utkomst på hemorten. När båtarna började drivas med motorer väcktes nyfikenheten om teknik. För en del blev det en livsgärning, och fisket fick vara.

Vid Norrfjärden i Hitis vistas **Kurt** och **Berit Wiberg** i sitt fritidshus med barn och barnbarn. Kurt är ursprungligen hemma från Spaks i Rosala där hans far var fiskuppköpare. Berit som är ursprungligen hemma i Hitis får presentera sig i en separat artikel. Kurt är född 1929 och har en hel del att berätta om fiske och motorer, Berit i sin tur om **Adolfssons** butik i Hitis.

-Min pappa som var fiskarbonden på Spaks gård i Rosala sysslade med fiskhandel. I byn fanns elva fiskarbönder som hade egna fiskevatten. Övriga i byn fick fiska strömming med skötar och flundra med nät.

-Fisken skulle levereras och säljas där det fanns

efterfrågan. Min far som var något av en affärsman byggde om en jakt till en sump med vilken man kunde transportera levande fisk. Med den seglade han till Helsingfors tillsammans med två medhjälpare. Sumpen var inte snabb och det tog väl kring ett dygn att komma fram till Kolerabassängen i Helsingfors med fisken. Allt detta var före min tid.

I sytningstugan bodde farmor och farfar och när barn nummer sex kom, då flyttades Kurt ut till dem och det var där han mest höll till efter det.

- Det var lugnt och skönt hos farmor, minns han, och farfar blev min bästa vän.

De åtta syskonen fick hjälpa till efter bästa förmåga. Alla var med och fiskade, att agna betet hamnade främst på döttrarna. Spaks hade också drängar som fick vara med när fisken skulle köras till Helsingfors.

- I början var det främst folk i byn som levererade fisk till pappas sump. Redan som liten bad jag om att få följa med på resorna till Helsingfors, då hade seglen förbytts till en motor. Vid 10-års åldern började jag köra pappas julla (snipa) och forslade fisk från folks bryggor och båtar här i närheten till vår sump. Som 14-15 åring fick jag åka till Holma efter fisk.

Kurts äldre bror **Åke Wiberg** berättade för några år sedan vid en intervju för mig att Kurt var så liten att huvudet inte stack upp över relingen när han var med på fiskuppköp. Fiskargubbarna i båtarna bredvid såg inte vem som vägde fisken med besman. Kurt fick lov att hoppa för att göra sig synlig över kanten.

Båten Ola

Motorerna krånglade och kriget ställde till det

I byn fanns det lokala geniet på motorer **Birger Boström** som kunde lösa svåra tekniska problem vare sig det handlade om båtmotorer, urverk eller att mura och bygga. Kurt såg på och lärde sig.

-Jag lärde mig snabbt att skruva på motorer. Jag var inte särskilt intresserad av fiske, mera av motorer. Det blev inte så många resor som jag följde med till Helsingfors. Motorerna i sumparna Lisa och Saga krånglade ibland och då fick jag fundera hur jag kunde lösa problemet. Min far fortsatte med fiskefrakter till början av 1950-talet, men då hade jag redan flyttat hemifrån.

-Under kriget när Hangö var belägrat hade vi 30 soldater inneboende hos oss i Spaks under en period. Soldaterna sov på golvet, skolbastun fungerade som kök för dem och där intog de sina måltider. Efter slaget om Bengtskär i juli 1941 forslade militären flera av de stupade ryska soldaterna till Rosala och deponerade dem tillfälligt i vår strandbod.

Strax efter krigsslutet började det komma finska sommargäster till Rosala. Det var besöken i Kolerabassängen vid salutorget i Helsingfors som väckte nyfikenheten och de bad om att få åka med till ön.

- Det började under åren 1945-46. Det fanns ju inte något boende för turister så de blev utplacerade runt om i byn. En del bodde hos oss och en del hos Kas eller hos Vedaholms **Ester**. De åt hos oss i Spaks och vi gjorde vårt bästa för att kommunicera.

Flytt till Helsingfors och Sverige

-På hösten 1946, när jag var 17 år, flyttade jag till Helsingfors där jag fick jobb på Sandvikens skeppsdocka. Varvet levererade fartyg som ingick i krigsskadeståndet till Sovjet. Verkstadsjobbet pågick i två år varefter jag fick hyra som motorelev ombord på isbrytaren Sisu och därefter på fartyget Silja, som var det första motorfartyget i Finland, och sedan på Ariadne. Med den erfarenheten kom jag in på tekniska skolan i Helsingfors och blev färdig maskinmästare 1953.

-Samma år fick jag jobb på Uddevallavarvet i Sverige, där jag blev kvar i många år. Jag skulle egentligen bara jobba en månad, men fick stanna kvar. Redaren **Gustav Thordén**, som hade verksamhet i Finland, startade Uddevallavarvet eftersom han hade bråttom

Båten Saga

Kurt Wiberg

att lämna Finland. Sovjet ville konfiskera bland annat hans fartyg som en del av krigsskadeståndet men han ville naturligtvis ha kvar sin handelsflotta. Han flyttade över rederiverksamheten med alla fartyg till Sverige. På Uddevallavarvet jobbade kring 5000 anställda och där provkörde jag nya fartyg.

- Det var en bra arbetsgivare, när det inte fanns beställningar att bygga nya båtar fick personalen jobba med service och underhåll.

-På semestrarna kom jag alltid hem till Rosala. När jag skulle hämta julskinkan, en juldagsmorgon från Adolfssons butik, var det Berit som hjälpte mig. Sedan dansade vi på den årliga Annandagsdansen dagen efter. Då var hon bara 15 år. Vi gifte oss 1957. För att göra resorna kortare till Hitis flyttade vi 1961 från Uddevalla till Stockholm, där vi har bott sedan dess.

Text: Jan Sundberg och Helen Wiberg

Foto: Ur familjen Wibergs fotoarkiv

Personporträtt:

Född: i Spaks 1929

Bor: Stockholm

Familj: 2 barn, 5 barnbarn och 5 barnbarnsbarn

Favoritträtt: fläsksås

Favoritdryck: öl

Favoritläsning: deckare

Karakterisera dig själv: skojfrisk

"BREF OCH BREFKORT" FRÅN HITIS OCH ROSALA

EN GÅRDFARIHANDLARE PÅ BESÖK

"Västra Finland" 12 februari 1914

I nämnda tidning ingick en "liten beskrattningsvärd" artikel om en gårdfarihandlare, "arkangelit", som kom hit ut med häst och bjöd ut sina handelsvaror – men också hästen. Redan i Rosala lyckades han byta ut sin häst mot en annan. Han glädde sig över att affären hade lyckats, han hade förtjänat 150 mark och dessutom hade han en ny häst. "Handelsmannen" återvände till kyrkbyn och här bjöd han igen ut sina varor men också den nyinköpta hästen. Han fick en "bonde" att fastna på kroken så det blev byte igen efter det att "handelsmannen" upprepade gånger hade skrutit med hur ung och kvick och välartad hästen var. I bytet fick gårdfarihandlaren 150 mark och lika nöjd som tidigare begav han sig fortast möjligast bort från Hitis och tog vägen mot Dalsbruk. Vacker förtjänst den dagen också. --- Följande dag igenkände grannen hästen från Rosala och berättade om det för den nya ägaren. Hästen hade en ful ovana att hoppa och så betedde den sig också hos "bonden" i Hitis. Då grannen dessutom förebrådde honom hur han kunde byta bort sin gamla trotjänare i främmande människors händer så fick han stor brådska att få tag i "affärsmannen", som han sedan påträffade i Dalsbruk. Efter några "ordombyten"

fick "Hitisbonden" både sin trotjänare "Brunta" och pengarna tillbaka.

FRÅN VILKA BYAR KOM ELEVERNA TILL DEN HÖGRE FOLKSKOLAN I KYRKBYN?

"Åbo Underrättelser" 11 oktober 1896 "Bref från landsorten" insänt av signaturen "Torrgrén".

I början av 1890-talet hade skolan omkring 25 elever årligen. Ett tiotal av dem måste vara inkvarterade i byn och det upplevdes speciellt av deras föräldrar som rätt besvärligt. Ungefär hälften av eleverna var hemma från kyrkbyn medan de övriga hade ganska lång väg till skolan. Författaren till "brevet" ansåg att föräldrarna i Böle och Rosala byar skulle ha det lättare att låta sina barn besöka skolan än de elever som kommer ända från Norrbyarna. En elev från Böle har klarat av kurserna i Högre folkskolan och en annan är ännu inskriven som elev. Men från Rosala by, med sina många barn, har ingen funnits i folkskolan. "Rosalaborna tycks vilja låta sina barn uppväxa i samma okunnighet som de själva lefvat och ännu lefva uti. En gång skola väl äfven deras ögon öppnas. Skulle skoltvånget finnas, så skulle äfven mångt barn få njuta af kunskapens ljus, hvilket nu förvägras dem af deras egna föräldrar"!

SKOLFRÅGAN I ROSALA HÅLLER PÅ ATT FÅ EN LÖSNING

Signaturen "Strid" beskriver tio år senare i tidningen "Västra Finland", den 16 februari 1906, hur skolfrågan i Rosala framskrider. Man hade diskuterat frågan och fattat beslut om att anskaffa en fast ambulatorisk skola till byn. Både lägenhetsinnehavarna och "den lösa befolkningen" hade kommit överens om att först bygga en fast småskola, vilken man möjligen senare kunde utvidga till folkskola. Signaturen kunde inte med säkerhet uttala sig om hur många barn det fanns i Rosala och Böle men det sammanlagda antalet familjer i de två byarna uppgick till omkring 80. I mitten av februari 1906 började man med att fälla stock och spränga sten till stenfoten. Skolan skulle uppföras på byns allmänna mark med vacker utsikt. Lägenhetsinnehavarna skänkte 21 famnar färdig bilad och på platsen levererad timmer samt all den torpskatt som inflöt från byarnas samfälliga markområden. Den "lösa befolkningen" hade lovat att den skulle bidra med åtskilliga dagsverken. Dessutom arbetade en syförening för samma sak. Signaturen "Strid" tyckte att projektet var rätt stort men konstaterade redan då att "Rosalaborna äro av gammalt kända såsom eniga".

EN BESKRIVNING ÖVER HUR DET VAR ATT BO I HITIS I BÖRJAN AV 1900-TALET?

I Åbo Underrättelser av den 17 augusti 1907 ingick ett "Bref från Hitis", insänt av signaturen "-a", som beskriver sensommarstämningen i kyrkbyn så här. "Frisk och ren är luften öfver Hitis' holmar och skär, och kristallklart är vattnet i fjärdar och vikar, så att den hårda sandbottnen med sin tångvegetation öfveralt kan skönjas, och far man ett stycke ut förbi öar och klippor, har man snart det öppna, vida hafvet framför sig, hafvet som också i lugna kvällar går i dyningar och bildar fräsande bränningar mot kobbar och klippor. Sedan solen sjunkit, börjar fyrarna

lysa, Hangö fyr, som långsamt växlar från ett klart, hvitt strålände sken till ett mera dunkelt, och Bengtskär, Finlands nyaste fyr, som hastigt flamlar upp med olika långa mellantider i ett lysande, rödaktigt ljus. Och sedan det börjat skymma öfver haf och klippor, kan det hända att lysande ljusstrimmor röra sig fram öfver vatten och himmel. Det är de ryska krigsfartygen i Hangö, som i nattens dunkel låta sina strålkastare spela, och de tändas och slockna ånyo så klart, att de komma sensommarnattens blida stjärnor att blekna.

Tyst och stilla förflyta dagarna här ute i skären. Det enda upprörande och oroliga är stormen, som under de senaste veckorna nästan utan något uppehåll farit tjutande fram öfver öar och holmar, som kommit vikens vatten att höja sig i hvita vågor och drifvit det högt öfver strändernas sand och torkad tång, så högt att gräset och de ståtliga flokorna stå långt ute i vattnet. Eljest är lifvet i byn ovanligt stilla, så stilla att man ofta ej vill kunna tro att inom den närmaste kilometern sexton gårdar och en mängd torp äro belägna. Men den svenska allmogebefolkningen har ju i allmänhet ett hyfsat och städadt uppträdande och särskildt tyckes befolkningen i Hitis vara stillsam och taktfull. Aldrig hör man här oljud eller skräll, utan när aftonen kommer, vinden saktat av och fjärdarna ligga lugna, råder djup stillhet öfver Hitis kyrkland. Stundom höres en sång från en hemvändande båt, eljest härskar den stora djupa tystnaden. Och när sedan augustinattens mörker lagt sig öfver land och haf slockna också ljusen i stugor och kojor och endast Bengtskärs flammande eld lyser upp vid horisonten, snabb som en tanke och stor strålände och röd."

Text: Johan-Gustav Knuts

Foto: Ur Rosals Byråds arkiv

BEFOLKNINGSANTALET I BYARNA PÅ HITIS- OCH ROSALALANDEN

År	1761	1796	1831	1866	1901
HITIS	154	171	165	200	290
STUBBNÄS	18	13	24	30	21
BÖLE	58	68	96	115	124
ROSALA	106	136	180	182	297

I uppgifterna om befolkningen i Stubbnäs 1796 finns endast de, som bodde i prästboställets torp, medräknade. Källa: "Liv och död i en skärgårdssocken", pro gradu-avhandling i nordisk historia av Nina Knuts, Åbo Akademi 2000.

Trevlig träffpunkt i matens tecken

Festivalen Smaka på skärgården som ordnades i Hitis sommaren 2019 väckte intresse. Nu planeras en uppföljare för sommaren 2020. Syftet med det nya evenemanget var att lyfta fram lokala matföretagare. Men dagen blev också en träffpunkt för gamla vänner och bekanta.

– Varje sommar har jag åkt runt och ätit och druckit på olika ställen. Det finns så många bra lokala restauranger i den här trakten, säger **Christer Wiberg**.

Utifrån dessa erfarenheter så föddes en idé. Istället för att alla ska åka runt till en massa olika ställen, kunde man

Anna Fihlman och Christer Wiberg.

kanske samla alla fina matproducenter till en festival. Platsen kunde till exempel vara Hitis där Christer Wiberg tillbringat sina somrar sedan barnsben hos sin mormor och morfar.

Trots att Christer är bosatt i Sverige är han ändå aktiv inom hembygdsföreningen i Hitis. Förslaget som han presenterade för föreningen föll genast i god jord och nu startade ett intensivt planeringsarbete.

I juli 2019 var det dags för den första matfestivalen som ordnades vid Hitis föreningshus Furutorp i samarbete med lokala mat- och dryckproducenter.

– Det stora jobbet har varit att jaga matproducenter. Många har varit positivt inställda, men sedan har många kanske ändå inte haft resurser att delta. Sommaren är ju den mest aktiva tiden för alla företagare som arbetar inom branschen, säger Wiberg.

Bekanta fick träffas

Under våren 2019 var det ännu relativt få anmälda och de väckte en viss oro bland arrangörerna, berättar styrelsens ordförande **Anna Fihlman**. Men den 24 juli var det ändå ett imponerande stort antal mataktörer som ställde upp sina stånd på gården och förberedde sig för en lång dag i den lokala matkulturens tecken.

Vädret var både soligt och varmt och relativt snabbt fylldes gårdsplanen av ivriga besökare, som förutom

Mats Engblom njuter av hamburgarna.

mat, fick stifta bekantskap med vänner och bekanta som strömmat till från olika håll.

– Vi uppskattar att det var närmare 500 besökare. Majoriteten kom från Hitis och Rosala samt öarna runt omkring, men det var även en hel del besökare från till exempel Dalsbruk och Kimito, säger Christer Wiberg.

Fler besökare än väntat

En av besökarna som lockats att komma till matevenemanget från ön Djupö var **Mats Engblom**. Han lät sig väl smaka av hamburgarna.

– Det här är ett jättebra initiativ och något som verkligen saknats i den här regionen. Det är fint med till exempel sångkvällar som samlar människor, men det här evenemanget gagnar företagarna.

Christer Wiberg av samma åsikt

– Många tyckte att det här var ett trevligt nytt inslag och besökarna uppskattade möjligheten att få smaka på olika produkter. Musiken som spelade varannan timme var också uppskattad. Vi har även hört att det fanns önskemål om större portioner och bättre information om de olika programpunkterna. Tyvärr blev det ont om mat på kvällen. Det berodde på att det kom betydligt fler besökare än vad vi hade förväntat oss.

Vaktelägg och hamburgare

Bland företagarna som kommit till Hitis för att visa upp sina produkter fanns till exempel **Janne Rautio** som sålde

små matportioner med vildfisk. Samtidigt passade han på att berätta hur man kan använda skräpfisk så den kommer till nytta.

Andra som deltog i festivalen var öns egna matföretagare som till exempel Café Kardemumma, Rousal Bryggghus och Rosala Bagaren. Pargasföretaget Jordkällaren, med delvis lokal anknytning, erbjöd veganska hamburgare och smakrika importerade ostar från Schweiz. Vaktelägg fanns också till salu och från Ängesö dök Dessis Skärgårdskök upp med olika hemlagade produkter. Hennes fiskbiffar hade en strykande åtgång och sålde slut på en timme.

Äkta skärgårdsmat

Arrangörerna själva är välbekanta med det som kan definieras som ”äkta skärgårdsmat”. Christer Wiberg bor i Stockholm under vinterhalvåret, och där äter han fisk ungefär en gång i veckan.

– När jag är i Hitis äter jag fisk flera gånger i veckan. Miljön har överlag stor betydelse och den spelar in när man bedömer hur gott någonting smakar. Mat handlar mycket om känslor.

Anna Fihlman som är fast bosatt i Hitis äter ”skärgårdsmat” under hela året och i den kategorin inkluderar hon förstås fisk i olika former, men också sjöfågel.

– När jag åker bort från skärgården så söker jag istället gärna upp restauranger där jag kan äta pizza och hamburgare, skrattar hon.

– Grundtanken med evenemanget var att locka besökare till Hitis och visa hur många olika möjligheter det finns att få något gott att äta och dricka i skärgården, och där har vi lyckats bra. Nu var det här första gången och vi lärde oss jättemycket, så nu tittar vi på hur vi kan förbättra hela evenemanget för att locka fler gäster och medarrangörer till nästa år. Vi har många idéer, säger Christer Wiberg

Text: Camilla Lindberg
Foto: Magnus Lindberg

Med snö kom Coronaflyktingarna till Bolax

När vinterns första snö vräkte ner över Bolax i mars flydde vår familj Corona dit ut, med mat för flera veckor, utan att ha en aning om hur lång vistelsen skulle bli. Skulle den räcka en månad, två eller tre? Hur skulle världen se ut efter det? Frågorna var fler än svaren, ovissheten obehaglig. Då mörkret föll första kvällen kunde vi se ljus som tändes här och där. Det brukar man inte se i skärgården i mars. Vi var inte de enda som trotsade regeringens rekommendationer.

Innan flytten övervägde vi noga hur vi skulle göra, med två personer i riskgruppen inom familjen. Om vi stannade i stan skulle vi alla utsättas för närbkontakt med främmande människor flera gånger om dagen, i hissen, affären eller på gatan. En dag kom en äldre dam in i vår kvartersbutik samtidigt med mig. Hon fick en vansinnig hostattack som exploderade ut över grönsakshyllan. Jag kunde nästan se hur de små röda coronavirusen slungades ut och kletade sig fast på potatis, lök och paprikor och skulle ha rusat ut om inte damen ifråga stått rakt framför butikens enda dörr.

Vad skulle vara moraliskt rätt för oss att göra? Stanna kvar eller fly fältet? Vi hade svårt att förstå statsledningens inställning till stugfarare, att vi skulle utgöra en risk för sommarstugekommunens invånare. Om man var frisk och inte träffade någon, hur kunde det då vara förkastligt? Varför skulle sommarstugekommunerna plötsligt inte vara intresserade av sommargästerna som konsumenter? Många kommuner är ju helt beroende av stugfolket.

Vi fattade beslutet att det skulle vara tryggast för vår familj att isolera oss i skärgården, i synnerhet som vi alla var friska. Ingen av oss hade några som helst symptom på Corona, och om vi blev sjuka skulle vi åka hem till

Helsingfors. Vi var i den lyckliga situationen att ha hela familjen samlad, eftersom döttrarna med familjer samtidigt flyttade ut till Furuskär. Yngsta dottern och hennes man förlorade sina jobb när Corona satte in och ville inte sitta instängda i en liten lägenhet i Helsingfors med sin stora hund. Äldsta dottern med man skulle jobba på distans med sina två livliga småtingar i stugan, och min man och jag skulle slutföra en renovering. Först skulle vi isolera oss i respektive stugor i två veckor. Det lät ju bra, tyckte vi. Vad kunde gå upp mot frisk luft, stugjobb och tidigt trädgårdsarbete?

Utestängda från Nyland

Men då beslutet kom, att landets gränser och gränsen till Nyland skulle stängas, började Corona ta sig in under skinnet på mig. Var det faktiskt möjligt att myndigheterna skulle hindra oss från att åka mellan Bolax och Helsingfors? Eller att vid behov ta oss utomlands? Det kröp i mig av obehag och fick mig osökt att tänka på min pappa som i tiderna sa att man alltid skulle ha båten tankad och redo för en hastig flykt västerut. När **Lech Walesa** ställde sig på barrikaderna i Polen började min pappa hamstra konserver. Hans gamla träbåt Marina var fulltankad, men så väldigt snabbt skulle han inte ha kommit iväg. Båten gjorde bara åtta knop och rullade alldeles våldsamt i sjö, han skulle ha fått en hjärtattack innan han var framme i Sverige. Men han var förberedd. Tänk om vår östra granne plötsligt skulle få för sig att utvidga sina revir när hela vårt samhälle är lamslaget av en osynlig fiende som på bilderna ser ut som en sjömina? Alla slags tankar slogs om utrymme i mitt huvud och förtog min nattsömn för en tid.

För vår familj blev muren mot Nyland extra tydlig, eftersom våra bilar står på den nyländska sidan och sjöbevakarnas stora fartyg Turva låg på Hangö västra mellan Furuskär och bilplatsen på Piparudden. Där låg hon och brummade med sina dieslar dygnet runt. De få gånger det var vindstilla kunde man tro att någon hade startat en fabrik bakom knuten. Ibland ynglade Turva av sig och skickade ut mindre båtar som slickade de nyländska stränderna och tog fast sommargäster som försökte hålla sig friska ute på sina stugor. Det kändes väldigt överdimensionerat, men å andra sidan fick gränsbevakningen ett bra tillfälle att träna inför liknande situationer i framtiden. Det här var ju ingen övning, utan dödligt allvar.

Det blev det för oss också. Eftersom vi var rädda för att inte kunna åka tillbaka till Bolax om vi tog oss över den osynliga länsgränsen, stötte vi på ett stort problem då min matleverans med påskamat för tre hushåll skulle avhämtas i Bromarv. I vanliga fall hade vi tagit båten till fastlandet, hoppat i bilen på nyländska sidan och plockat upp maten, som väntade färdigt packad i lådor utanför butiken.

Då vi inte ville råka ut för böter eller att hamna i bur, smugglade goda vänner vår memma med mera kamouflerad till andra varor i en bil som körde varorna hela vägen till Dalsbruk. Det blev den dyraste memman undertecknad någonsin har köpt. Men god var den.

Många flyktingar på Bolax

Efter några veckor lade sig min puls och exilen blev det nya normala. I den iskalla nordvästan, som blåste på dygnet runt, började Corona kännas mycket fjärran. Den fyllde alla nyhetssändningar, men fanns inte ute bland tallar och fjolårslöv. Vi umgicks endast med den egna familjen och vinkade åt grannar som promenerade förbi.

På Bolax finns cirka fyrtio stugor, men endast en som officiellt är bebodd året om. I mars-april fanns det Coronaflyktingar i åtminstone sex stugor på själva huvudön, och många fler på öarna runt omkring.

Helmi Partanen, 30, och **Alpo Panula**, 26, kom ut till Bolax Östergård andra veckan i mars.

De hade inga andra alternativ eftersom båda skulle distansjobba hemifrån och det i deras lilla lägenhet i stan inte finns plats för två personer på videomöten samtidigt. Utrymme finns det däremot gott om på Östergård. För att försäkra sig om ett fungerande nätverk skaffade de den bästa 4G-antennen med signalförstärkare de hittade på marknaden. Nu fungerar nätet bättre än i stan.

Helmi planerar marknadsföringskampanjer för Dentsuagency Network och Alpo ansvarar för elsparkcykeln Vois verksamhet i Finland. Hans jobb har alltid skett på distans, så för honom var det ingen omställning alls. För Helmi var situationen ny, men hon ser många fördelar med att jobba hemifrån.

– Mötena blir kortare och mera effektiva och vissa saker blir snabbare gjorda. Jag jobbar åtta timmar om dagen, sedan stänger jag min laptop och går ut. Det är det bästa med att vara på Bolax. Här finns hur mycket att göra som helst.

Båda två upplever att Corona är långt borta. Här tvättar man inte händerna lika intensivt som i stan, eftersom man inte träffar någon. Helmi har en gång under fem veckor åkt med Stella för att handla i Dalsbruk, för övrigt är undertecknad den enda de har träffat på hela tiden.

– Vi har träffat kompisar via video och till och med festat tillsammans, berättar Alpo. Först kändes det konstigt men sedan vande man sig.

Närkontakten med vännerna saknar de allra mest, att kunna gå ut och äta eller ta ett glas vin. Men å andra sidan sparar de pengar.

– Här går det inte pengar på något onödigt alls, säger Alpo, och det är ju bra.

Corona smyger sig mest på via jobbet. Alpo har varit tvungen att permittera och säga upp anställda per telefon, vilket han upplever är ytterst tråkigt. För Helmi är osäkerheten det som känns värst.

– Vi vet inte hur det går med våra jobb, men man vet ju ingenting annat heller. Ingen vet hur länge det här ska pågå. Blir det ett halvt eller ett år? Och hur ser världen ut efter Corona?

Skivstång av en gammal traktoraxel

På frågan om de har hittat på något nytt att sysselsätta sig med på fritiden, svarar båda att de har provat på nya maträtter av råvaror som de inte annars brukar använda, så som kikärter och linser samt soppor av olika rotfrukter. Alpo har börjat koda på nytt medan Helmi försöker träna så gott hon kan. Hon ses ofta springa förbi på Bolax enda väg och nu har hon etablerat ett eget gym bakom huset. Skivstången består av en gammal traktoraxel med två stenfyllda plastdunkar som vikter. Nöden har ingen lag. Hela skapelsen väger minst 40 kg.

Tuula Ingman från Esbo, tog hunden och sitt pick och pack med sig och flyttade ut redan i början av mars. Under den heta sommaren för två år sedan lät hon installera

Helmi Partanen med sin egenhändig hopknåpade skivstång på sitt eget terrassgym.

en luftvärmepump för att hålla huset svalt. Nu är hon innerligt tacksam för apparaten. Utan den skulle hon inte ha kunnat hålla stugan, som är byggd på 1960-talet, varm i den iskalla vinden.

– Det har hittills gått riktigt bra, säger hon, men under påskhelgen satt jag i min stol och storgrät över min situation. Jag har aldrig firat påsken ensam förut, och nu var alla tre barn och barnbarnen på annat håll.

För Tuula är förbindelsebåten ytterst viktig eftersom hon, sedan hon blev änka, inte har någon egen båt. En onsdag i mars var hon på väg till Dalsbruk för att handla, då killarna på Stella sa att de kanske inte kan komma tillbaka på eftermiddagen på grund av den hårda blåsten. Tuula fick vända på klacken och gå hem igen, och blev ursinnig när hon såg Stella anlöpa Bolax i vanlig ordning på eftermiddagen. Hon hade gärna försett sig med lite färskvaror.

Tuula Ingman, nöjd och glad efter en shoppingtur till Dalsbruk.

En annan sak hon inte heller vill vara utan är dagstidningen, som kommer om den kommer, en, eller i bästa fall tre gånger i veckan.

– Det är min sköna stund på dagen, att sitta med mitt kaffe och min tidning. Därför är det så förargligt när söndagens tidning sällan kommer fram.

Exilen ger plats för drömmar och nya idéer

På Furuskär har det gått vilt till med femåriga Cléo och snart treåriga Sandy som ryckts ur sin dagisvardag och hamnat ute på landet. Mamma **Stefanie Brandt-Tallqvist** jobbar på distans som HR-chef för Digitalist och har precis som Alpo på Bolax tvingats säga upp och permittera folk på distans.

Sandy Tallqvist från Furuskär fick första gången hämta mammas post från poststugan på Bolax.

– Det är fruktansvärt att tvingas leverera sådana nyheter per telefon åt sina medarbetare, säger Stefanie. Att inte kunna läsa in deras reaktioner eller krama och trösta. Vi stängde kontoret, så det finns ingen annan möjlighet. Att arbeta på distans kräver dessutom väldigt mycket självdisciplin och arbetstakten är hård. Jag saknar vardagsrutinerna och att gå till kontoret.

Men karantänen har fört mycket positivt med sig också. Det gör gott för den stressiga stadssjälén att varva ner med stugjobb, bastubad och utforskning av närmiljön med dottrarna.

– Flickorna älskar att vara på landet. Vi pysslar och går ut på äventyr. En dag räknade vi hur många djur vi såg. En annan dag fick de hoppa hur mycket de ville i en vattenfylld pott på berget. Det var mycket populärt, säger Stefanie och skrattar, och mycket vatten i stövlarna. Jag kan ta itu med ett stugprojekt och lämna det på hälften om jag vill. Här behöver man inte prestera som i stan. Det har öppnats plats i hjärnan för drömmar, hopp och nya idéer.

Hennes man **Casimir Tallqvist** hann precis skriva på ett nytt arbetskontrakt innan familjen flydde ut till skärgården. Nu försöker han och Stefanie att turas om att ta de viktiga samtalen och försöka sysselsätta flickorna medan de själva jobbar.

– Till all lycka kan flickornas moster på andra sidan holmen ta hand om flickorna ibland, eller så för vi dem till mormor och morfar på Bolax. Men barnen saknar sina kompisar, det är klart.

Mormor och morfar, d.v.s. skribenten och hennes man **Stefan Brandt** på Bolax tar emot barnbarnen med öppna armar, för de första veckorna i exil var alla familjer för sig själv i respektive stugor. Då inget virus bröt ut ansåg vi att vi kunde börja umgås och det har varit härligt. Tankarna går till alla dem som inte har kunnat eller kan träffa sina nära och kära.

Efter nästan fem veckor i ett sträck ute på Bolax, var jag tvungen att åka in till Helsingfors för att uträtta ärenden. Utan ansiktsmask, men med en flaska desinfektionsmedel i väskan. Efter en halv dag i stan trodde jag att jag skulle bli galen. Det kändes som om viruset rann ner i nacken på mig. Folk blängde misstänksamt på varandra och självutnämnda Coronapoliser började skrika och gorma åt dem som kom för nära. Men staden låg öde, nästan död, och mitt hjärta grät för alla de små affärerna och caféerna. Hur många av dem skulle någonsin öppna på nytt? Efter tre dagar i stan åkte jag ut till Bolax igen och där blir jag. Kan varmt rekommendera ansvarsfull pandemiexil ute i skärgården.

Text och foto: Carina Wolff-Brandt

Tallen är det första trädet som växer på dynen. Foto Biström.

Mångformighet, ett nyckelord för lyckad naturvård

Klimatskam, biodiversitetskris, mikroplaster, Invasionsarter, övergödning, muddring - räckan känns oändlig och vad värre, oövervinnerlig – det är ord och begrepp som möter oss numera dagligen. Vad förväntas vi göra för att möta de här utmaningarna? Inga heltäckande lösningar står att finna – vi får axla vårt ansvar på personnivå och gör förhoppningsvis så bra ifrån oss som vi kan.

I den här korta uppsatsen fokuserar vi på området RoHit med sina två huvudöar samt omkringliggande arkipelag, vilka står också för utmaningarna fastän vi i ett vidare perspektiv utgör en liten prick på kartan. Flera undersökningar som gjorts tyder på att mycket blivit bättre men trots det är situationen fortfarande om inte katastrofal så åtminstone i flera fall oroväckande. En färsk

undersökning på europeisk nivå kom till alarmerande resultat. Så gott som alla bestånd av djur, närmare bestämt däggdjur, fåglar, insekter och andra ryggradslösa är på tillbakagång. Orsaken till den negativa trenden står i många fall att finna i att levnadsförhållandena på något vis försämrats och att livsmiljöerna förändrats. Sannolikt är situationen för vissa speciellt känsliga arter så usel att ingen återvändo till det bättre mera finns. Speciellt utsatta verkar faunan och floran vara i jordbrukslandskapen. Ett stopp på den nedgående trenden är idag faktiskt en nödvändighet. Det är inte bara organismerna som lider. De ursprungliga miljötyperna är också på fallrepet och minskar i en skrämmande takt.

Med tilltagande mänsklig påverkan minskar mängden orörda miljöer drastiskt. Människornas längtan till naturen är en positiv företeelse men också ett tveeggat svärd. Med

ökad fritid, som är ett mått på välfärd i samhället, ökar också behovet av kunskap, läs förståelse för naturtyperna och dess komponenter, den levande faunan och floran. Trots att året runt boendet i RoHit området sakta avtar pågår en kraftig ökning av fritidsboendet. Nya hus förs upp, trädgårdar anläggs, vägar dras, bryggor med båtplatser byggs, stränder muddras – allt detta kräver utrymme och förändring, alltså mark eller vatten och det tas från naturen. Ibland från tidigare utnyttjad och förändrad mark, ibland från orörd mark.

Skärgårdens naturtyper under lupp

Närheten till havet har avgörande betydelse för RoHit områdets natur. Fastän huvudöarna till sin areal är relativt sett små, hittar man ändå en handfull naturtyper som är speciella för skärgården. Vi undviker att tillspesta indelningen till de allra minsta enheterna (mikrobiotoperna) eftersom den är nästan oändlig. I stället nöjer vi oss här med en grovindeling. Vi har sålunda följande naturtyper att beakta och skydda.

Skogarna

RoHit området domineras av torra mo skogar med tall som dominerande trädart. På fuktiga och näringsrika marker växer gran. Lövträden är mindre vanliga och består av björk, asp och klibbal. De förekommer vid gamla betesmarker, vid stränder samt omkring bebyggelse. Ädla lövträd är sällsynta. Askar och lönnar växer i byarna. Enstaka ekar växer här och där vanligen i bebyggda områden och vissa exemplar är troligen planterade. Lind, hassel och brakved växer sällsynt i områden med blandskog.

Virkestuttagningen har under de senaste åren vuxit kraftigt vilket torde bero på ekonomiska orsaker, det betalda priset har stigit och är högre än på länge. Det är förståeligt att ägarna önskar maximera vinsten, å andra sidan förlorar man i trivsel, landskapen blir tråkiga.

Landskapet ser bedrövt ut efter ett kalhygge följt av markberedning. Foto Biström.

De stora förlorarna är skogens djur och växter. Deras boplatser och betesmarker samt växtplatser försvinner helt och ersättande ställen att flytta till saknas. Var finns till exempel alla orrar som man tidigare kunde höra spela på våren eller se direkt från bilen när de flög över sommarparadisets skogsväg? De ”hemliga” svampställena har också försvunnit samtidigt med skogarna.

Bannlys alltså kalhyggerna och jordberedningen vilket inte bara direkt drabbar biodiversiteten (naturens mångfald) negativt och sträva till mindre hyggen och mjukare virkesuttag med kontinuerlig avverkning i mindre skala och med mjukare metoder. Då deltar du också i kampen emot den hotande klimatförändringen då mera koldioxid binds i marken och vegetationen inklusive träden.

Stränderna

Stränderna är en miljötyp som hotas allra mesta av människan. I RoHit området kan vi särskilja på några

Sandstrand i typiskt dynlandskap på Rosala. Observera den sparsamma vegetationen nära havet. Foto Biström.

olika typer av stränder. Vanligast tycks vara stranden med en grusbädd beväxt av sparsam ört- och gräsvegetation. Här och där finns stenblock av varierande storlek, de är minnen från istiden och har med landhöjningen sakta bytt omgivning från vattenmiljö till land. Stranden pryds av material som vågorna skvalpar upp i vallar. Tidigare dominerade blåstången som material i vallarna. Vallarna är numera mindre till storleken och innehåller också annat än blåstång. Klibbalen är den trädart som växer närmast strandregionen.

Då strandregionen är brantare bildas den av klippor och stenbumlingar. Vegetationen är fattig och saknas på de brantaste ställena. Starr, mossor, lavar, ris samt enstaka örter växer på klipporna tillsammans med enstaka enbuskar. Här växer också sparsamt kärleksörten som är apollofjärilens viktigaste föda.

Sandstranden finns i RoHit området men är sällsynt och den bildas enbart under särskilda förhållanden. Strandtypen är en så kallad ackumulationsstrand. Enbart fin sand täcker stranden och den förs med vattnet från bottenmaterialet upp på det torra med vågornas hjälp. Därifrån kan den fina sanden föras vidare med vinden och bilda dyner. Strandregionen ”lever” hela tiden och växterna har svårt att slå rot i den fina sanden. Därför är stranden fattig på växter men det finns ändå några som klarar av konststycket. I RoHit området växer åtminstone gräset strandråg, saltarv, två ärtväxter, strandvial samt käringtand. Längre upp på stranden lyckas till slut några risväxter (ljung, kråkbär och mjölon) bilda bestånd som kan växa kring tallarna. Myrlejonet (en sländeart) har

Dynens förrådiska konformiga gropar är myrlejonens tillhåll. Larven är ett glupskt rovdjur som gömmer sig i gropens botten och väntar på ett lämpligt byte. Foto Biström.

också specialiserat sig för ett liv i fin sand. Man kan ofta se dess konformade gropar i sanden – de fungerar som fällor för andra insekter och spindlar som är myrlejonets mat.

Längre upp på strand börjar ett bälte med ris; mjölon, ljung och kråkbär. Foto Biström.

Stränderna är känsliga miljöer och de är speciellt sårbara för människans ingrepp. Låt stränderna fortsätta sin tillvaro som de är skapade, de är allra vackrast då. Försök inte anlägga sandstränder med modell från Medelhavet på ställen som inte är sandstränder. Fraktad fin sand försvinner och den anlagda sandstranden är snart ett minne blott. Stör inte mosaiken av grus, stenblock och enstaka växter och trån genom att flytta bort dem utan försök upptäcka det vackra i det småskaliga som naturen skapat. Stenstränderna och klippornas vegetation är speciellt känslig. Det räcker med några fotsteg för att förstöra kärleksörten och samtidigt krossa apollofjärilens larv som gömmer sig nära sin födoväxt. När såg du annars senast en apollofjäril? Vi har inte sett dem på länge.

Kulturmarkerna

Människan har också en roll i skapandet av naturens mångfald. Öppna marker har en egen fauna och flora. Paradoxalt är dessa marker ett resultat av människans verksamhet och värda ett skydd. Hur kan det vara

så? Öppna marker har alltid funnits i våra närområden. Exempel på sådana är bland annat strandängar, öppna skär och holmar, skogsgläntor som uppstår då döda träd faller till marken vid storm eller efter skogsbränder. Gläntorna växer igen men innan det sker finner örter en fristad. Røjning av odlingsmark samt uttag av brännved och virke har ökat på arealen av öppna marker. Också markerna kring byggnader och byar, det vill säga kulturmiljöerna har också skapat växtplatser som bebos av olika djur, till exempel vissa fåglar och en massa olika insekter. Företeelsen har sin plats i dagens naturskydd och de här miljöernas fauna och flora är värda att sparas. Markanvändningen av gammal kulturmark kräver stor hänsyn och försiktighet – tennisplaner och körbanor för motorcykel och snöskoter och dylika har kanske sin plats i vår närhet men får anläggas efter långt och noggrant övervägande.

Råden till hänsyn är bara ett ytskrap och det finns massor med tillägg om man önskar gå till botten med problematiken kring miljöförändring förorsakad av människans verksamhet. Vårt allmänna önskemål och råd är att gå varsamt fram i och med naturen i alla projekt som för sitt förverkligande kräver omvandling av natur till andra ändamål. Om man ämnar grunda en ny asfalterad parkeringsplats för två bilar, begrunda då om asfalten är nödvändig och behövs plats för mer än en bil. Exemplet är naivt men det är precis det vad vi avser. Principen är klar. Samtidigt erkänner vi att våra råd har karaktären av en ”lärares kartpinne” - vi hoppas ändå på begrundande och förståelse för våra argument.

Olof och Gun Biström
Rosala Mossberget

Kärleksört. Foto Biström.

Gammal kulturmark i Hitis är värdefull och hyser flera fågelarter och insekter. Foto Biström.

Enmansorkestern som publiken inte vill vara utan

Med dagens teknik kan en person hantera en hel orkester som står för bakgrundsmusiken. Musiken spelas upp med att knäppa på rätt melodi, sången står solisten för. Det är inte bakgrundsmusiken som har gjort intryck på den dansglada publiken utan han som står för sånguppträdandet.

Enmansorkestern som dirigeras av **Jonas Näslund** har lämnat spår i vår skärgård. Sången och musiken har gått hem hos den sakkunniga danspubliken. Som känt är skärgårdsborna ena hejare på att dansa. Vad är det som gör att hans uppträdanden faller skärgårdsborna i smaken?

–Året var 1995 när jag som 23 åring blev professionell musiker. Före det spelade jag i olika band. Mitt professionella genombrott skedde i **Mats Bergmans** orkester som är ett dansband. Vi hade flera låtar på svensktoppen. *Rosen som du gav mig* blev vår kändislåt och som låg etta på svensktoppen.

–Jag är hemma från Uppsala som låg bra till när vi åkte omkring i bandets buss till folkparker i Sverige. Vi uppträdde även i Norge och i Finland. I bandet var min roll att vara solist men jag trakterade gärna olika instrument. Vår publika har alltid bestått av vuxna, det vill säga mogen ungdom.

–Mats Bergmans orkester uppträder fortfarande, men jag lämnade bandet 2008. Efter det medverkade jag i bandet Jive och sedan ett annat som heter Cavalkad.

–Danspubliken har minskat rejält under de senaste decennierna. Det finns ingen eller knappast någon återväxt. Traditionerna upprätthålls inte längre. Dansband

för ungdomar har en viss dragningskraft i Sverige. För arrangörerna har giggen blivit billigare. Samtidigt har det vuxit fram en skara av soloartister.

Soloartister lämpar sig väl i den karga skärgården

Ett dansband eller vilken professionell orkester som helst skall ha ett gage som sällan går att finansiera med biljettintäkter i skärgårdsförhållanden. Instrumenten och tekniken omkring är av något helt annat slag än den akustiska musik som förut levererades av lokala krafter. Däremot har band som består av amatörmusiker en nisch och samma gäller professionella soloartister med enmansband.

–I juni 2014 flyttade jag till Borgå och numera bor jag i Lovisa. På somrarna är jag professionell musiker och på höstar, vintrarna och vårar håller jag musikstunder med Kårkulla klienter. Jag uppträder för dem och med dem. Däremellan vikarierar jag som klasslärare i Borgå skolor.

–Jag underhåller även vid olika åldringsboende. Klienterna där blir väldigt glada av att höra gamla godingar från 1940- och 1950-talen. Min styrka är en bred repertoar, själv föredrar jag jazz när jag har möjlighet.

–Bredden kommer till nytta när jag uppträder i olika sammanhang såsom bröllop, underhållning till välkomstdrinken, födelsedagsfester, danser eller att leda allsång. **Benny Törnroos** och jag har funnit varandra och vi har jobbat stundtals ihop. Jag uppträder även i helfinska sammanhang men då förbyts sångerna till

engelska, nostalgirock brukar de gilla.

–Med Mats Bergmans orkester skrev jag låtar inklusive den som var etta på svensktoppen. Nu är det covers som gäller. Spelningarna sprids ut längs kusten från Lovisa i öster till Jakobstad i norr. Här i skärgården har jag uppträtt i Hitis, Rosala, Dalsbruk, Västanfjärd, Nagu, Korpo och Houtskär. Spelningarna har lett till att jag blivit väl bekant med skärgården.

Anledningen till att Jonas blivit bekant med skärgården är givetvis därför att hans musik går hem där. Upplands slätten kring Uppsala har inte mycket gemensamt med skärgården även om vikingahövdingarna är begravda med sina skepp i Gamla Uppsala. Det var länge sedan man kunde segla till Uppsala för att hålla ting. Däremot är musiksmaken densamma i Hitis Furutorp som på Baldakinen i Uppsala.

Text: Jan Sundberg

Foto: Bernt Örså

Personporträtt

Född: i Uppsala

Bor: i Lovisa

Familj: sambo och katten Pelle (ej svanslös)

Favoritträtt: grillad lever (upptäcktes på en krog ”någonstans” i Åboland)

Favoritdryck: vin och sodavatten (dock ej i mix)

Favoritläsning: deckare, kloka/modiga samhällsässäer

Karaktärisera dig själv: nyfiken, vetgirig, dålig ”bli äldre acceptans”, hetlevrerad, godhjärtad, humorfrisk, går gärna mot strömmen.

Anteckningar från ytterskärgården i april 2020

Jag sitter i skrivande stund i ytterskärgården på en klippa någonstans mellan Örö och Hangö Västra, och förundras över den makalösa utsikt jag erbjuds just här och nu: ett solglittrande hav så långt ögat når med inslag av kobbar och skär, kryddat med ett rikt fågelliv. Det är i mitten av april, många sjöfåglar har redan anlänt, ejderstrecken drar förbi och gudingarna börjar samlas i flock, allorna ropar, skrakarna tar för sig i sina vikar,

skratmåsarna väller in från ingenstans, och de första tärnorna och labbarna dyker upp som genom ett trollslag. Knölsvanarna har hittat sina revir, medan grågässen ännu letar sig fram. Småfåglarnas flyttning har kommit igång i stor skala: rödhakarna varnar och sjunger i kapp med bofink och mesar, och det visar sig vara sädesärlornas stora flytttag – de kommer inflygande från söder en och en, eller i små flockar, medan siskor kommer i

större blandflockar som om de stora havsvidderna inte vore något hinder alls för dem på vägen hem till oss för sommar och häckning.

Spillkråkan ropar lite irriterat och vill helst ha torra stammar, stubbar och myrstackar för sig själv. Havsrör slår sina lovar över klipporna, och plötsligt blir det ett väsen bland rödvingetrastarna och skratmåsarna på skäret invid; en brun glada ryttlar över den lågvuxna skärgårdsskogen. Jag slås av tanken på hur makalöst rikt skärgårdens liv kan vara den karga naturen till trots, och av tanken på hur viktigt det är att det finns områden där allt det jag ser är möjligt på en och samma gång! Det som krävs är lämpliga refugier från människan, det vill säga öar, holmar och skär där naturen får ha sin gång. Och det krävs holmar där människan samlever med naturen genom att hålla sig till skonsamt intrampade stigar, där man röjer med varsam hand och inte väsnas just då naturen vaknar ur sin vinterdvala – en dvala som denna gång dessvärre i full skala påmint oss om det oåterkalleliga i den klimatförändring vi alla bidragit och fortsätter att bidra till: osedvanligt varmt i luften och isfritt hav hela vintern, återkommande stormvindar med högvatten, och ihållande ösregn med väta i markerna som följd.

Klimatförändringen ger sig till känna

Vintern 2019-2020 var den varmaste man uppmätt sedan systematiska mätningar påbörjades mot slutet av 1800-talet, och det rekordet gäller inte bara i vår skärgård, utan över hela vår region, och betydligt längre bort än så. Hur naturen förändras och kanske anpassar sig till 'det nya normala' återstår att se. Att förändringarna blir eller redan är märkbara är uppenbart då fågelflyttningen tidigare lagts med några veckor, och då vårens algproduktion i havet redan är förbi då den knappt skulle ha kommit igång under det som var 'normala vintrar' ännu för ett par decennier sedan då vårisarna i mars och tidiga april lockade till bilturer över vida fjärdar.

Smaragdgröna stenar

Längs stränderna i ytterskärgården löper denna soliga aprildag ett brett smaragdgrönt bälte som glänser och glittrar i den skarpa vårsolen: Den isfria vintern, de höga näringsämneshalterna matade av rikliga utflöden av

näringsrikt vatten från bördig jordbruksmark på fastlandet, och det tidiga och långvariga högvattnet har skapat extrema förutsättningar för produktion av strandalger. Hela ytterskärgården ser ut som en smaragdgruva med dagbrott direkt ur Carl Barks' Bästa!

Strax under vattenbrynet på exponerade stränder ser jag också frisk och välmående blåstång med de första tillväxskotten för året redan utvuxna med färsk flytblåsor och receptakler, det vill säga algens förökningsorgan – livet under ytan reagerar precis som livet på land och i luften då omgivningsfaktorerna gör det möjligt: allting, precis allting, sätter igång och livet i havet gör sig redo för förökning och tillväxt under en hektisk sommar inför följande mörka höst och vinter. Dessvärre ser jag också avigsidorna. Då jag blickar ner under ytan i en lugn och mindre exponerad vik ser jag hur trådalgmattorna redan brer ut sig och täcker det som borde vara ren eller lerblandad sandbotten där de första sandstubbarna påbörjar sin lek: hannarna mutar in små revir och bygger bo under en liten platt sten eller ett lämpligt sandmusselskal eller en träbit som inte längre flyter, och så lockas honorna in och fäster sin rom i taket på boet där hannen befruktar äggen och sen vaktar boet och samtidigt syrsätter äggen genom att flitigt och ihärdigt fläktas med bukfenorna

Både den oansenliga lilla sandstubben (den blir kanske 3-4 cm som störst) och många andra av våra vanliga fiskarter är helt beroende av dessa grunda lugna skyddade vikar och sund för sin lek, som yngelkammare, och som skafferi under våren och försommaren. Senare då vattnet blir för varmt drar sig fisken tillbaka till djupare vatten igen. Om vi tillåter de grunda vikarna och sunden att slammas igen av trådalger är det dock snart bara spiggarna som trivs. Storspiggen är en av de stora vinnarna i det av människan drivna övergödningsspelet både i kust och utsjö. Det är nu under våren och försommaren som vi människor bör beakta livet längs botten och undvika onödigt fiske i fiskens lekmiljöer och även undvika att grumla upp sedimentet med båtmotorernas propellervatten eller småskaliga muddringar vid våra bryggor. Vi kan gärna ställa undan vattenskotern och lämna trollingspöna på land. Ta med dig kikare, kamera och en termos i stället!

Klart vatten i april, grumligt i juli?

Precis som flyttfåglarna, är livet i havet och de små miniatyrinsjöarna (saltvattenshällkaren och sötvattenpottarna på utskärsöarna) tidigt igång denna vår. Sländlarverna och dykarbaggarna har kravlat fram ur vinterdvalan i strandpottarna, grodornas parningskväkanden hörs en god bit ifrån om man håller sig stilla. Kort sagt, skärgården visar sitt fagraste och lenaste ansikte mot den tillfällige besökaren, skribenten, som tackar och tar emot. Men som också iakttar och analyserar, eftersom just detta är vad han råkar syssla med sen drygt 40 år tillbaka: iaktta, registrera, analysera och tolka hur skärgården och dess havsmiljö mår, vad förändringar kan tänkas bero på, och vad vi alla kan göra för att få uppleva dagar som denna då allting ser så harmoniskt ut att man nästan lockas till att tro att havets ekosystem repat sig från sina blödande variga sår som

människan bidragit med i sin aningslösa snikenhet. Vi ska ta för oss av denna skönhet, och då vi gör det, ska vi samtidigt vara medvetna om dess skörhet och sårbarhet och förhålla oss ödmjukt till vår närmiljö.

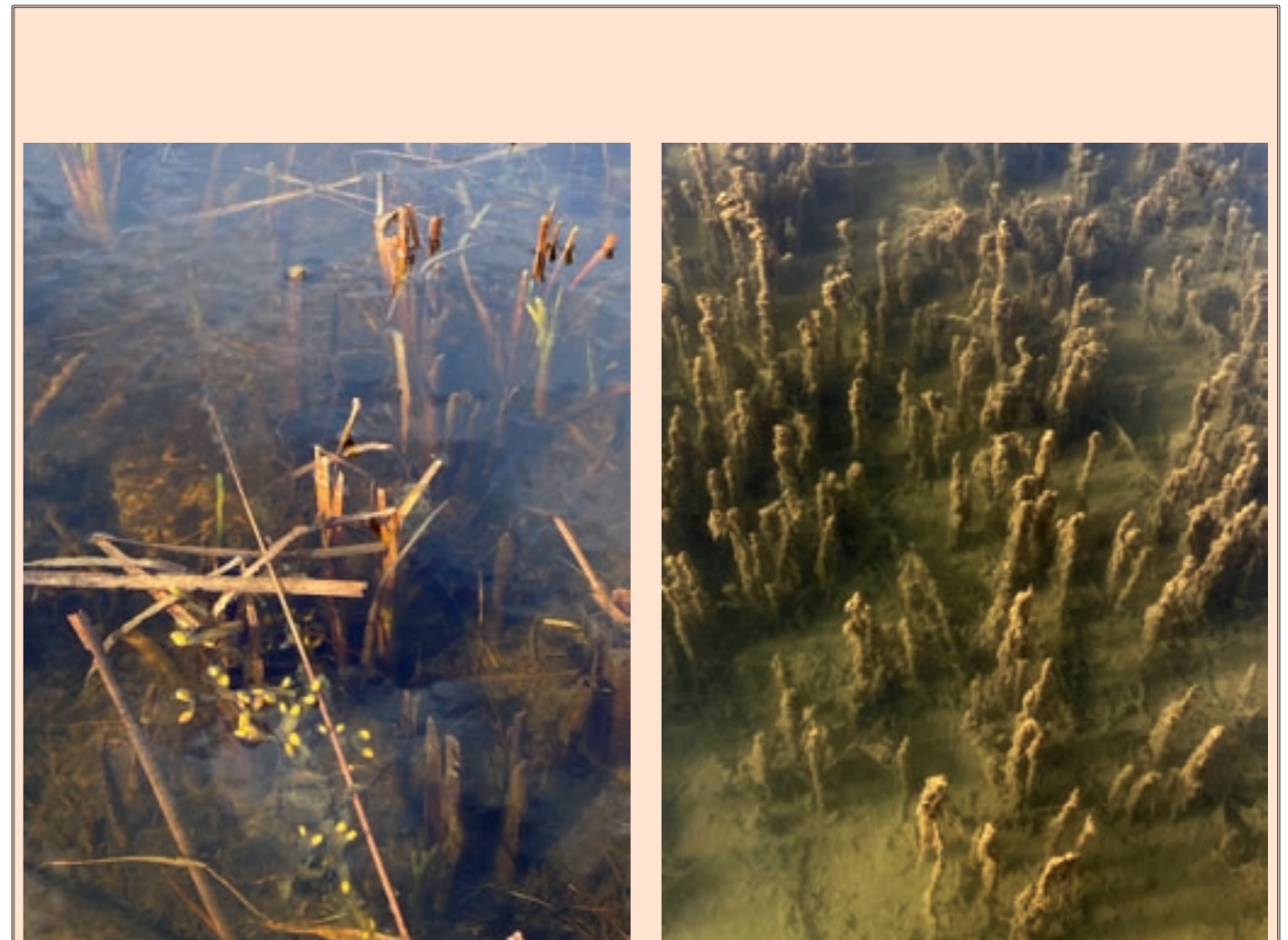
Det klara havsvattnet känns som en befrielse efter alla algrapporter under de somrar som redan svunnit ur minnet. Men vad har vi och livet i havet att vänta oss den stundande sommaren efter en höst, vinter och vår med onormala betingelser som har som följd att havsvattnet är mer än fulladdat med näring? Dessvärre kan det tänkas att de undersköna iakttagelserna från medlet av april förbyts i larmrapporter om blågrönalger och syrebrist även i sommar. Övergödningen är fortsatt ett enormt problem, och de negativa bieffekterna riskerar accentueras av milda vintrar med rekordstora utflöden från land. Det påminner oss om att land och hav inte är frikopplade, att skärgårdens undervattensmiljö på sitt bästa är en slags naturligt ekologiskt filter både för tillrinningen från land och för uppvällande djupvatten från öppna Östersjön. Men då filtret blir igentäppt av överproduktionen av alger förlorar det sin funktion, och problemen riskerar eskalera. Då riskerar vi även förlora skönheten längs stränderna:

ruttande stinkande algmassor stör både människan och naturen i övrigt. En igenväxande skärgård påverkar givetvis även livet på land.

Det är livsviktigt för skärgårdens ekosystem både på land och under ytan att vi alla, du och jag, fortsätter arbetet för att minska utsläppen från land från såväl matproduktion som industri och tätorter. Vi kan göra det på många sätt: vi kan agera ansvarskännande i vår vardag som fast bosatta eller sommargäster på stugan och på sjön genom att undvika utsläpp och buller och annan miljöpåverkan, och vi kan påverka politiker, beslutsfattare och näringsidkare till att faktiskt ta tag i problemen och inte bara prata om dem i samband med valkampanjer eller soliga sommarträffar med ortsbor och sommargäster. Vi måste också lära oss ha rätt perspektiv på vad som är verkliga problem, och vad som bara är ekologiska konsekvenser av våra egna handlingar under tidigare år.

Njut av sommaren, men gör det ansvarsfullt!

Text och foto: Erik Bonsdorff

Blåstång i skärgårdspott

Igenslammande botten

Händelsekalender

På grund av de pågående coronarestriktionerna kan RoHit tyvärr inte publicera hela händelsekalendern för sommaren 2020. Vänligen sök eventuella evenemang på byarnas anslagstavlor eller på föreningarnas och företagens hem- eller facebooksidor.

Med vänlig hälsning, redaktionen för RoHit

29.6 – 3.7 Biskopsö simskola kl. 12-15

13.7 – 17.7 Kasnäs, Junior Lifesaver-kurs för 10-15 åringar, kl. 16-17.30.
Anmälan till www.folkhalsan.fi

18.7 – 19.7 Rosala Vikingacentrum, Vikingadagar

21.7 Hitis kyrka, guidning i Hitis kyrka och kyrkogård, kl. 13-14.30

27.7 – 31.7 Hitis, Junior Lifesaver-kurs för 10-15 åringar, kl. 16-17.30
Anmälan till www.folkhalsan.fi

29.8 Rosala Vikingacentrum, Forneldarnas natt, kl. 17-23.59

Hitis sommartorg, varje torsdag fr.o.m. midsommarveckan till sista torsdagen i juli, kl. 11-13 utanför butiken i Hitis

LUCKAN

För mera information se: www.luckan.fi

Luckornas öppethållningstider:

Åbo: Måndag, Tisdag 12 - 17
Onsdag 12 - 17
Torsdag, Fredag 12 - 16

Kimitoön: Vardagar 12 - 17

Information

Allmänt alarmnummer 112
Ambulans, Medi-Heli, Sjöbevakning, Polis

Hälsostationerna
Kimito läkarstation öppet mån-fre kl. 8-16
Dalsbruk närservicepunkt öppet mån-tors kl. 8-16
Tidsbeställning till läkarmottagningarna:
(02) 4260 400
Laboratoriet (02) 4260 454
Tandvården (02) 4260 525 tel. tid kl. 8-9
Hälsocentralsjukhuset i Kimito
tel. (02) 4260 438
De närmaste jourpunkterna under vardagar kl. 16-08, veckoslut och söckenhelger är:
Jouren i Salo tel. (02) 772 3611
Samjouren i Åbo tel. (02) 313 8800

Hitis rådgivning har upphört. Rådgivning i hälsostationerna i Dalsbruk och Kimito
Tel. 02 4260 400

Veterinär Minna Hakala
Telefontid kl. 8-9
Tel. 0500 110 660
Mottagning vid Brusaby smådjursklinik vardagar. Veterinärjour, tel 0600 12 444

Sydvästra Finlands avfallsservice
Genböle, tel. 0200 47470
Genböles sorteringsstation öppet:
tors kl. 13-18. Därtill öppet i april-oktober tis kl. 10-15 och den sista helgfria lördagen i månaden kl. 10-15. Juli-augusti, sön kl. 14-18

Sotare i Dragsfjärd
Harri Kemilä
Tel. 040 55 89 361

Hitis kapellförsamling
Församlingsmästare Peter Fihlman,
tel. tel. 040 571 75 46

Giftinformationscentralen
Tel. 0800 147 111

Polisen sydvästra Finland
Tel. 0295 419 800

Post
Paketutlämning i Kasnäs Boden

Brandkår
Alarm alltid via 112
Rosala FBK
Kårchef: Pontus Johansson,
tel. 0400 745 148
Vice brandchef: Svante Wilson,
tel. 0400 828255

Hitis FBK
Kårchef: Peter Fihlman
tel. 040 571 75 46
Dalsbruk Brandinspektör 050 431 9671

Förbindelsebåtar
M/s Aurora, tel. 0400 320 092
Stella, tel. 040 675 6441
Högsåra färja, tel. 040 706 62 91

Hitis Bibliotek & byainfo
Tel. 044 066 47 18
Tisdag-onsdag: 10-14
Torsdagar: 13-17
Fredag-lördag: 10-14
Bibliotek, servicepunkt, turistinfo, mötesutrymme, två kunddatorer med Wi-fi nät för egen utrustning, konstutställning, Made in Hitis - shop: hantverk från Hitis skärgård med omnejd.

Hitis sjöbevakning
Tel. 02 954 271 11

Sjöräddningen
Alarmnummer 0294 1000

Simskola i Högsåra
med start 6.7 vid Örnells strand

Simskola i Kasnäs
med start 6.7 i Garpholmsviken

Anmälan, datum och tider:
<https://www.folkhalsan.fi/barn/foraldrar/simskolor>

Simskola i Rosala
med start 20.7 i Klobbvikens

Simskola i Hitis
med start 20.7 vid Österudden

Bland fåglar och fyror

I strandkanten knastrar tång
Myggorna flyger yrt
I vassen en ilandfluten ballong
Kaffet har blivit så dyrt

En sparv flyger mot ett fönster
Sådesärlan är nyfiken
En hackspett hackar ett mönster
Havsörnen svävar över viken

På plåttaket en smäckra kaja
Igelkotten är nykär
På radion *Båklandets vackra Maja*
I skogen mognar blåbär

Havet en sjöblöt öken
Fyrön en svårnådd oas
Vi diskar i de havsnära köken
Till vardags och efter kalas

Sommardikt av Heidi von Wright

